

T. C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

EL-MU‘CEMÜ’L-VASÎT’TE MESEL ÖRNEKLERİ

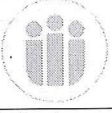
YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

HAZIRLAYAN

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan MEŞE İbrahim BAYRAM

MALATYA-2019

 İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ	KABUL ONAY FORMU	Doküman No	
		Yayın Tarihi	
		Revizyon No	
		Revizyon Tarihi	
		Sayfa No	

**İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜ**

**EL-MU‘CEMU’L-VASİTTE MESEL ÖRNEKLERİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DANIŞMAN
DR. ÖĞR. ÜYESİ RAMAZAN MEŞE

HAZIRLAYAN
İBRAHİM BAYRAM

Jürimiz tarafından 27/12/2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda bu tez **oybirliği** ile başarılı bulunarak Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi olarak kabul etmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvanı Adı Soyadı

1. Prof. Dr. Sabri TÜRKMEN (Başkan)
2. Dr. Öğr. Üyesi Ramazan MEŞE (Danışman)
3. Dr. Öğr. Üyesi Muzaffer ÖZLİ (Jüri Üyesi)

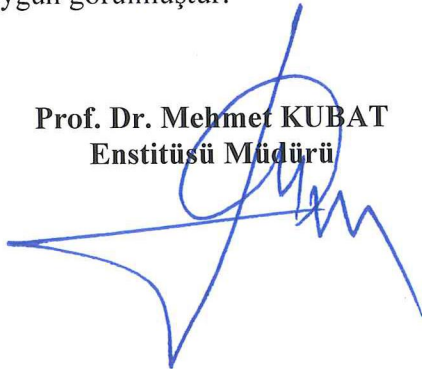
İmza

O N A Y

Bu tez, İnönü Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından kabul edilmiş ve Enstitü Yönetim Kurulu'nun .../.../20... tarih ve 20..../..... sayılı Kararıyla da uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Enstitüsü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te Mesel Örnekleri” başlıklı çalışmamın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün kaynakların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

İbrahim BAYRAM

ÖN SÖZ

Arap dili, zengin içeriği ile diğer diller arasında farklı bir konumdadır. Arap diline gereken ehemmiyetin verilmiş olması onu günümüze kadar taşımıştır. Bununla birlikte Arap dili, kendini korumakla kalmamış diğer dilleri de etkilemiştir. Arapların gelenekçi yapısı, Arap edebiyatında önemli bir yer teşkil eden “mesel”lerin doğmasına zemin hazırlamış, Arapların mesellere verdikleri önem Arap dilini zenginleştirmiş ve diğer dillerin Arap dilinden etkilenmesini sağlamıştır.

Meseller, soyut bilgileri duyular âleminden getirip örneklerle somut bilgilere dönüştürür. Böylece kapalı konular, onlar vasıtasıyla açıklığa kavuşmuş olur. Arap edebiyatında önemli bir yere sahip olan meseller, geçmişten günümüze nakledilen nesir türünün en güvenilir bölümünü oluşturmuştur. Ait oldukları toplumun yaşayışlarını tanıtan; onların siyasi, fikrî ve ekonomik durumlarını yansıtan meseller bir ayna veya bir terazi görevini üstlenmiştir. Gerek Kur'an'da gerekse hadislerde çokça kullanılan meseller, hayatın her alanında binlerce yıldır varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

Tez planlaması aşamasında yaptığımız araştırmalar neticesinde el-Mu‘cemü’l-vasît adlı eserde birçok sözcüğün sözlük anlamı verildikten sonra kelimenin anlamının daha anlaşılır olması için mesel örneklerinin verildiğini tespit ettik.

Çalışmamızın birinci bölümünde meselin tanımı yapıldıktan sonra meselin özellikleri, türleri örneklerle birlikte anlatılmıştır. Bölümün sonunda “el-Mu‘cemü’l-vasît” adlı eser hakkında bilgi verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde “el-Mu‘cemü’l-vasît” adlı eserde geçen yaklaşık üç yüz mesel örneği orijinal hâli ile verilmiş ve bu meseller tercüme edilmiştir. Bununla birlikte tespit ettiğimiz mesellerin “Tâcü’l-luga ve sıhâh”, “Muhtârü’s-sihâh”, “Lisânu’l-Arab”, “Tâcü’l-arûs”, “Mu‘cemü’l-lugati’l-Arabiyye el-Muâsıra” “Cemheretü’l-luga, Tehzîbü’l-luga”, “Kâmûsu’l-muhît”, “Kitâbü’l-ayn” gibi Arap dilinin önemli sözlüklerinde geçip geçmediği tespit edilerek mesellerin kullanıldığı eserler dipnotta belirtilmiştir.

Bu çalışmada gerek konu tespitinde gerek kaynak temininde bilgi ve tecrübeleriyle beni destekleyen değerli hocam ve ilk tez danışmanım Doç. Dr. Atık Aydın’a, hâlihazırda tez danışmanlığımı kabul etme inceliğini gösteren değerli hocam Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Meşe’ye ve diğer bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Çalışmamda benden desteğini esirgemeyen arkadaşlarıma, kendilerini ihmal etmeme rağmen sürekli yanımda bulunan aileme sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

ÖZET

BAYRAM, İbrahim, el-Mu‘cemü’l-vasît’te Mesel Örnekleri, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

Mısır Dil Kurumu tarafından yayınlanan el-Mu‘cemü’l-vasît adlı eser son yıllarda yayınlanmış önemli sözlüklerden biridir. Uzun yılların birikimi olan eserde 30.000 madde bulunmaktadır. Sözcükler, kelime köklerinin ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. el-Mu‘cemü’l-vasît’te yaklaşık 300 mesel örneği tespit ettik. Meseller, el-Mu‘cemü’l-vasît adlı eserdeki sıraya göre ele alındı. Tespit ettiğimiz mesellerin Türkçe karşılıkları verilerek bu mesellerin Arap dilindeki “es-Sıhâh”, “Muhtâru’s-sıhâh”, “Lisânu’l-Arab”, “Tâcü’l-arûs”, “Mu‘cemü’l-lugati’l-Arabiyye el-Muâsıra”, “Cemheretü’l-luga, Tehzîbü’l-luga”, “Kâmûsu’l-muhît”, “Kitâbü’l-ayn” gibi önemli sözlüklerde geçip geçmediği tespit edilerek dipnotta belirtildi.

Anahtar Sözcükler: Arap dili, mesel, atasözü, mu‘cem, sözlük.

ABSTRACT

BAYRAM, İbrahim, The Parable Examples in el-Mu‘cemü’l-vasît, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2019.

el-Mu‘cemü’l-vasît, published by the Egyptian Language Association, is one of the important dictionaries published in recent years. There are 30, 000 items in the work, which is the accumulation of many years. Words are sorted alphabetically according to the first letters of the word roots. We found about 300 parable examples in al-Mu‘cem-al-vasit. The parables were dealt with according to the order in al-Mu‘cem-al-vasît. By giving Turkish equivalents of the parables we have identified, these parables are given in the Arabic language as “es-Sihâh”, “Muhtâr-as-sihâh”, “Lisân-al-Arab”, “Tâc-al-arûs”, “Mu‘cem-al-lugat-al-Arabiyye al-muâsira”, “Cemheret-al-luga”, “Tehzîbü’l-luga”, “Kâmûs-al-muhît”, “Kitâb-al-ayn” was determined in the footnote.

Key Words: Arabic language, parable, proverb, mu‘cem, dictionary.

KISALTMALAR

b.	: İbn (bin)
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
Nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
Sav.	: Sallallahu aleyhi ve selem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: MESEL.....	3
1.1. Mesel.....	3
1.1.1. Mesellerin Özellikleri.....	4
1.1.2. Mesel Türleri.....	5
1.1.2.1. Yapılarına Göre Meseller.....	5
1.1.2.1.1. Kısa Meseller.....	5
1.1.2.1.2. Mukayeseli/Karşılaştırmalı Meseller.....	5
1.1.2.1.3. Hurâfî Meseller.....	6
1.1.2.2. Dönemlere Göre Meseller.....	7
1.1.2.2.1. Cahiliye Devri Meselleri.....	7
1.1.2.2.2. İslamî Dönem Meselleri.....	8
1.1.2.2.2.1. Kur'ân-ı Kerim Meselleri.....	9
1.1.2.2.2.2. Hadis Meselleri.....	13
1.1.2.3. Şiir Meselleri.....	15
1.2. el-Mu‘cemü’l-Vasît ve Arap Dilinde Sözlük Çalışmaları....	16
2. BÖLÜM: EL-MU‘CEMÜ’L-VASÎT’TE MESEL	20
2.1. Eserde Geçen Mesel Örnekleri.....	20
2.2. el-Mu‘cemü’l-vasît’te Geçen Mesel Tablosu.....	93
SONUÇ.....	109
KAYNAKÇA	111

GİRİŞ

Kültür ve medeniyetlerin ana kaynakları olması bakımından meseller, zaman ve mekân ayırt etmeksizin bütün toplumların sosyokültürel hayatında önemli bir yer tutmuştur. Kaynaklarda genel olarak mesellerin, anlamı güçlendirmek ve düşünceyi en özlü şekilde ifade etmek gayesiyle kullanıldığı ifade edilmektedir. Bu yönüyle her meselin yapısı, hikâyesi ve anlamı büyük önem arz etmektedir.¹

Edebiyatın önemli unsurlarından biri olan meseller, veciz kalıplar halinde ifade edilen hikmetli sözlerdir. Bir halk düşüncesi ya da felsefesini dile getiren meseller, mutlak hüküm taşımaktadır. Mesellerle bir olayın mahiyeti tarif edilerek bu olayın benzeri tasvir edilir. Mazide yaşanmış benzer bir vakıa ile hâlihazırdaki bir vakıanın sonucunun nereye ulaşacağı toplumun gözü önüne serilir. Bu şekilde meseller insanlara yol gösterme, onları uyarma, yanlıştan çevirme görevlerini yüklenmesi suretiyle önemli bir konuma sahiptir.²

Meseller, gerçek durumların muğlak olan yönlerini dolaylı yollarla bize aktaran anlatım şekilleridir. Meseller soyut kavramları, manası kapalı olan manevi olayları şekillendirme, cisimlendirme, analiz gibi sanatlarla somut bir hale getirerek tasvir eder. Bu yöntemle meseller anlaşılır hale getirildiğinden her kesim (avam ve havas) tarafından rahatlıkla anlaşılır.³

İslâmi ilimlerde kaleme alınan eserlerin temel amacı Kur'ân ve hadislerde zikredilen manaların anlaşılır hâle getirmek, onlardan istifade edilme olanağını yükseltmektir. Bu amaçtan hareket edilerek yazılan kaynak niteliğindeki eserlerden biri de mu'cemlerdir. Çalışmamız, başta tefsir ve hadis olmak üzere hem İslâmi ilimlerde hem de Arap edebiyatında muteber bir eser olarak kabul edilen Mısır Arap Dil Kurumu'nun hazırladığı el-Mu'cemu'l-vasît adlı eserde geçen meseller üzerinedir.

Yakın geçmişte yazılmış el-Mu'cemu'l-vasît adlı eser üzerine hazırladığımız çalışmamızda geçmişle günümüz arasında sağlam bir bağın kurulması amaçlanmıştır. Bu kurumun genel sekreteri İbrahim Medkur'un söylediğine göre sözlükte 20. yüzyılın ile Cahiliye ve Sadru'l-İslâm devri kelimeleri biraraya toplanmış ve dilin çeşitli dönemleri arasına olan zaman ve mekân sınırları kalkmıştır. Eserde kelimeler,

¹ Rabba Rababa, "Arapça Mesellerin Bir Tercümesi: Kudsi'nin Terceme-i Durûb-ı Emsâl-i Arabiyye'si", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, sayı: 22 (2019), s. 669.

² Tacettin Uzun, "Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 11, sayı: 11 (2003), s. 156, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/harranilahiyatdergisi/276306>. (15.05.2019)

³ Abdurrahman b. Ebûbeker es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân* (trc. Komisyon), İstanbul 1987, II/63.

köklerinin ilk harflerine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu eserde ayet, hadis, şiir ve mesellerle örneklere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM: MESEL

1.1. Mesel

Arapçada mesel kelime olarak “misl” kökünden türemiş , benzetme, bir şeyin benzerini nakletme kısaca benzeme demektir. Sıfat, kısas, hüccet gibi anlamlara da gelir. Çoğuluna da “emsâl” denir.⁴

Önemli bazı dil âlimlerinin meselle ilgili yaptıkları tanımlar şu şekildedir.

Ebû ‘Ubeyd Kâsım b. Sellâm’ın (ö. 224/838) tanımına göre: “Emsâl, Arapların cahiliye ve İslâmî dönemlerdeki hikmetleridir. Onunla ifade etmek istedikleri şeyler doğrudan doğruya değil de dolaylı bir şekilde ve ihtiyaçlarına göre ifade ettikleri sözleridir.”⁵ İbnü’l-Mukaffa’ya (ö. 142/759) göre mesel olarak kabul edilen söz, bahse konu edilen olayı en iyi açıklayan, kulağa en hoş gelen ve ihtiva ettiği mana ile diğer sözlerin en geniş olanıdır.⁶ İshâk b. İbrâhim el-Fârâbî’ye (ö. 350/961) göre mesel “Halkın alt ve üst tabakasının manasını beğendikleri şeylerdir. Öyle ki, onu kendi aralarında yayar, sevinçli ve sıkıntılı durumlarında onu zikreder, zihinlerine zor geleni onunla çekip çıkarır, en büyük isteklerine onunla varır, sıkıntılarında onunla çıkış yolu bulurlar.”⁷ İbn Abdîrabbih (ö. 328/940) “el-‘İkdü’l-Ferîd” adlı eserinde: “Meseller sözün nakışı, lafzın özü ve manaların süsü, Arapların ve Acemlerin tercih ettiği, her zaman ve her dilde kendileriyle konuşulan şeylerdir. Onlar; şiirden daha kalıcı, hitabetlerden daha üstündür. Hiçbir şey onlar kadar yaygın hâle gelmemiş ve onlar kadar umumileşmemiştir”⁸ demiştir.

Bir meselin söylendiği duruma benzer yeni bir söylem için kullanmaya “darbü’l-mesel” (darb-ı mesel) denir. Bir kelimenin anlamını pekiştirmek için kelime arasında mesel ya da vecize zikredilmesine “ırsal-i mesel” denir. Meselin orijinal ilk haline “mevrîdî” denir. Sonradan ortaya çıkan ikinci haline de “madribî” denir. Mesel, “madribi mevrîdine benzeyen yaygın özdeyiş” olarak da tanımlanmıştır.⁹

⁴ Muhammed b. Yakub Firuzâbâdî, *el-Kamusu’l-Muhît*, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut 1995, s. 951.

⁵ Tehran Nuriyev, *Maverdî’nin Edebü’l-Dünya Ve’l-Din’inde Geçen Arap Atasözlerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, s. 13.

⁶ Abdullah İbnü’l-Mukaffa, *el-Edebü’s-sagîr*, Matbaatü’l-Cemaliyye, Kahire 1911, s. 27.

⁷ İsmail Durmuş, “Mesel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2004, 29/293.

⁸ İbn Abdürabbih, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed el-Kurtubi, *el-İkdu’l-ferîd*, Lecnetü’t-Telif ve’t-Terceme, 1942, III/63.

⁹ Durmuş, “Mesel”, s. 293.

Mesel, bir toplumun gelenek ve görenekleriyle ilgili olaylardan çıkış bulur. Bu nedenle bazı mesellerdeki hadiselerin hayal ürünü olması kaçınılmazdır. Mesele konu olan kıssa, yaşanmış gerçek bir öykü olabildiği gibi, tamamen gerçek dışı, hayal mahsulü de olabilir.¹⁰

Kişisel meziyetleriyle ünlenen kimseler Araplar arasında da darbı mesellere konu olmuştur ancak toplum, hayal gücüyle üstün özelliklere sahip karakterleri kendileri yaratmışlardır.¹¹

Mesellerde önemli olan, ibarelerin orijinal haliyle ifade edilmesidir. Orijinal metne bağlı kalınmasının avantajı ise gramer değişikliklerinden etkilenmemeleridir. Bir mesel, “müzekkerlik, müenneslik, tesniye, cem’ hakkında îrad edildiği zaman gramatik değişikliklere uğramaz.”¹²

Arap edebiyatında meseller oldukça önemli bir yere sahiptir. Mesellerin kısa ve özlü olması ezberlenmesini kolaylaştırmıştır. Emeviler döneminden itibaren büyük çoğunluğu yazıya geçirilen mesellerin, nicelik olarak çokluğunu göstermesi açısından içinde yaklaşık 6000 mesel bulunan el-Meydânî’nin (ö. 518/1124) *Mecmau’l-Emsâl* kitabı önemli bir örnektir.¹³

1.1.1. Mesellerin Özellikleri

- a) Lafzın kısa olmasına karşılık anlamlarının geniş olması; yani veciz olmaları,
- b) Benzetmeye dayalı olmaları,
- c) Halk arasında meşhur olup ve yaygın bir şekilde kullanılma özelliğine sahip özelliğine sahip olmaları,
- d) Bir inancı ve düşünceyi ifade etmeleri,
- e) Geçmiş deneyimlerin yeni deneyimlere yansıtılması,
- f) Kitlesel olmayıp genel olmaları,
- g) Anlatma ya güzellik katmaları.¹⁴

¹⁰ Ahmet Bulut, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1984, s. 95.

¹¹ Nuriyev, *Maverdi’nin Edebî’l-Dünya ve ‘d-Din’inde Geçen Arap Atasözlerinin İncelenmesi*, s. 5.

¹² Ebû Hilâl Askerî, *Cemheretü’l-Emsâl, Dârü’l-Kutübi’l-İlmiyye*, Beyrut 1988, II/31.

¹³ Muhammet Selim İpek, “Türk Atasözleri ve Deyimleri İle Eşanlı Arap Meselleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2014, c. 60, sayı: 60, s. 190.

¹⁴ Asiye Yıldız, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur’an-ı Kerim’de Tebliğ Metodu Olarak Mesellerle Anlatım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara 2006, s. 9.

1.1.2. Mesel Türleri

Arap dilindeki meseller farklı şekilde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya göre yapılan ilk tasnif, yapılarına göre meseller olmuştur.

1.1.2.1. Yapılarına Göre Meseller

1.1.2.1.1. Kısa Meseller

Doğru anlamalı özlü sözler bu kategoride değerlendirilmiştir. Ana gaye istişhaddır. Daha sonra vuku bulan olayın benzeriyle bağlantı kurarak olayı anlamlandırmaktır. من أفعَل kalıbıyla kullanılan meseller en üstün anlamı ifade eder. Tamamen bu kalıpla yazılan meselleri toplayan Hamza el-İsfehâni (ö.351/962)'ye ait *ed- Durretu'l-Fâhira* isimli eser günümüze ulaşan en önemli kaynaklardandır. Bununla beraber el-Askerî (ö.400/1009) *Cemheretu'l-Emsâl* isimli kitabını alfabetik sıraya göre düzenledikten sonra bu kalıpta gelen meselleri bâbların sonunda zikretmiştir. el-Meydânî ise *Mecmau'l-Emsâl* isimli eserinde alfabetik sırasıya göre ele almış sonrada gelen meselleri bu kalıpta sıralamıştır.¹⁵

Öte yandan halkın kabul gördüğü hadis, sahabe sözü ve hikmetli sözler de bu türden sayılmıştır.¹⁶ Aşağıda veciz mesellerle ilgili birkaç örnek bulunmaktadır:

السِّرُّ أمانة

“Sır emanettir.”¹⁷

أثقل من أخذ

“Uhud'dan daha ağır.”¹⁸

1.1.2.1.2. Mukayeseli/Karşılaştırmalı Meseller

Herhangi bir konudaki düşüncüyü ya da kaynağı belirtmek amacıyla yazılan, soyut kavramları somutlaştırarak anlama açıklık kazandıran, daha çok fikri meseleleri ele alan mesellerdir. Bu tür mesellere Ayet ve hadislerde çokça rastlanılmaktadır. Bu mesellerin diğer bir adı da Temsildir. Bu mesellerin kendisine özgü özellikleri vardır ve veciz mesellere göre daha uzundur. Kıyasî meseller “kema, kemeseli, meselu,

¹⁵ Kenan Demirayak, M. Sadi Çöğenli, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Atatürk Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1994, s. 103.

¹⁶ İdris Pullu, *Arap Dili ve Edebiyatında Meseller, Dil ve Belâğat Yönünden Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 8.

¹⁷ Askerî, *Cemheretu'l-Emsâl*, II/7.

¹⁸ Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed el-Meydânî, *Mecmau'l-Emsâl*, Matba'atu's-Sünneti'l-Muhammediyye, Kahire 1959, I/6.

meseluhum vb.” kelimelerle başlarlar. Kıyasi mesellere bu konuyla alakalı kaynak kitaplarda pek rastlanılmaz.¹⁹

Bu tür mesellere örnekler:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَاهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ

“Onların örneği ateş yakmaya çalışan adamın örneği gibidir. Ateş etrafını aydınlatınca Allah onların nurunu götürür ve onları karanlıklar içerisinde göremez bir halde bırakır. Onlar sağır, dilsiz ve kördürler ve onlar hakkı göremezler.”²⁰

إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رَاكِبٍ قَالَ فِي ظِلِّ شَجَرَةٍ فِي يَوْمٍ صَائِفٍ ثُمَّ رَاحَ وَتَرَكَهَا

“Ben kim, dünya kim. Dünya ile benim misâlim, bir ağacın altında gölgelendikten sonra terk edip giden yolcumun misali gibidir.”²¹

1.1.2.1.3. Hurâfî Meseller

İnsanların dışındaki canlıların konuşturularak öğüt verme, ahlaki eğitim, mizah, latife amacıyla yazılan, büyük olmayan,sembolik ifade ve hikayeler bütünüdür. Türk edebiyatında bu yazım türüne “İntak”veya “Fabl” adı verilir. Bu türe verilebilecek en önemli örnekler Beydaba’nın Kelile ve Dimme’si ve La Fontaine’nin Fabl’ıdır.²²

Örnekler:

اطَّلَعَ الْقَرْدُ فِي الْكَنِيفِ فَقَالَ : هَذِهِ الْمَرْأَةُ لِهَذَا الْوَجِيهِ

Maymun, abdesthane de biriken suya baktığında kendisini görüp “Güzel yüz, güzel aynaya yakışır” demiştir. Yani, herkes kendisini beğenir anlamında kullanılmıştır.²³

الْبَيْتُ ضَيْقٌ وَالْحِمَارُ رَقَاصٌ

“Daracık evde eşşek dans etmek istiyor..”

Bu mesel, eldeki olanaklara bakmadan bir iş yapmaya kalkışanlar için kullanılır.²⁴

لَا وَلَكِنَّهُ طَبْعِي

“Hayır lakin bu benim tabiatım.”

¹⁹ Bedrettin Çetiner, “Mesel”, *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004, s. 294; Abdülmecid Katamış, “*el-Emsâlû 'l-Arabiyye*”, *Dâru'l-Fikr*, Dimaşk 1988, s. 250.

²⁰ Bakara; II/17.

²¹ Ebû Bekir Beyhakî, “*Şuabu'l-îmân*”, Nşr. Abdülalî Abdühamîd Hâmid, 1991, 14/344.

²² Uzun, “*Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)*”, s. 155.

²³ Hasan Akdağ, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Tekin Kitabevi, Konya 1999, s. 64; Ebu'l Kâsım Cârullah Mahmud Zemahşerî, “*Esâsu'l-belâğa*”, *Dâru Sâdır*, Beyrut 1965, s. 366; Firuzâbâdî, *el-Kamusu 'l-Muhît*, s. 366.

²⁴ İlyas Karslı, “*Arapça-Türkçe Temel Sözlük*”, Damla Yayınevi, İstanbul 1997, s. 962.

Rivâyete göre adamın biri neredeyse soğuktan donacak bir yılan bulur ve ısınsın diye kıyafetlerinin altına koyar. Yılan sıcaklayıp kendine geldikten sonra adamı ısırır. Adam şöyle der “Yazıklar olsun sana, yaptığımı karşılık böylemi yapacaktın” dediğinde yılan “Olmamalıydı, fakat benim fitratım böyle” diye cevap vermiştir.²⁵

حتي يَحْجَّ الْبَرْغوث

“Pire hacca gidince”

Bu mesel ise bir şeyin ya da durumun imkânsız olduğunu anlatmak için kullanılır.²⁶

1.1.2.2. Dönemlere Göre Meseller

1.1.2.2.1. Cahiliye Devri Meselleri

Cahiliye meselleri, İslamiyetin doğmasından önceki zamana ait mesellerdir. Genellikle şiir kökenli, kıssa ya da yaşanmış bir olaydan esinlenerek ortaya çıkan mesellerdir. Cahiliye mesellerine konu olan en önemli olaylar “*Eyyâmu 'l-Arab*” olarak bilinen kavim savaşlarıdır. Bu kavim savaşları, *Yevmu Dahis*, *Yevmu'l-Besus* *Yevmu Ğabra* olarak da isimlendirilmiştir. Ayrıca bu meseller Arap tarihi açısından da önemli bir kaynak teşkil eder. Cahiliye meselleri, ortaya çıkış hikayesini çoğunlukla muhafaza etmiş olsa da bir bölümünün ise zaman içerisinde asimile olmasının önüne geçilememiştir. Bozulan bu meseller farklı hikayelerle günümüze aktarılmıştır. Bu nedenle Cahiliye devri mesellerinin orijinalliği meselde geçen şahısların isimlerinden ya da “*Eyyâmu 'l-Arab*” da geçen; çöl bitkisi, çöl hayvanı çöl hayatı vb. isimlerden anlaşılmaktadır. Kimi zaman da mesellerin hangi döneme ait olduğu mesel ile ilgili kaynaklarda açıkça belirtilmektedir.

Cahiliye devri meselleri, Arapların başka milletlerle diyaloga girmediği ve bu yüzden de dillerinin tahrif olmadığı dönem olması sebebiyle gramerde istişhad olarak kullanılmıştır.²⁷ Cahiliye devrine ait örnek meseller:

مَرَّةً عَيْشٌ وَمَرَّةً جَيْشٌ

“Bazen hayatsın, bazen de ölümsün.”

Rivayete göre meşhur şair İmru'l-Kays arkadaşları ile beraber içki meclisinde iken kendisine babasının öldüğü haber verilir. Gelen bu haberle birlikte İmru'l-Kays o anda içinde bulunduğu alemini düşünür ve bu meseli söyler.²⁸

²⁵ Ebû'l- Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fi emsâli 'l-Arab*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 1987, II/352.

²⁶ ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fi emsâli 'l-Arab*, II/58.

²⁷ Çetiner, “Mesel”, s. 295.

²⁸ Zemahşerî, “Esâsü'l-belâga”, s. 344.

الْبِضَاعَةُ تُيسِّرُ الْحَاجَةَ

“Mal ihtiyaç duyduğun şeyi kolaylaştırır.”

Rüşvet ya da küçük bir hediye insanı zor bir durumdan kurtarır, manasında söylenir. Bu mesel rüşveti meşrulaştırmaya yöneliktir. Rüşvet ise cahiliye dönemi adetlerindendir.²⁹

زَمَانُ أَرَبَّتْ بِالْكَلَابِ الثَّعَالِبُ

“Öyle bir zaman ki tilkiler köpekleri yönetir olmuş”

Bu söz; işlerin karışık olduğu, insanların kendi işleri yerine başka işlerle uğraştığı ve belli bir düzenin olmadığı dönemlerde söylenir.³⁰

1.1.2.2. İslamî Dönem Meselleri

İslamî döneme ait mesellerin tespiti için kullanılan kriterleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Meselin Kur'an-ı Kerim ayetlerinde geçiyor olması,

2-Meselin hadislerde geçiyor olması. Örneğin:

إِنَّ مِنَ الْبَيِّنِ لَسِحْرًا

“Tesirli konuşma sihirlidir.”³¹

يَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ يَدِ السُّفْلَى

“Veren el, alan elden hayırlıdır.”³²

3- Meselin, sahabe sözlerinde geçiyor olması. Örneğin:

إِذَا جَاءَ الْقَدْرُ غَشِيَ الْبَصَرُ

“Kader geldiği zaman göz görmez olur.”³³

النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ

“Kadınlar şeytanın yularıdır.”³⁴

4- Mesellerin, tabiin'in söylediği sözlerde geçiyor olması.

Sahabe ve tabiin sözlerine dayanan meseller, eğer söyleyen kişinin ismi zikredilmeyip anonim özelliğiyle söylenirse, mesel özelliklerini taşıdığı için sıkıntı oluşturmaz.

²⁹ ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fî emsâli 'l-Arab*, II/352.

³⁰ ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fî emsâli 'l-Arab*, I/58.

³¹ Ebû Hasen Ali b. İsmail el-Mürsi, *el-Muhkem ve 'l-Muhit el-A 'zam*, Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 2000, 11/38.

³² Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Garîbü 'l-hadis*, Dârü'l-Fikr, Şam 1402, s. 596.

³³ Ebû Ubeyd el-Kâsım bin Sellâm, *Kitâbu 'l-Emsâl*, Abdulmecîd Katâmuş, Mekke 1980, s. 320.

³⁴ Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. İbn. Manzûr, *Lisan 'ul- Arab*, Darus-Sadr, Beyrut, 1414, XI/136.

Ancak bir söz; söyleneni açıkça zikredilirse mesel özelliğini yitirir, hikmet olarak adlandırılır.³⁵

5- Meselin, Allah lafzını içinde barındıran dua niteliğindeki özlü sözlerden oluşması.

بَلِّغِ اللَّهَ بِكَ أَكْثَلَ الْعُمُرِ

“Allah seni ömürlerin en uzununa ulaştırın.”³⁶

جَدِّعِ اللَّهَ مَسَامِعَهُ

“Allah kulaklarımı sağır etsin” örneğinde olduğu gibi.³⁷

1.1.2.2.2.1. Kur'ân-ı Kerim Meselleri

Kur'ân-ı Kerîm'deki meseller “Emsâlu'l-Kur'ân” adıyla zikredilmiştir. Gerek Kur'an ilimlerinde gerekse de tefsir usulünde emsal ya da mesel kelimesi çokça geçmektedir. Emsâlu'l-Kur'ân, İnsan ruhunu etkileyen ve hayran bırakan Kur'an ayetlerinin, mana ve amacının kısa ve özlü bir biçimde açıklanmasıdır.³⁸

İmam Şafii “Emsâlu'l-Kur'ân” ilmini müçtehitlerin bilmesi gereken ilimler arasında zikreder. Maverdi (ö. 450/1058) “Emsâlu'l-Kur'ân” isimli kitabının giriş kısmında mesellerin, Kur'an ilimlerinin vazgeçilmezlerinden olduğunu belirtmiştir.³⁹

Mesellerin önemini Kur'an'dan şu ayetler açıkça ifade eder:

وَيَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ

“İbret alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.”⁴⁰

وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِي هَذَا الْقُرْآنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَأَبَى أَكْثَرُ النَّاسِ إِلَّا كُفُورًا

“Muhakkak ki biz bu Kur'an'da insanlara türlü misalleri göstererek farklı şekillerde anlattık. Öyleyken insanların çoğu nankör olmakta direttiler.”⁴¹

وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ

“Biz bu misalleri insanlar için getiriyoruz; ancak onları bilenler düşünüp anlayabilir.”⁴²

³⁵ Veli Ulutürk, “Kur'an-ı Kerim'de meseller (Emsâlu'l-Kur'an)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1993, sayı: 11, s. 86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/36426>. (20.06.2019)

³⁶ Halil b. Ahmed Ebû Abdurrahmân el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, Müessesetü dârü'l-hicre, Beyrut 1410, V/408.

³⁷ Aladdin Gültekin, “Ravzatu'l-Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, c. 6, sayı: 5 (2017), s. 3129.

³⁸ Mennâ el-Kettân, *Mebahis fî Uhûmi 'l-Kur'ân*, Müessesetü'r-Risale Riyad, 1401/1981, s. 283

³⁹ Hasan Keskin, *Emsâlu'l-Kur'ân*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2007, s. 8.

⁴⁰ İbrahim, 14/25

⁴¹ İsra, 17/89

⁴² Ankebut, 29/43

لَوْ أَنزَلْنَاهُ هَذَا الْقُرْآنَ عَلَى جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

“Eğer Biz Kuran’ı bir dağa indirseydik; Allah korkusundan başını eğerek parça parça olmuş görürdün. İşte misaller! Biz onları insanlara düşünsünler diye veriyoruz.”⁴³

Kur’ân-ı Kerîm’deki Mesellere karşı çıkanlara Allah azze ve celle şu ayeti kerime ile cevap vermiştir:⁴⁴

إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةً فَمَا فَوْقَهَا فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ

“Şüphesiz Allah (haklı açıklamak için) bir sivrisineği, ondan daha da ötesi bir varlığı misal getirmekten çekinmez. İman edenler böyle misallerin Rablerinden gelen hak ve gerçek olduğunu bilirler. İnkarcılarda Allah böyle bir mesel vererek neyi kastetti derler. Allah bununla bir çoğununı sptırır bir çoğunuda hidayete erdirir. Allah onunla ancak fasıkları saptırır. (çünkü bunlar birer imtihandır.)”⁴⁵

Kur’ân-ı Kerîm’deki mesellerin değişik sınıflandırmaları yapılmıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye yapıları bakımından meselleri üçe kısma ayırmıştır: Sair meseller, kıyasi meseller ve hurafî meseller.⁴⁶

Meselleri açık ve gizli meseller olarak iki kısımda değerlendiren Zerkeşi (ö.794/1312) açık meselle ilgili:

مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَسْفَارًا بِئْسَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

“Kendilerine Tevrat öğretildiği halde onunla amel etmeyenlerin hali sırtına kitap yüklenmiş eşeğin durumu gibidir. Allah’ın âyetlerini inkâr eden kimselerin hali ne kötüdür. Allah zalimeleri hidayete erdirmez.”⁴⁷ ayeti; gizli mesele ise:

وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَالَّذِي خَبَثَ لَا يُخْرَجُ إِلَّا نَكِدًا كَذَلِكَ نُصَرِّفُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ

⁴³ Haşr, 59/21

⁴⁴ Veli Ulutürk, “Kur’an-ı Kerim’de meseller (Emsâlü’l-Kur’an)”, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Erzurum 1993, sayı: 11, s. 86. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/36426>. (20.06.2019)

⁴⁵ Bakara, 2/26.

⁴⁶ İbn. Kayyim el- Cevziyye, *el-Emsâl’ü fi Kur’âni’l-Kerîm*, Dâru’l-Marife, Beyrut 1981, s. 20.

⁴⁷ Cuma, 62/5.

“İyi toprak Rabbinin izniyle bitki verir, kötü olandan ise faydasız bitkiden başka birşey çıkmaz İşte biz, şükreden bir kavim için ayetleri yerli yerince açıklarız.”⁴⁸ ayetini örnek göstermiştir.⁴⁹

İmam'ı-Suyuti, kamin ve zahir olmak üzere meselleri iki kısma ayırmıştır. Zahir mesellere örnek olarak:

مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْقَدَ نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ
بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ

“Onların durumu çevresini aydınlatmak için bir ateş yakan kimsenin misalidir. Ateş tam etrefini aydınlattığı sırada onları karanlıklar içinde göremez bir şekilde bırakıverir.”⁵⁰ ayetini ifade ettikten sonra kamin meselleri Maverdi'den alarak açıklamıştır.⁵¹

Mennâ el-Kattân ise meselleri; Kâmin meseller, musarrah meseller ve Mürsel meseller şeklinde sınıflandırarak üç bölüme ayırmıştır.⁵² Kur'ân-ı Kerîm'deki meselleri kendi içinde kısasî ve vasfî olarak da sınıflandırmışlardır.⁵³ Mesel kelimesinin, Kur'ân-ı Kerîm'de başlıca şu anlamlarda kullanıldığını görüyoruz.

- 1) **Örnek, benzer, misal:** Daha çok mesel bu anlamda kullanılmıştır
- 2) **Siret, durum, hâl:** Geçmiş dönemlerde yaşayan kavimlerin durumlarını, inkar etmelerinden dolayı karşılaştıkları gelen belâ ve musibetler mesel olarak ifade edilmiştir.
- 3) **İbret:** Önceki kavimlerin yaşadıkları ve hikayeleri ibret manasında zikredilmiştir.
- 4) **Özellik, vasıf:** Mesel birçok âyette, bir şeyin özelliği ve vasfı manasında kullanılmıştır.⁵⁴
- 5) **Azap:** Bazı ayetlerde azap manasında gelmiştir.⁵⁵

Mesel kelimesi *Vücuhu'l-Kur'âni'l-Kerîm* isimli eserde ise beş anlam zikredilmiştir: sıfat, benzetme, ibret, benzerlik ve azap.⁵⁶

Emsâlul-Kur'ân'ın bölümleri şu şekilde tasnif edilmiştir:

⁴⁸ Araf 7/58

⁴⁹ Bedreddin Muhammed bin Abdullah ez- Zerkeşi, *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Hadis, Beyrut 2006, s. 328.

⁵⁰ Bakara 2/17.

⁵¹ Celaleddin Abdurrahman ibn Ebu bekr Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Daru'l-İbn Kesir, Dimeşk 2002, 2/1045.

⁵² Mennâ Halil el-Kattân, *Mebâhis fi Ulumi'l-Kur'ân*, Mektebetü Vehbe, Kahire 1995, s. 277.

⁵³ Bulut, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, s. 41.

⁵⁴ Çetiner, "Mesel", s. 300.

⁵⁵ Hüseyin b. Muhammed ed-Demegânî, *Kamusu'l-Kur'ân*, Dâru'l-İlmî'l-Melayin, Beyrut 1983, s. 428.

⁵⁶ İsmail b. Ahmed ed-Darir el-hayri el en-Nisaburi, *Vücuhu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dâru'l-sığa, Dimeşk 1995, s. 301.

1- Kur'an'dan örnek verilen meseller: Ayetin birebir ifade edildiği mesellerdir.

2- Kur'an'da mesel manâsındaki lafızlar: Ayetin bir bölümü alınarak zikredilen mesellerdir.

3- Kâmin (Gizli) meseller: Anlam bakımından Kur'ân-ı Kerîm'deki âyetlerle aynı anlamda zikredilen mesellerdir.

Gizli meselleri, Kur'ân-ı Kerîm'in kendi içerisinde geçtiği meseller ve Kur'ân âyetlerini insanların mesel gibi zikretmeleri şeklinde açıklayabiliriz.⁵⁷ Kur'ân âyetlerinin mesel şeklinde ifade edildiği bazı örnekler:

أَخْسَرُ مِنْ حَمَّالَةِ الْحَطَبِ .

“Odun taşıyan kişiden daha zarardadır..”⁵⁸

الآن حَصَّصَ الْحَقُّ

“Şimdi gerçek ortaya çıktı.”⁵⁹

هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ

“İyiliğin cezası, iyilikten başka bir şey olabilir mi?”⁶⁰

وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ

“Olur ki bir şeyi beğenmezsiniz o sizin için hayırlı olur.”⁶¹

كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ

“Yeryüzündeki her şey fanidir.”⁶²

لَا يُكَفِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا

“Allah, bir kimseyi gücünün yetmiyeceği şeyle yükümlü kılmaz.”⁶³

Kur'ân-ı Kerîm'deki meselleri konu edinen telif birçok eser yazılmıştır. Bu eserlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- *Cevâbâtü'l-Emsâli'l-Kâmine fî Kitâbillâhi Teâlâ ani'l-İmâm Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî:* Muhammed b. İdrîs b. el-Abbâs eş-Şâfiî el-Kureşî (ö. 204/820).
- *el-Emsâlü'l-Kâmine fî'l-Kur'ani'l-Kerim:* Hüseyin b. Fazl (ö. 282/895), thk. Ali Hüseyin el-Bevvab, Mektebetü't-Tevbe, Riyad, 1992.
- *Kitâbu Emsâli'l-Kur'an:* Ebu'l-Kâsım el-Cüneyd b. Muhammed b. Cüneyd en-Nihâvendî el-Bağdadi el-Kavariri (ö. 298/910).
- *el-Emsâl mine'l-Kitâb ve's-Sünne:* Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. el-Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932), thk. Ali Muhammed el-Bicavi, Dârü'n-Nahda, Kahire, 1975.
- *Kitâbu Emsâli'l-Kur'an:* Ebû Abdillâh İbrahim Niftaveyhi b. Muhammed b. Araf b. Süleyman el-Ezdi (ö. 323/935).

⁵⁷ Bulut, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, s. 110.

⁵⁸ Tebbet, 111/4

⁵⁹ Yusuf, 12/51

⁶⁰ Rahman, 55/60

⁶¹ Bakara, 2/216

⁶² Rahman, 55/26; Muallim Nâcî, *Sânihatu'l-Arab*, Yeni Zamanlar Yayınları, İstanbul 2002, s. 400.

⁶³ Bakara, 2/286; Nâcî, *Sânihatu'l-Arab*, s. 399.

- *Kitâbu Emsâli'l-Kur'an*: Ebu Abdîrrahman Muhammed b. Hüseyin esSülemî el-Ezdî en-Nisabûrî (ö. 412/1021).
- *Kitâbu'l-Emsâl bi Âyât mine'l-Kur'an ve Ahbâri'n-Nebi ve Kelâmi'l-Arab ve Üdebâi'l-Acem*: Ebû Mansur Abdûlmelik b. Muhammed es-Sa'lebi (ö. 429/1038).
- *Kitâbu Emsali'l-Kur'an*: Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri el-Mâverdi (ö. 450/1058).
- *el-Emsal fi'l-Kur'ani'l-Kerim*: Şemsuddin Muhammed b. Ebi Bekr b. Kayyım el-Cevzî (ö. 751/1350), thk. Said Muhammed Nemr el-Hatib, Dâru'l-Ma'rife Beyrut, 1981.⁶⁴

1.1.2.2.2. Hadis Meselleri

Hadis kaynakları arasında Hz. Peygamber'in söylediği meseller, "*Emsâlu'l-Hadîs*" şeklinde ifade edilir. Hz. Muhammed (s.a.v) konuşurken Arap dilini çok güzel kullanmış yeri geldiği zamanda da meseller söylemiştir. Hz. Peygamber'in bir çok mesel söylediğini ifade eden Abdullah b. Amr b. As Hz. Peygamber den bin tane mesel ezberlediğini rivayet etmiştir.⁶⁵

Emsâlu'l-Hadîs iki çeşittir. Bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in "*cevâmiu'l-keîm*" özelliğiyle söylediği veciz sözlerdir.⁶⁶ İkinci tür hadis meselleri ise "*mufasssal meseller*" olarak ifade edilmiş; Allah'ın, cezalandırma veya ödüllendirme, helal veya haram kılma, korkutma veya umutlandırma maksadıyla öğüt ve uyarı ortaya koyduğu Kur'an mesellerinin hadislerdeki karşılığıdır.⁶⁷ Bu tür meseller, bir fikri kanıtlamak maksadıyla, benzetme ve temsil yoluyla, bir olayı veya hikayeyi tablolastırarak, göz önüne seren, adeta canlı bir tarzda ortaya çıkan söz kalıplarıdır.⁶⁸ Hz. Peygamber'in söylediği mesellere ait örneklerden bazıları şunlardır:

الان حَمِي الوَطِيسُ

"*Tandır (savaş) şimdi kızıştı.*" Bu hadisi, Hz. Peygamber'in Huneyn savaşı esnasında savaşın şiddetlenmesi üzerine söylemiştir.⁶⁹

الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى

⁶⁴ Süleyman Kaya, "Emsâlü'l-Kur'an Bağlamında Hakîm et-Tirmizî'nin el-Emsâl mine'l-kitâb ve's-sünne Adlı Eserinin Değerlendirilmesi", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 4, sayı: 8 (2016), ss. 93-94, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/abuifd/286451>. (23.04.2019)

⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, Matbaatu'l-Meymeniyye, Kahire 1313, I/201.

⁶⁶ Pullu, *Arap Dili ve Edebiyatında Meseller, Dil ve Belâğat Yönünden Özellikleri*, s. 21.

⁶⁷ Muhittin Uysal, Hadis Meselleri, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2007, sayı: 23, s. 84. Bu tür meselin Kur'an'daki örnekleri için bkz. Nur 24/ 35; Nahl 16/75,76, 112; Zümer 39/29; Feth 48/29; Hadid 57/20; Bakara 2/19, 20, 263; Ra'd 13/17; İbrahim 14/18; Nur 24/3, 35, 40; Haşr 59/21.

⁶⁸ Uysal, *Hadis Meselleri*, s. 84.

⁶⁹ Ebü'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el Kuşeyrî, *Sahih-i Muslim*, Dâru İhyai'l-Kütübi'l-Arabiyye (Thk. Muhammed Fuâd Abdu'l Bâkî), Kâhire 1955, s.76.

“Sabır belanın geldiği ilk anda olmalıdır..”⁷⁰

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Hepiniz çobansınız ve hepiniz sorumluluğunuz altındakilerden sorumlusunuz.”⁷¹

وَإِنَّ مِمَّا يُنَبِّتُ الرَّبِيعُ مَا يَقْتُلُ حَبَطًا أَوْ يَلْمُ إِلَّا فَاعِلَهَا

“Baharın yeşerttiği bitkilerde ya karın şişliğinden ölüm ya da yiyene acı vardır.”⁷²

الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ

“Ferasetli kişi, kendisini düşünmeyerek ölümden sonrasına hazırlık yapandır.”⁷³

إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُ النَّاسِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اسْتَوْقَدَ نَارًا، فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ جَعَلَ الْفَرَاشُ وَهَذِهِ الدَّوَابُّ
الَّتِي تَقَعُ فِي النَّارِ يَقَعْنَ فِيهَا، فَجَعَلَ يَنْزِعُهُنَّ وَيَغْلِبْنَهُ فَيَقْتَحِمْنَ فِيهَا، فَأَنَا أَخَذُ بِحُجْرَتِكُمْ عَنِ النَّارِ،
وَهُمْ يَقْتَحِمُونَ فِيهَا

“Benim ve insanların misali ateşi yakan bir adama benzer, ateş etrafı aydınlattığında sinekle ve kelekler büyük bir heyecanla o ateşin içine girmek için çabalarlar. Ben ise sizi o ateşgirmemek için engellemeye çalışırken, siz ısrar ederek o ateşin içine girmeye çalışıyorsunuz.”⁷⁴

مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْغَنَمَيْنِ؛ تَعْبُرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً لَا تَدْرِي أَيُّهُمَا
تَتَّبَعُ

“Münafığın misali, iki koyunun arasında kalmış, bir o koyuna birde diğer koyuna gidip gelerek ve hangisine gideceğini bilemeyen şaşmış koyunun misalidir.”⁷⁵

Hız. Peygamberin söylediği mesellerle ilgili “Emsâlu'l-Hadîs” adıyla birçok çalışma yapılmıştır. Bu eserlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- *Kitabu Emsali 'l-Hadîs*, Abdurrahman b. Halad er-Râmhürmüzî, Tahkik Ahmed Abdulfettah Temmam,
- *Kitâbu'l-Emsal fî 'l-Hadisi 'n-Nebevi*, Ebu's-Şeyh,
- *el-Emsal ve 'l-Hikem*, Maverdi,

⁷⁰ İbn Hanbel, 3/130; bin Sellâm, *Kitâbu 'l-Emsâl*, s. 162.

⁷¹ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizi, *Sunenu 't-Tirmizi*, Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1937, s. 27.

⁷² el-Meydânî, *Mecmau 'l-Emsâl*, II/448.

⁷³ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhari, *el-Câmi 'u's-Sahih*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut 1987, s. 46; el-Meydânî, *Mecmau 'l-Emsâl*, I/8.

⁷⁴ Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, Matbaatu'l-Meymeniyye, Kahire 1313, IV/124.

⁷⁵ Abdurrahmân b. Hallâd er-Râmhürmüzî, *Kitâbu 'l-Emsâli 'l-Hadîs*, Beyrut 1988, s. 26.

⁷⁶ Ebû Bekr Abdurrezzak, *Musannefu Abdurrezzâk*, Mektebetu'l-İslami, Beyrut 1989, II/435.

- *el-Emsal fi 'l- hadisi 'n-Nebevi's-Şerif*, Muhammed Cabir Feyyaz el-Alvani,
- *el-Emsalu 'n-Nebeviyye*, Muhammed el-Garavi,
- *Nazârat Fıkhiyye ve Terbeviyye fi Emsali'l-Hadis*, Abdulmecid Mahmud Abdulmecid,
- *el-Emsalu 'n-Nebeviyye ve 'l-Hukemâ*, Ali Abdulfettah,
- *el-Emsal ve 'ş-Şevahid fi 'l-hadisi 'ş-Şerif*, Yahya b.Abdullah el Muallimi.⁷⁶

1.1.2.3. Şiir Meselleri

Cahiliye ve İslami dönemde mesellerin gelişip çoğalmasında Arap şiirinin büyük katkısı olmuştur. Çünkü Arap şiirindeki mısra ve beyitlerin bir çoğu doğru ve hikmetli sözlerle yazılmıştır. Ancak zaman içerisinde beyitlerdeki doğru ve hikmetli sözler, mesel grubu içerisine karışarak nesir halindeki mesellerle bütünleşmişlerdir.⁷⁷

Şairlerden bazılarının mesellerden esinlenerek yazdıkları kasideleri vardır. Bu kaside örneklerinden biri de Ebu'l-Atahiye'nin (ö.211/826) adlı eseridir.⁷⁸

Şiirde geçen mesel örneklerinden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

لِكُلِّ جِدِّ لَذَّةٌ غَيْرَ أَتْنِي - وَجَدْتُ جِدَّ الْمَوْتِ غَيْرَ لَذِي

“Taze şeylerin hepsinde farklı bir lezzet vardır. Ancak ben erken gelen ölümden lezzet bulamadım.”⁷⁹

وَمَا طَلَبُ الْمَعِيشَةِ بِالتَّمَنِّي - وَلَكِنْ أَلْقِ دُلُوكَ فِي الدَّلَاءِ

“Geçim temin etmek temenniyle olmaz. Lakin sen bu yolda elinden geleni yap.”⁸⁰

الْمُسْتَعِثُّ بِعَمْرٍو عِنْدَ كُرْبَتِ - كَالْمُسْتَعِثِّ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ

“Sıkıntılı zamanda Amr'dan yardım isteyen, yağmurdan kaçtığı vakit doluya tutulmuş gibidir.”⁸¹

يَا بَارِي الْقَوْسِ بَرِيًّا لَسْتَ تُحْسِنُهَا - لَا تُفْسِدُنَهَا وَأَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا

“Yayı sağlam yapmayan usta! Yaya zulmetme, işi ehline ver.”⁸²

الْبَسَ جَدِيدَكَ إِنِّي لَا بَسَ خَلْقِي - وَلَا جَدِيدَ لِمَنْ لَا يَلْبَسُ الْخَلْقَا

“Sen yenini giy. Ben eskimi giyiyorum. Eskiye giymeyenin yenisi olmaz.”⁸³

⁷⁶ Pullu, *Arap Dili ve Edebiyatında Meseller, Dil ve Belâğat Yönünden Özellikleri*, s. 24.

⁷⁷ Uzun, “*Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)*”, s. 167.

⁷⁸ Mehmet Fehmi, *Tarih-i Edebiyat -ı Arabiye*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1913, s. 235.

⁷⁹ Askerî, *Cemheretü 'l-Emsâl*, I/16.

⁸⁰ Askerî, *Cemheretü 'l-Emsâl*, I/64.

⁸¹ Askerî, *Cemheretü 'l-Emsâl*, II/134.

⁸² el-Meydânî, *Mecmau 'l-Emsâl*, II/19.

⁸³ Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme İbn Asım, *el-Fâhir*, Dâru İhyâi'l-Kutübi'l-Arabiyye, Kahire 1380, s. 297.

1.2. el-Mu‘cemü’l-vasîf ve Arap Dilinde Sözlük Çalışmaları

Kur’ân-ı Kerim nazil olduktan sonra Arap toplumunun kültürel hayatında büyük bir değişim olmuştur. Arap toplumu, Kur’ân-ı Kerim’i daha iyi anlayabilmek ve hayatlarına geçirmek için büyük bir çabanın içerisine girmişlerdir. Bu çabalar sözlük biliminin temeline de zemin hazırlamıştır.⁸⁴ Çöl hayatından şehir hayatına geçen Araplar, diğer milletlerle de etkileşime geçmiş bu durum dilde bozulmaları beraberinde getirmiştir. Bunun önüne geçebilmek adına sözlük yazım faaliyetlerine hız vermişlerdir. Meşakkatli olan bu çalışmalara Ebu’l-Esved ed-Duelî (ö. 69/688) talip olmuş, nahiv ilminin iskeletini oluşturmuştur. Böylece Basra dil ekolünün temelleri atılmıştır.⁸⁵

Arap sözlük biliminin, özellikle, İslâmiyet’in Arap yarımadasında, Asya’da ve Afrika’da yayılmasıyla paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. İslâm’a katılan yeni topluluklar, fetihler ve ticari münasebetler dolayısıyla farklı dillerin konuşulduğu farklı coğrafyalara yayılan ve genişleyen İslâm medeniyeti, yabancı unsurların bünyesine dâhil olması sonucu, doğal olarak, Arap dilinin konuşulması ve anlaşılmasında bazı problemlerle karşılaşmıştır. Bu yüzden dönemin âlimleri dini korumak adına, âyet ve hadislerin doğru okunup doğru anlaşılmasını sağlamak için, doğru ve yanlış kullanılan sözcükleri derlemeye, ayırmaya çalışmışlardır. Daha net bir ifadeyle konuşulan dilin kurallarını tespit etmeye başlamışlardır. Duelî, birçok eski kaynağın ittifakıyla ve Arap dilinde ilk gramer çalışmalarına başlayarak nahiv ilminin ana hatlarını oluşturmuştur. Arapçadaki konuşma hatalarını düzelterip Arapçanın anlaşılır hâle gelmesine çalışan alimlerin öncüleri olarak Halil b. Ahmed (ö. 173-789), Halef el-Ahmer (ö. 180-796), el-Kisâi (ö. 189-805), el-Asmâi (ö. 213-828), Ebû Zeyd el-Ensârî (ö. 215-830), İbn Dureyd (ö. 321-933) ve el-Cevherî (ö. 393-1001) karşımıza çıkar. Bu alimler eserlerinde Kur’ân’a, Hz. Peygamber’in hadislerine ve Cahiliye dönemi şiirlerini, istişhâd ve istidlal amacıyla, eserlerinde delil göstermişlerdir.⁸⁶

Kur’ân’da garip kelimeler hakkında sahabelerin sorduğu sorulara Hz. Peygamber’in verdiği cevaplarla Arap sözlükçülüğü başlamıştır. Sahabe döneminde, İbn Abbâs’tan (ö. 68-687) rivayet edilen, Kur’ân’daki garip kelimelerin hangi lehçeye

⁸⁴ Mehmet Nuri Alpak, *Arap Dilinde Sözlük Çalışmaları ve Nazım Efendi’nin “Tercümanü’l-lügat” Adlı Eserinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van 2006, sayı: 8, s. 14.

⁸⁵ Ali Bulut, “Ebu Ubeyde’nin Mecazü’l-Kur’an’ına Yönelik Bazı Eleştiriler”, *Nüsha dergisi*, Ankara 2004, sayı: 15, s. 64.

⁸⁶ Hüseyin Avcı, *Arapça Lügatlarda Hadislerle İstişhâd (Lisânü’l-Arab Özelinde)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2014, s. 13.

ait olduğu ve ne anlama geldiğiyle ilgili rivayetlerin derlendiği “Garîbu’l-Kur’ân” adlı eser Atâ b. Ebû Rebâh tarafından kaleme alınmıştır. Yine İbn Abbâs’ın Kureyş dışındaki Arap kabilelerinin lehçelerini açıkladığı “el-Lugat fi’l-Kur’ân” bu alanda ele alınan ilk eserlerdir.

“En-Nevâdir fi’l-luga” günümüze ulaşan en önemli eserdir. Müellifi ise Ebû Zeyd el-Ensârî’dir (ö. 215-830).⁸⁷ Gerek yapısal, gerek kapsamıyla düzenli sözlüklerin ortaya çıktığı döneme damgasını vuran eser, Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî’nin (ö. 173/789) hicri 2. yüzyıl sonlarına denk gelen “Kitâbü’l-ayn”dır. Adını, ilk harfi olan “ayn”dan almıştır. Harflerin mahreçleri baz alınarak düzenlenmiştir. Ayetleri açıklar nitelikte olmasından dolayı dilbilimsel tefsir olarak da bilinir.⁸⁸

Arap dilinde yazılan ilk sözlük “Kitâbü’l-ayn” adlı eseriyle Halîl b. Ahmed’e aittir.⁸⁹ 8. yüzyılda kaleme alınan “Kitâbü’l-ayn”, kelimeleri mahreçlerine göre düzenlemiştir.⁹⁰ Halîl b. Ahmed’in yöntemini izleyerek eser ortaya koyan diğer dil alimleri ve eserleri şunlardır: el-Ezherî’nin (ö. 370/980), “Tehzîbu’l-luga”, el-Kâlî’nin (ö. 356/967) “el-Bârî”, İbn Sîde’nin (ö. 548/1153) “el-Muhkem”, ez-Zebîdî’nin (ö. 1205/1790) “Muhtasarü’l-ayn”. Bunlar, ilk defa alfabetik olarak düzenlenmiş sözlüklerdir. Bu çalışmaları, İbn Dureyd’in (ö. 321/933), “Cemheratu’l-luga”, İbn Fâris b. Zekeriyâ’nın (ö. 395/1005) “Mekâyîsu’l-luga ve el-Mucmel” adlı eserleri izlemiştir. Son sözlük örneklerine ise çoğu hicri 2. asırda belli bir konu ve düzene göre sıralanmış eserler gösterilmektedir. Bunlar; el-Asma’î’nin (ö. 213/828) “Kitâbü’l-İbil” (Develer Kitabı), “Kitâbü’l-hayl” (Atlar Kitabı), “Kitâbu esmâi’l-vuhûş ve sıfâtuhâ” (Yabani Hayvan Adları ve Özellikleri Kitabı), “Kitâbu’n-nahl” (Arı Kitabı), “Kitâbu’n-nebât ve’ş-şecer” (Bitkiler ve Ağaçlar Kitabı). Arapların erken dönemlerinde bile belirli bir konuyu içeren, kavram sözlükleri görülmektedir. Bu dönemde, bir harf baz alınarak, bu harf ile başlayan kelimelerin hepsinin sıralandığı sözlük türleri önemli bir yer tutar. Ebû Zeyd el-Ensârî’nin (ö. 215/830) “Kitâbü’l-hemze”si ve Ebû ‘Amr eş-Şeybânî’nin

⁸⁷ Durmuş, “Mesel”, s. 399.

⁸⁸ İbrahim Karslı, “Kur’ân Tefsiri Açısından İlk Arap Lügati ‘Kitâbü’l-ayn’ın Değerlendirilmesi”, *Nüsha dergisi*, Ankara 2004, sayı: 14 , s. 50.

⁸⁹ Ebû Abdurrahmân el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, s. 397.

⁹⁰ Yusuf Akçay, “Doğu’da ve Batı’da Sözlükçülüğün Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Sözlük Metinlerine Genel Bir Bakış”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, İstanbul 2011, sayı: 4, s. 286, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diledeara/564874>. (06.06.2019)

(ö. 206/821) “Kitâbü’l-cîm” bu sözlerin en önemlileridir.⁹¹ Arap dilbilimciler tarafından başlatılan sözlük çalışmaları 7. yüzyıla tekabül ederken, Avrupa’da bu çalışmalar 17. ve 18. yüzyılda görülmektedir. Bu da bize İslâm alimlerinin sözlük konusundaki başarılarını göstermektedir.

Çalışmamıza kaynaklık eden *el-Mu‘cemü’l-vasît* adlı eser, Mecmau’l-lugati’l-Arabiyye tarafından hazırlanan bir sözlüktür. Mısır Milli Eğitim Bakanlığı’nın talebi üzerine 1936 yılında ilmî ve teknik terimleri içeren, şekil ve resimlere yer veren orta kalınlıkta, bir sözlüğün hazırlanmasına karar verilmesiyle⁹² 1940’ta hazırlanmaya başlanan *el-Mu‘cemü’l-vasît*, yirmi yıllık bir çalışmanın sonunda 30.000 madde başlığı ve 600 resimden oluşan bir eser olarak ortaya çıkmıştır.⁹³

el-Mu‘cemü’l-vasît’te sözcükler, kelime kökünün ilk harfine göre alfabetik sıralanmıştır. Yabancı kökenli olup, Arapçalaşmış kelimelerle türetme işlemi nadir yapılırken, Arap kökenli kelimelerle türetme işlemi sıkça yapılmıştır. Garip ve nadir kelimelere yer verilmemiştir. Sözlükte ayet, hadis, atasözü, şiir ve edebi metinlerden örnekler verilmiştir.⁹⁴ *el-Mu‘cemü’l-vasît*’in ilk yayınlanmasından sonra (Kahire 1380-1381/1960-1961) değişik komisyonların incelemesiyle çeşitli baskıları yapılmıştır.⁹⁵

Kurum eserinde, Arapça karşılığını bularak kullanmayı kararlaştırdıkları teknik ve ilmî kelimelerde yer vermiştir Kurum eserinde türetme yaparak Arapçalaştırılmış kelimelerden fiil, ism-i fâil, ism-i mef’ûl vb. kelimeler türetmiştir. Örneğin “mıknâtis”tan (المغناطيس) mâzi (مغطس), ism-i fâil (الممغطس), ism-i mef’ûl (الممغطس) ve yapma masdar (الغناطيسية) “telefon”dan “تلفن”, (telefon etti) fiilini, türetmiştir. Rivayet asrından sonra kullanılan, değiştirilmeden alınan yabancı kelimeler ve yeni dönemde yaygınlık kazanan kelimelerle eski dil âlimlerince yanlış kabul edilen kelimelerde sözlüğe alınmıştır. Kelime kökleri özel bir dizimle mücerred fiiller, mezîdler, geçişsiz fiiller, geçişliler ve isimler şeklinde sıralanmış, somut anlamlar soyutlardan, gerçek anlamlar mecazilerden önce belirtilmiş, sülâsî mücerred fiiller de bablara göre sıralanmıştır. Sülâsî mücerred fiillerden türeyen fiiller dördü, beşli ve altılı kalıplar

⁹¹ Derya Adalar Subaşı, “Araplarda Sözlükçülük Çalışmaları ve *el-Mu‘cemü’l-‘Arabiyyu’l-Esâsî* Adlı Sözlüğün Eleştirisi”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 2011, sayı: 4, ss. 41-42. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diledeara/564856>. (13.07.2019)

⁹² Demirayak, “*el-Mu‘cemü’l-vasît*”, s. 350.

⁹³ Demirayak, “*el-Mu‘cemü’l-vasît*”, s. 350.

⁹⁴ Demirayak, “*el-Mu‘cemü’l-vasît*”, s. 349.

⁹⁵ Demirayak, “*el-Mu‘cemü’l-vasît*”, s. 350.

olarak sıralanmış, sonrasında rubâî mücerred fiillere ve o fiilden türeyen kelimelere yer verilmiştir. Fiillerden sonra zikredilen isimler alfabetik sıraya göre dizilmiştir.⁹⁶

Lehçe farklılıklarından doğan eş anlamlı kelimeler ve kullanılmayan kelimeler “el-Mu‘cemü’l-vasît” sözlüğüne alınmamış, bunun beraber yaşayan kelimelerin açıklanmasına özen gösterilerek, farklı mana taşıyan fiil bablarının tümü kaydedilmiş, sülâsî mücerred masdarların en fazla bilineni ve babların farklılığı durumunda anlamı da değişen masdarların tümü ele alınmış, ism-i fâil ve ism-i mef‘ûllerden alınması zorunlu görülenler fiilleriyle beraber kaydedilmiş, te’nis “tâ”sı taşımayan müennes kelimelerin sadece bilinmeyenlerine yer verilmiştir.⁹⁷

⁹⁶ Gamze Yüçetürk, “ *Arapça-Arapça Yazılmış Çağdaş Dört Sözlüğün Yöntem ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi*”, Ankara Üniversitesi, Ankara 2011, s.18.

⁹⁷ Yüçetürk, “ *Arapça-Arapça Yazılmış Çağdaş Dört Sözlüğün Yöntem ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi*”, s.19.

2. BÖLÜM: EL-MU‘CEMÜ’L-VASÎT’TE MESEL

2.1. Eserde Geçen Mesel Örnekleri

1) طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لُبْدٍ

*Lübed’in ömrü uzadı.*⁹⁸

Bu mesel الْأَبْد kelimesinin anlamlarından biri olan “ömür” anlamını göstermek için kullanılmıştır. Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: “يَضْرِبُ لِلشَّيْءِ يَعْمُرُ وَيَمُرُّ عَلَيْهِ دَهْرٌ طَوِيلٌ” Bu meselin, uzun ömür üzerine söylendiği ifade edilmiştir.⁹⁹

2) ضَعُتْ عَلَى إِبَالَةٍ

*Dert üstüne dert.*¹⁰⁰ (Odun yükü üstüne yük)

Bu mesel الإِبَالَة kelimesinin anlamlarından biri olan “odun demeti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

3) رَضِيَ الْخَصْمَانِ وَأَبَى الْقَاضِي

Hasımlar barıştı kadı razı olmadı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel أَبَى kelimesinin anlamlarından biri olan “kabul etmemek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

⁹⁸ İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, Dâru’d-Da’va Kahire, 2004, I/2; İbn Dureyd Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luga*, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, Beyrut, 1987, I/ 301; İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed, *Lisânü’l-Arab*, Darus-Sadr, Beyrut, 1414, III/68; ez-Zebîdî, Muhammed Murtaza el-Hüseynî, *Tacu’l-Arus min Cevahiri’l-Kamus*, Dâru’l-Hidaye, Beyrut, 1972, VII/371; Ömer Ahmed Muhtar Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut, 2008, I/ 52.

⁹⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/2.

¹⁰⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/540; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/6; Muhammed b. Ahmet b. el-Herevî, *Tehzibu’l-lüğa*, Beyrût, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabiyye, 2001, XV/280; Cevherî, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-‘Arabiyye*, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, Beyrut, 1987, IV/1619; ez-Zebîdî, *Tacu’l-Arus min Cevahiri’l-Kamus*, XXVII/419; Muhammed Yakub Fîrûzâbâdî, *el-Kamûsü’l-muhît*, Müessesetu’r-Risale, Beyrut 2005, I/960; Ebu’l-Kâsım es-Sâhib İsmâîl Abbâd, *el-Muhît fi’l-lüğa*, Âlemü’l-Kütüb, Beyrut 1994, II/460; Ebu’l-Münzir es-Sahavî Seleme b. Müslim b. İbrahim, *el-İbâne fi’l-Lugati’l-Arabiyye*, Amman, Vizareti’t- Turasi’l-Kavmî, 1999, III/419.

“يضرِب لمن يطالب بحق نزل أصحابه عنه و ترفع عنه” Bu meselin, hakkını isteyen kişinin, karşı tarafın haklarından da feragat etmesini istemesi, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁰¹

4) مَنْ مَأْمَنِهِ يُؤْتَى الْحَذَرُ

Kişi, emin olduğu yönden zarar görür. (Ummadığın taş baş yarar)

Bu mesel el-Mu‘cemü’l-vasît’te أَمِنَ kelimesinin “o yönden geldi” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.¹⁰²

5) لَا تَطْلُبْ أَثَرًا بَعْدَ عَيْنٍ

Bir şeyi açıkça gördükten sonra onu kaybedip, izlerini takip etme. (Görünen köy klavuz istemez)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, الأثر kelimesinin anlamlarından biri olan “bir şeyin eseri” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: “يضرِب” Bu meselin, uzun ömür üzerine söylendiği ifade edilmiştir. Bir şeyi görüp kaybettikten sonra izini arayan için söylenmiştir.¹⁰³

6) إِنَّ أَخَاكَ مَنْ أَسَاكَ

Gerçek kardeş derdine ortak olandır.

Bu mesel الأخ kelimesinin anlamlarından biri olan “kardeş, karındaş” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁰⁴

7) سَمِنَ فَأَرَنَ

¹⁰¹ Ebû’l-Huseyn Ahmed b. İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi l-luga*, Dârü’l-Fikr, Beyrut 1979, VI/135. *el-Mu‘cemü l-vasît*, Ahmed b. Muhammed el-Endelûsî İbn Abdirabbih, *el-İkdu l-ferîd*, Dârü’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 1404, III/14; İbrâhim el-Yazıcı Lübnânî, “Nec‘atü’r-râid ve Şer‘atü’l-vârid fi’l-müterâdif ve’l-mütevârid”, Matba‘atü’l-Ma‘ârif, Mısır 1905, II/220.

¹⁰² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü l-vasît*, I/5; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi l-luga*, I/135; Ömer Ahmed Muhtar Abdulhamid, *Mu‘cemü l-Luğati l-rabiyyeti l-Muâsıra*, Beyrut 2008, I/462; İbn Asım, *el-Fâhir*, s. 265; Ebû’l-Hayr Zeyd b. Abdullah b. Mesûd b. Rifâ’a el-Hâşimî, *el-Emsâl*, Dimeşk, Dâru Sa’duddîn, 1423, s. 245; Ebû Mansûr Abdulmelik b. Muhammed b. İsmâ’il es-Se’alebî, *et-Temsîl ve l-Muhâdara*, Dârü’l-‘Arabiyye li’l-Kuttâb, Tunus 1981, s. 36; Ahmed Zeki Safvet, *Cemheretu Hutabi l-Arab fi ‘Usûri l-Arabiyyeti z-Zâhira*, Mektebetü’l-İlmiyye Beyrut t.y., I/137.

¹⁰³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü l-vasît*, I/641; Ebû Ubeyd el-Herevî Kâsım b. Sellâm, *el-Emsâl*, Dâru’l-Me’mûn li’t-türâs, Beyrut 1980, s. 257; Ebû Osman Amr b. Bahr el-Câhız, *Kitâbu l-Buhalâ*, Mektebetü Hilal, Beyrut 1419, s. 246; es-Se’alebî, *et-Temsîl ve l-Muhâdara*, I/310.

¹⁰⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü l-vasît*, I/18; Askerî, *Cemheretü l-Emsâl*, II/11; el-Herevî, *el-Emsâl*, s. 175; ez-Zemahşerî, *el-Müstaksâ fi emsâli l-Arab*, II/402.

Şişmanlayınca şımardı.

Bu mesel أرن kelimesinin anlamlarından biri olan “şımardı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁰⁵

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: “يضرب” Haddini aşan, çıkırından çıkanlar için söylenir.

8) إِنْ كُنْتُ بِي تَشْدُ أَرْكَ فَأَرْخِه

Bana güvenirsen mahrum olursun.

Bu mesel الأزر kelimesinin anlamlarından biri olan “güvenmek, dayanmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır. Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

إِنْ تَتَكَلَّ عَلَيَّ فِي حَاجَتِكَ فَقَدْ حَرَمْتُهَا İhtiyacın olan şeyde bana güvenirsen mahrum olursun.¹⁰⁶

9) إِنْ أَخَاكَ مِنْ أَسَاكَ

Gerçek kardeş derdine ortak olandır.

Bu mesel آسی kelimesinin anlamlarından biri olan “ortak olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁰⁷

10) أَكَلُ مِنَ السُّوسِ

Güveden daha fazla yiyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel أكل kelimesinin anlamlarından biri olan “yedi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁰⁸

el-Mu‘cemü’l-vasît’te أكل kelimesi için istişhâd edilen diğer bir mesel örneği de şu şekildedir.

109) أَكَلُ عَلَيْهِ الدَّهْرُ وَ شَرِبَ Zaman onu yedi, içti.

¹⁰⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/15; Ebû Sa’d Mansûr b. el-Huseyn Âbî, *Nesru’d-durr fi’l-muhâdarât*, Dârü’l-Kutûbi’l-İlmiyye, Beyrut 2004, 6, s. 174; el-Meydânî, *Mecmau’l-Emsâl*, I/338; Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed Hattâbî, *Garibü’l-hadis*, Dâru’l-Fikr, Şam 1402, s. 386.

¹⁰⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/16; Askerî, *Cemheretü’l-Emsâl*, I/190; el-Meydânî, *Mecmau’l-Emsâl*, I/21.

¹⁰⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/22.

¹⁰⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/22; Âbî, *Nesru’d-durr fi’l-muhâdarât*, 7/114.; el-Meydânî, *Mecmau’l-Emsâl*, I/86; el-Bağdadi, *Tezkiretu’l-Hamudaniyye*, VII/29; Rızkullah Luvîs b. Yûsuf şeyho, *Mecani’l-Edeb fi Hadaiki’l-Edeb*, Matbaatu’l-Âbâi’l-Yesû’iyyîn, Beyrut 1913, V/54.

¹⁰⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/22.

هُوَ أَلْفٌ مِنَ الْكَلْبِ (11)

O, köpekten daha evcildir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, ألفه kelimesinin anlamlarından biri olan “evcilleştirdi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹¹⁰

إِلَّا حَظِيَّةً فَلَا أَلِيَّةَ (12)

Pay sahibi olana kadar mücadelemden vazgeçmeyeceğim.

Bu mesel الألية kelimesinin anlamlarından biri olan “yemin” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹¹¹

فِي التَّجَارِبِ عِلْمٌ مُسْتَأْنَفٌ جَدِيدٌ (13)

Her tecrübe yeni bir bilgidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, استأنف kelimesinin anlamlarından biri olan “yeniden yapmak” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.¹¹²

أَنْفُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعُ (14)

Burnun kesik de olsa, yine senin burundur.

Bu mesel الأنف kelimesinin anlamlarından biri olan “burun” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹¹³

Aynı mesel Lisanu’l-Arab’da da geçmektedir. İbn Manzur رضى kelimesine bu meseli istişhâd ederek bu mesele benzer diğer bir meselin anlamını pekiştirmek için zikretmiştir.¹¹⁴

¹¹⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/23.

¹¹¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/45; Muhammed b. Ahmet b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzibu’l-lüğa*, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-‘Arabiyye, Beyrut 2001, V/132; İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh*, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, Beyrut 1987, VI/2270; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, I/128; Ebû Hasen Ali b. İsmail el-Mürsi, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A‘zam*, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye, Beyrut 2000, III/494; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/185; Ebû Ali el-Hasen b. Mes‘ûd el-Yûsî, *Zehru’l-ekem fi’l-emsâl ve’l-hikem*, Dâru’s-sekâfe, Mağrib 1401, I/100.

¹¹² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/30; el-Hâşimî, *el-Emsâl*, I/335; Ebu Hayyan Tevhidi, *el-İm-tina’ ve’l-Muanese*, Mektebetu’l-Unsuriyye, Beyrut 1424, I/260; es-Se‘alebî, *et-Temsil ve’l-Muhâdara*, I/424.

¹¹³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/110; İbn Dureyd Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-lüğa*, Dâru’l-‘ilm li’l-melâyîn, Beyrut 1987, I/448; Cevherî, *es-Sihâh*, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye, III/1076; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/152; Muhammed Murtaza el-Hüseyni ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, Dâru’l-Hidaye, 1972, XX/420; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/351; Ahmet Rıza, *Mu‘cemu Metnu’l-Lüğa*, Dâru’l-Mektebetu’l-Hayat, Beyrut 1958, II/532.

¹¹⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/152.

الكَيْدُ أبلغُ من الأيدِ (15)

Tuzak kurmak güçten daha etkilidir.

Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, أيدا kelimesinin anlamlarından biri olan “güçlü olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹¹⁵

عسى الغويزُ أبوساً (16)

Belki de bu küçük mağara sizin helakiniz olacaktır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, البأس kelimesinin anlamlarından biri olan “azap” anlamını belirtmek için kullanılmıştır. Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب لكل شيء يخاف منه الشر” Bu meselin, Kendisinden bir zarar ve kötülüğün gelmesinden korkulan şey üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹¹⁶

Aynı mesel Lisanu’l-Arab’da da geçmektedir. İbn Manzur الغويز kelimesine bu meseli örnek göstererek ederek zikretmiştir.¹¹⁷

كباحثةٍ عن حنّفها بظلفها (17)

Tırnağıyla Ecelini arayan gibi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, بحث kelimesinin anlamlarından biri olan “aramak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

¹¹⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/34; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/2509.

¹¹⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/36; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/783; el-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, VIII/161.; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/255; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/907; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/38, Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/532; Ebu’l-Hasen Ahmed İbn Fâris, *es-Sâhibi fî Fikhi’l-Luğa*, Mektebetu İsâ el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1977, I/42; Ebu’l-Berekat Abdurrahman b. Muhammed b. Ebi Said el-Enbari, *Esraru’l-Arabiyye*, Dârü’l-Erkam, Beyrut 1999, s. 109; Ebu’l-Hasen b. Abdillâh el-Kaysî, *İzâhu şevâhidi’l-îzâh*, , Dârü’l-Ğarbu’l-İslami, Beyrut 1408, I/82.

¹¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/38.

يضرِب في” Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir”
”طلب الشيء يؤدي صاحبه إلى التلف” Sahibini telef edecek bir şeyi talep eden için
söylendiği ifade edilmiştir.¹¹⁸

Aynı mesel Lisanu’l-Arap’da da geçmektedir. Aynı şekilde İbn Manzur da بحث
kelimesine bu meseli örnek vererek zikretmiştir.¹¹⁹

مَا عَدَا مِمَّا بَدَا (18)

Sana görünüpde seni döndüren neydi?

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, بدا kelimesinin anlamlarından biri olan
“görünmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹²⁰

Aynı mesel Lisanu’l-Arap’da da geçmektedir. İbn Manzur bu meselde geçen
عَدَا kelimesine bu meseli örnek vererek zikretmiştir.¹²¹

إِنَّ الشَّقِيَّ وَافِدُ الْبَرَاكِمِ (19)

Şaki olan kimse, beracimin (kavim) temsilcisidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, البرجمة kelimesinin anlamlarından biri olan
“beracim kavmi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır. Mesel örneği verildikten sonra
meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب لمن يوقع نفسه في هلكة طمعا“ Bu meselin, Aç gözlülük yüzünden
kendisini tehlikeye atanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹²²

Aynı mesel Lisanu’l-Arap’da da geçmektedir. Aynı şekilde İbn Manzur da
البرجمة kelimesine bu meseli örnek vererek zikretmiştir.

¹¹⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/40; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/258; el-Mürsi, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A‘zam*, III/299; Muhammed Hasen Cebel, *Mu‘cemu’l-İştikaki el-Muassel el-fazi’l-Kur‘ani’l-Kerim*, Mektebetü’l-Âdâb, Mısır 2010, I/75.

¹¹⁹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/114.

¹²⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/44; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, I/75; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/42; Muhammed Ali Sirac, *el-Lûbab fî Kavaidi’l-Lûğa*, Dârü’l-Fikr, Dimeşk 1403, I/283.

¹²¹ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV/114.

¹²² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/47; İbn Fâris, *Mu‘cemu mekâyisi’l-luğa*, I/156; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/46; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/1079, ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXXI/274; Ebu’l-Abbâs Muhammed b. Yezid Muberrred, *el-Kâmil fî’l-Lugati ve’l-Edeb*, Dârü’l-Fikr el-Arabi, Kahire 1997, I/139.

مَا أَشْبَهَ اللَّيْلَةَ بِالْبَارِحَةِ (20)

Bu gece, dün geceye ne kadar da benziyor.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel, البارحة kelimesinin anlamlarından biri olan “dün gece” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹²³

Aynı mesel Lisanu’l-Arab’da da geçmektedir. Aynı şekilde İbn Manzur da البارحة kelimesine bu meseli örnek vererek zikretmiştir.¹²⁴

بَرَقَ لَمَنْ لَا يَعْرِفُكَ (21)

Tanımadığına karşı (gözlerini) parlat (kaşlarını) çat.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel, برق kelimesinin anlamlarından biri olan “parlamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”هدد من لا علم له بك فإن من عرفك لا يعبا بك“ Bu meselin, Seni tanımayanı korkut, çünkü seni tanıdığında sana aldırış etmez, şeklinde söylendiği ifade edilmiştir.¹²⁵

عَلَى أَهْلِهَا جَنَّتْ بَرَأَقِشُ (22)

Berâkiş kendi ailesini işaret etti.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel برأقش kelimesinin anlamlarından biri olan “dişi köpek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: “كلبة” havlayarak, sahibinin hanesini düşmanlarına gösteren köpek, şeklinde söylendiği ifade edilmiştir.¹²⁶

¹²³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/71; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, IV/445; , El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, V/21; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabîyye*, I/416; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, I/239; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/412; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VI/307; Ahmed Muhtar Ömer, *Mu‘cem es-Savâb el-Luğavî*, Alem el-Kutub, Kahire 2008, I/136.

¹²⁴ İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/412.

¹²⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/50; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabîyye el-Muâsıra*, I/192; Ömer, *Mu‘cem es-Savâb el-Luğavî*, I/180; Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâleddîn es-Suyûtî, *el-Muzhir fî ‘Ulûmi’l-Luğati ve Envâihâ, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye*, Beyrut 1998, I/381.

¹²⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/51; Abdulhamid, *Mu‘cemü’l-Luğati’l-Arabîyyeti’l-Muâsıra*, I/193; Ebü Osmân Amr b. Baht el-Câhiz, *Kitâbu’l-Hayavân, Dâru’l-Kutubu’l-İlmiyye*, Beyrut 1975, II/268.

Aynı mesel Lisanu'l-Arap'da da geçmektedir. Aynı şekilde İbn Manzur da *براقش* kelimesine bu meseli örnek vererek zikretmiştir.¹²⁷

أَبْرَمًا قُرُونًا (23)

Hem cimriliğinden insanlar arasına girmez hemde hurmayı ikişer ikişer yer.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel *البرم* kelimesinin anlamlarından biri olan “cimri olduğu için topluluğun arasına girmeyen kişi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَجْمَعُ بَيْنَ خَصَلَتَيْنِ” Sevimsiz iki özelliği taşıyan kimseler üzerine söylenmiştir.¹²⁸

Aynı mesel Lisanu'l-Arap'da da geçmektedir. İbn Manzur aynı şekilde bu meseli *البرم* kelimesine örnek göstermiştir.¹²⁹

أَعْطَى الْقَوْسَ بَارِيَهَا (24)

Yayı, ustasına ver.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel *برى* kelimesinin anlamlarından biri olan “ehil” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁰

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“كُلُّ الْأَمْرِ لَصَاحِبِهِ” Her işi o işi bilene vermek için söylendiği ifade edilmiştir.

مَنْ عَزَّ بَرًّا (25)

Üstün gelen zorla alır.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel “بز” kelimesinin anlamlarından biri olan “zorla almak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³¹

¹²⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, VI/266.

¹²⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/52; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu'l-luga ve sihâhu'l-Arabîyye*, VI/2182; Abdülkâdir Râzî, *Muhtârü's-Sihâh, Dâru'l-Meârif*, Kahire 1999, s. 217 ; İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XII/43; ez-Zebidî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, XXXI/544; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, I/1078.

¹²⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, XII/43.

¹³⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/53; İbn Fâris, *Mu'cemü mekâyisi'l-luga*, I/233; ez-Zebidî, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, XXII/241; Abdulhamid, *Mu'cemu'l-Luğati'l-Arabîyyeti'l-Muâsıra*, III/1870; Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Hişâm El-Lahmi, *El-Medhal ila Takvimi'l-Lisan, Dâru'l-Beşair*, Beyrut 2003 s. 521.

¹³¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/54; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, V/353; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu'l-luğa*, I/68; El-Ezherî, *Tehzibü'l-luğa*, I/65; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu'l-luga ve*

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“من غلب أخذ السلب” Galebe çalan istila eder şeklinde söylendiği ifade edilmiştir.

الإِنْيَاسُ قَبْلَ الإِنْسَاسِ (26)

Bes bes demeden önce alıştır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أبس” kelimesinin “develere bes bes dedi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ فِي الْمَدَارَةِ عِنْدَ الطَّلَبِ” Bu meselin bir şey istenildiğinde güzel davranılması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹³²

أَشْنَأُ مِنَ الْبَسُوسِ (27)

Besustan daha uğursuz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “البسوس” kelimesinin anlamlarından biri olan “iki kabile arasındaki savaşa sebep olan kadın” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³³ Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“امْرَأَةٌ تَسَبَّبَتْ فِي حَرْبٍ بَيْنَ قَبِيلَتَيْنِ فَضْرَبَ بِهَا” kadının iki kabile arasındaki savaşa sebep olması üzerine ifade edilmiştir.¹³⁴

إِنَّمَا يُعَاتَبُ الْأَدِيمُ ذُو الْبَشْرَةِ (28)

Umut bağlanan kişi eleştirilir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “البشرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “cilt yüzeyi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁵

كَمْسْتَبْضِعِ الثَّمَرَ إِلَى هَجَرَ (29)

Tecrübeli kimseye tecrübeden bahsetmek yanlıştır.

sihâhu 'l-Arabiyye, III/886; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi 'l-luga*, IV/39; İsmâil b. El-Kâsım Ebu Ali el-Kâli, *El-Maksur ve 'l-Memduh*, Mektebetu'l-Hanci, Kahire 1999, s. 260.

¹³² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü 'l-vasît*, I/56; İbn Dürüsteveyh el-Merzübâni Ebû Muhammed Abdullah b. Ca'fer b. Dürüsteveyh, *Tashihi 'l-Fasih*, Vezâratu'l-Evkâf, Kahire 1998, s. 269.

¹³³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü 'l-vasît*, I/56; el-Ferâhidî, *Kitâbü 'l-Ayn*, VII/205; Râzî, *Muhtârü 's-Sihâh*, s. 34; İbn Manzûr, *Lisânü 'l-Arab*, 6/28; ez-Zebîdî, *Tâcü 'l-arûs min cevâhiri 'l-kâmûs*, III/53.

¹³⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü 'l-vasît*, I/56.

¹³⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü 'l-vasît*, I/58; El-Ezherî, *Tehzîbü 'l-luğa*, XIV/152; İbn Manzûr, *Lisânü 'l-Arab*, IV/60; ez-Zebîdî, *Tâcü 'l-arûs min cevâhiri 'l-kâmûs*, XII/10.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “استبضع” kelimesinin anlamlarından biri olan “mal edinmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁶

الْبُعَاثُ بِأَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ (30)

Küçük av kuşları topraklarımızda kartallaşır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الْبُعَاثُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “akbabadan küçük boz renkli bir kuş çeşidi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁷

جَاوُوا عَلَى بَكْرَةِ آبِيهِمْ (31)

Hepsi beraber geldiler.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “البكر” kelimesinin anlamlarından biri olan “topluca” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁸

الْحَقُّ أَلْبَجٌ، وَالْبَاطِلُ لَجَلَجٌ (32)

Hak açık, batıl kapalı ve karışıktır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “لَجَجٌ” kelimesinin anlamlarından biri olan “açık olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹³⁹

أَنْتَ تَنْقُ وَأَنَا مَنَّقٌ فَكَيْفَ نَتَّقُ (33)

Sen çabuk kızarsın ben ise çabuk ağlarım, biz nasıl bir araya geliriz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تَنَّقُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “öfke” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”أَنْتَ سَرِيعُ الْغَضَبِ وَأَنَا سَرِيعُ الْبُكَاءِ فَكَيْفَ نَتَّقُ” Bu mesel kişilikleri farklı insanların anlaşmasının zorluğunu ifade etmesi için söylenmiştir.¹⁴⁰

¹³⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/60; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi ‘l-luga*, I/256; İbn Manzûr, *Lisânü ‘l-Arab*, VIII/15; ez-Zebîdî, *Tâcü ‘l-arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs*, XX/340.

¹³⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/64; El-Ezherî, *Tehzîbü ‘l-luğa*, VIII/105; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu ‘l-luga ve sihâhu ‘l-Arabiyye*, II/827.

¹³⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/67; İbn Manzûr, *Lisânü ‘l-Arab*, X/169.

¹³⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/816; el-Ezherî, *Tehzîbü ‘l-luğa*, X/265; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu ‘l-luga ve sihâhu ‘l-Arabiyye*, I/337; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi ‘l-luga*, I/296; Râzî, *Muhtârü ‘s-Sihâh*, s. 279; İbn Manzûr, *Lisânü ‘l-Arab*, II/216; ez-Zebîdî, *Tâcü ‘l-arûs min cevâhiri ‘l-kâmûs*, VI/180; Abdulhamid, *Mu‘cemu ‘l-Luğati ‘l-Arabiyyeti ‘l-Muâsıra*, III/1995.

¹⁴⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/81; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu ‘l-luga ve sihâhu ‘l-Arabiyye*, IV/1452.

تَعَسَّتِ الْعَجَلَةُ (34)

Acele ne kötü bir şeydir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تعس” kelimesinin anlamlarından biri olan “mahv olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁴¹

أَحْمَقُ لَا يَجْأَى مَرْغَهُ (35)

Ahmak insan ağzında su (sır)tutmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جأى” kelimesinin anlamlarından biri olan “tutmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

“يَضْرِبُ لِمَنْ لَا يَكْتُمُ سِرَّهُ” Bu mesel sır tutmayanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴²

بَيْنَ الرَّغِيفِ وَجَاحِمِ التُّورِ (36)

Ekmek ile tandır ateşi arasında kalasın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجامح” kelimesinin anlamlarından biri olan “kor ateş” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

“يَضْرِبُ لِلْإِنْسَانِ يَدْعَى عَلَيْهِ” Bu mesel beddua edilen insan üzerine söylenmiştir.¹⁴³

عَجَبٌ مَنْ أَنْ يَجِيءَ مِنْ جَحْنٍ خَيْرٌ (37)

Cüceden gelen hayra hayret ederim.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جن” kelimesinin anlamlarından biri olan “cüce” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْقَصِيرِ لَا يَجِيءُ مِنْهُ خَيْرٌ” Bu meselin kendisinden hayır beklenmeyen kısa ve cılız kişiler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁴

¹⁴¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/85; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, I/307; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, V/313.

¹⁴² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/104; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/320; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, VI/2296; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 7/312; Abbâd, *el-Muhît fi’l-luğa*, V/283.

¹⁴³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/108.

¹⁴⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/109; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/86.

مَنْ أَجْدَبَ انْتَجَعَ (38)

Yoksulluk insanı üretmeye sevk eder.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أجدب” kelimesinin anlamlarından biri olan “yokluk” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمَحْتَاجِ” Bu meselin ihtiyaç sahipleri üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁵

جَدَحَ جُوَيْئٌ مِنْ سَوِيْقٍ غَيْرِهِ (39)

Cüveyn başkasının unuyla cömertlik yaptı.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “جدح” kelimesinin anlamlarından biri olan “kavutu bulamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَتَوَسَّعُ فِي مَالٍ غَيْرِهِ وَ يَجُودُ بِهِ” Bu meselin başkasının malıyla çok cömertlik etmesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁶

جَدُّكَ يَرْعَى نِعَمَكَ (40)

Ceddin sendeki nimetleri hakkaniyetle korur.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الجدد” kelimesinin anlamlarından biri olan “babanın babası” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمُضِياعِ الْمَجْدُودِ” Bu meselin elindeki nimetleri çar çur eden kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁷

مَنْ سَلَكَ الْجَدَدَ أَمِنَ الْعَثَارَ (41)

Düzeltilmiş yola giren düşmekten korkmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الجدد” kelimesinin anlamlarından biri olan “düz yer” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

¹⁴⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/130.

¹⁴⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/130; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/342.

¹⁴⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/110.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي طَلَبِ الْعَافِيَةِ” Bu mesel Afiyet isteyen kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁸

لَأَمْرِ مَا جَدَعَ قَصِيرٌ أَنْفَهُ (42)

Kısa boylu, öldürülmemek için burnunu kesti.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “جدعه” kelimesinin anlamlarından biri olan “burnunun bir tarafını kesti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir

“يَضْرِبُ لِلشَّيْءِ يَكُونُ وَسِيلَةً لِأَمْرِ مُسْتَوْرٍ” Bu mesel gizli olan bir şeyi açığa çıkarmaya vesile olmak anlamında söylendiği ifade edilmiştir.¹⁴⁹

أَنْفُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعُ (43)

Burnun kesik de olsa senin burnundur.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “جدع” kelimesinin anlamlarından biri olan “bir tarafını kesmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

“يَضْرِبُ فِي غَيْرِ الْمَرْضِيَّيْنِ يَسْتَبْقِيهِ الْمَرْءُ” Bu mesel kendisine ait olan şeye razı olmayan için söylendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁰

شَغَلْتُ شِعَابِي جَدْوًى (44)

Başkalarına yaptıklarımın dolayısı ailemin geçimine zaman ayıramadım.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الجدوى” kelimesinin anlamlarından biri olan “infak etmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁵¹

مَا أَذْرِي أَيُّ الْجَرَادِ عَارَهُ (45)

¹⁴⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/110; Ebû Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/1002; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 3/109; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/482; Abbâd, *el-Muhît fi’l-luğa*, II/77.

¹⁴⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/110.

¹⁵⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/110; el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/448; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luğa ve sihâhu’l-Arabiyye*, III/1076; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/152; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XX/420; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/131.

¹⁵¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/112; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/501; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/147.

Çekirgelerden hangisini alıp götürdüğünü bilmiyorum.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجراد” kelimesinin anlamlarından biri olan “çekirge” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁵²

لا تَجْعَلْ شِمَالَكَ جُرْدَبَانًا (46)

Sofradan yemeği engelleyecek kadar hırslı olma.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جرب” kelimesinin anlamlarından biri olan “yemek sofrası” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي ذِمِّ الْحَرَصِ” Bu meselin hırsın yerildiğini belirtmek üzere söylendiği ifade edilmiştir.¹⁵³

جَرَّ النَّارَ إِلَى قُرْصِهِ (47)

Ateşi avucuna aldı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جرت” kelimesinin anlamlarından biri olan “cezp etmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁵⁴

نَاوَصَ الْجُرَّةَ ثُمَّ سَأَلَهَا (48)

Testiyi çekti kırmadan bıraktı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “topraktan yapılmış kap” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَقَعُ فِي أَمْرِ فَيُضْطَرُّ فِيهِ ثُمَّ يَسْكُنُ” Bu mesel bir durumun içine düşerek telaşlanıp sonra sakinleşenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁵

فِي الْجَرِيرَةِ تَشْتَرِكُ الْعَشِيرَةُ (49)

¹⁵² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/115; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, III/110; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/762; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyîsi’l-luga*, I/452; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/623; Abbâd, *el-Muhîti fî’l-luğa*, II/97.

¹⁵³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/116.

¹⁵⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/116. Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/362.

¹⁵⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/137. ; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/88; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, X/256; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/611; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyîsi’l-luga*, I/413; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/128; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, X/411.

Zorlukta kabile bir araya geldi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجريرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “günah” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ فِي الْحَثِّ عَلَى الْمَوَاسَاةِ وَالتَّعَاوُنِ” Bu mesel yardımlaşma ve eşitlik üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁶

حَالُ الْجَرِيضِ دُونَ الْقَرِيضِ (50)

İş isten geçtikten sonra pişman olmanın bir anlamı yoktur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجريض” kelimesinin anlamlarından biri olan “ölüm acısı” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.¹⁵⁷

جَرَى الْوَادِي فَطَمَّ عَلَى الْقَرِيِّ (51)

Vadi taşı köyü aştı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جری” kelimesinin anlamlarından biri olan “seyir halindeyken atılmak” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.¹⁵⁸

رُبَّ جِزَّةٍ عَلَى شَاةٍ سُوءٍ (52)

Belki bir yıllık yün, kötü koyunun üstünde olabilir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجزة” kelimesinin anlamlarından biri olan “koyunun bir yıllık yünü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ لِلْبَخِيلِ الْمُسْتَغْنِي” Bu mesel zengin olan cimriler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁵⁹

مَنْ جَزَعَ الْيَوْمَ مِنَ الشَّرِّ ظَلَمَ (53)

¹⁵⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/116; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/363.

¹⁵⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/117; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, V/49; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/459; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, VIII/267; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, III/1069; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, V/72; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/30; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIX/15; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/638; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, C. 3, s. 1800; Abbâd, *el-Muhît fi’l-luğa*, 2/87.

¹⁵⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/119. Zemahşerî, *Esâsu’l-belâğa*, I/614.

¹⁵⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/121.

Şerre sabretmeyen zulmetmiş olur

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جرع” kelimesinin anlamlarından biri olan “başına gelene sabretmemek” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

“يضرِب عند صلاح الأمر بعد فسادِه” Bu mesel bir şeyi bozup tekrar ıslah edilmek, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶⁰

إِنَّمَا يَجْزِي الْفَتَى لَيْسَ الْجَمَلُ (54)

Genç yarar sağlar deve değil.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جَزَى” kelimesinin anlamlarından biri olan “fayda” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.¹⁶¹

جَزَاءُ سِنِمَّارٍ (55)

Sinimmar’ın cezasıyla cezalandırdı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجزاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “mükâfatlandırmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرِب لمن يجْزِي بِالْإِحْسَانِ الْإِسَاءَةَ” Bu mesel iyiliğe kötülükle karşılık verenler için söylenmiştir.¹⁶²

أَفْوَاهُهَا مَجَاسُهَا (56)

Dışt ne ise içi odur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “المجس” kelimesinin anlamlarından biri olan “göğsü dar olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

¹⁶⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/121; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/370.

¹⁶¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/122; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VIII/51; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/217; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIX/17.

¹⁶² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, 1/455; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/1222; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, II/689; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/689; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/383.

“يُضْرَبُ فِي شَوَاهِدِ الْأَشْيَاءِ الظَّاهِرَةِ لِمَعْرِفَةِ بَوَاطِنِهَا” Bu mesel dışının içine delalet etmesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶³

تَجَشَّأَ لُقْمَانُ مِنْ غَيْرِ شَيْعٍ (57)

Lokman doymadan geçirdi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تَجَشَّأَتْ” kelimesinin anlamlarından biri olan “geğirmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ فِيمَنْ يَتَحَلَّى بِمَا لَيْسَ فِيهِ” Bu mesel kişinin kendisinde olmayan şeyle güzelleştirmeye çalışması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶⁴

أَسْمَعُ جَجْجَةً وَلَا أَرَى طَحْنًا (58)

Değirmen taşının gürültüsünü duyuyorum fakat unu göremiyorum.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جَجَجَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “gürültü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ لِلرَّجُلِ يَكْثُرُ الْكَلَامُ وَ لَا يَعْمَلُ” Bu meselin çok konuşup çalışmayan, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶⁵

لَيْسَ فِي جَفِيرِهِ غَيْرَ زَنْدَيْنِ (59)

Heybesinde ateşten başka bir şey yok

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجفیر” kelimesinin anlamlarından biri olan “heybe” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

¹⁶³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/122; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VI/238; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabîyye*, III/913; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VI/38; Abbâd, *el-Muhît fi’l-luğa*, II/75.

¹⁶⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/123; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, III/241; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabîyyeti’l-Muâsıra*, I/376.

¹⁶⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/124; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/710; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabîyyeti’l-Muâsıra*, I/377; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/90; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, IV/225; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, III/444; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabîyye*, III/1196; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII/51; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XX/445.

“يُضْرَبُ لِمَنْ لَيْسَ فِيهِ خَيْرٌ” Bu meselin, kendisinde hayır bulunmayanlar için söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶⁶

إِنَّهُ لَشَدِيدٌ جَفْنُ الْعَيْنِ (60)

Göz kapakları çok güçlüdür. (uykuya çok dayanıklıdır)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجفن” kelimesinin anlamlarından biri olan “alt ve üst göz kapağı” anlamını belirtmek için örnek verilmiştir.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُضْرَبُ لِمَنْ يَصْبِرُ عَلَى السَّهْرِ” Bu mesel gece uyumayıp sabaha kadar uykuya sabredenler etmesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁶⁷

ادْعُ إِلَى طَعَانِكَ مَنْ تَدْعُو إِلَى جِفَانِكَ (61)

Sofrana çağırdıklarıyla ihtiyaçlarını gider.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجفنة” kelimesinin anlamlarından biri olan “sofra” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁶⁸

رُبَّ أُمْنِيَّةٍ، جَلَبَتْ مَنِيَّةَ (62)

Aşırı arzu, istek ölüme götürebilir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جلب” kelimesinin anlamlarından biri olan “bir şeyi bir yerden bir yere sürükledi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁶⁹

النُّفَاضُ يُقَطِّرُ الْجَلْبَ (63)

Kıtlık deve sürüsünün pazara götürülmesine sebep olur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجلب” kelimesinin anlamlarından biri olan “deve sürüsü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

¹⁶⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/127; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/379.

¹⁶⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/127; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/380.

¹⁶⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/127; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/380.

¹⁶⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/128; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/381.

“إذا أنفض القوم أي نفدت أزوادهم قطروا إيلهم للبيع “ Bu meselin, yiyecekleri tükendiğinden, başka şeyleri ticaret için satmaya götürenler için söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁰

لولا جلاذی غنم تلادی (64)

Kılıcım keskin olmasaydı malıma el koyardı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جالده” kelimesinin anlamlarından biri olan “kılıçla kesti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

لولا مدافعتي عن مالي سلب و أخذ Bu meselin açıklaması malımı müdafaa etmeseydim benden çekip alırlardı şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷¹

جُلوْف رَادٍ لَيْسَ فِيهَا مَشْبَعٌ (65)

Yolcumun heybesindeki azık kimseyi doyurmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجلف” kelimesinin anlamlarından biri olan “kab” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب لمن يتقلد الأمور و لا غناء عنده Bu mesel gücünün yetmeyeceği işleri yüklenip yapamayanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷²

لا يُدْعَى لِلْجَلَّى إِلَّا أَخُوَهَا (66)

Büyük işler büyüklere bırakılır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجلّى” kelimesinin anlamlarından biri olan “büyük hutbeler” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

¹⁷⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/128; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XII/33; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabîyye*, II/796; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, V/462; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/107; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*II/167.

¹⁷¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/129;

¹⁷² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/130.

“لا يندب للأمر العظيم إلا من يقوم به و يصلح له” Bu mesel önemli işlerin ehil olanlar dışındaki kimselere verilmemesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷³

شَهْرًا ربيع كجمادى البوس (67)

Bahar kış gibi.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “جمادى” kelimesinin anlamlarından biri olan “Arap aylarındandır. Cemaziyel evvel ve cemaziyel ahir olmak üzere hicri beşinci ve altıncı aylardır, suyun donmasından dolayı Araplarda kış günleridir” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب لمن يشكو حاله في جميع الأوقات أخصب أم أجذب” Bu mesel bollukta ve darlıkta her zaman halinden şikayet eden kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁴

لَوْ قُلْتُ تَمْرَةً لَقَالَ جَمْرَةً (68)

Ben hurma desem o çakıl taşı diyor.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الجمرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “küçük çakıl taşı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب عند اختلاف الأهواء” Bu mesel isteklerin farklı olması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁵

جُمَارَةٌ تُؤْكَلُ بِالْهَلَالِ (69)

Yemeyenin malını yerler.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الجمار” kelimesinin anlamlarından biri olan “hurmanın iliği” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

¹⁷³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/131; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/387.

¹⁷⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/155.

¹⁷⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/134; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, I/391.

“يَضْرِبُ فِي الْمَالِ يَجْمَعُ بَكْدَ” Bu mesel zahmetle biriktirilen mal üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁶

تَجْمَعِينَ خِلَابَةً وَصُدُوداً (70)

Hem aldatıyor hem yüz çeviriyorsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جمع” kelimesinin anlamlarından biri olan “birleştirdi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَجْمَعُ بَيْنَ خَصْلَتِي شَرَّ” Bu mesel iki şer arasını birleştirmek isteyen kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁷

مَا اسْتَتَرَ مَنْ قَادَ الْجَمَلَ (71)

Deveyi süren gizlenemez.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجمال” kelimesinin anlamlarından biri olan “deve” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَأْتِي أَمْرًا لَا يُمْكِنُ إِخْفَاؤُهُ” Bu mesel gizlenmesi mümkün olmayan bir işi yapan üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁸

عِنْدَ النَّطَاحِ يُغْلَبُ الْكَنْشُ الْأَجْمُ (72)

Koçların kavgasında boynuzsuz koç mağlup olur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جم” kelimesinin anlamlarından biri olan “boynuzsuz” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ غَلَبَهُ صَاحِبُهُ بِمَا أَعَدَّ لَهُ” Bu mesel kendisine yapılan hazırlıkla arkadaşını yenenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁷⁹

قَدْ جَانَبَ الرَّوْضَ وَأَهْوَى لِلْجَرَلِ (73)

¹⁷⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/134.

¹⁷⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/134.

¹⁷⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/136; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, C. 7, s. 327.

¹⁷⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/137.

Bahçeden kaçındı, taşlığı seçti.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “جَانِبُهُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “uzaklaştırdı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

يَضْرِبُ لِمَنْ فَارَقَ الْخَيْرَ وَ اخْتَارَ الشَّرَّ

Bu mesel hayrı terk edip, şerri seçen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁸⁰

إِنْ جَانِبٌ أَغْيَاكَ فَالْحَقَّ بِجَانِبٍ (74)

Bir taraf seniyorarsa diğer tarafa bak.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الْجَانِبُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “taraf” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ عِنْدَ ضَيْقِ الْأَمْرِ وَ الْحَثِّ عَلَى التَّصْرِفِ” Bu mesel bir işte daraldığında idare etmeye teşvik etme üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁸¹

صَرَ الْجُنْدُبُ (75)

Çekirge öttü.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الْجَنْدُبُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “çekirge” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“اشْتَدَّ الْأَمْرُ حَتَّى يَفْزَعُ صَاحِبَهُ” Bu mesel sahibini endişelendirecek kadar bir işin zorlaşması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.¹⁸²

جَنْدَلَتَانِ اصْطَكَّتَا (76)

İki sert kaya tokuştu.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الْجَنْدَلُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “nehirin hızlıca aktığı taşlık bölge” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸³

¹⁸⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/138.

¹⁸¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/138.

¹⁸² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/140; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/404.

¹⁸³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/140.

إِذَا قَرَحَ الْجَنَانُ بَكَتِ الْعَيْنَانِ (77)

Kalp yaralandığında gözler ağlar.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجنان” kelimesinin anlamlarından biri olan “kalp” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁴

هَذَا جَنَائِي وَخِيَارُهُ فِيهِ (78)

Bu topladıklarımın en güzelidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجنى” kelimesinin anlamlarından biri olan “mantar” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁵

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلرَّجُلِ يُوْثِرُ صَاحِبُهُ بِخِيَارِ مَا عِنْدَهُ” Bu mesel elindekinin en güzelini arkadaşına vermesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

مُجَاهِرَةٌ إِذَا لَمْ أَجِدْ مُخْتَلَى (79)

Bir yol bulamazsam apaçık söylerim.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جاهره” kelimesinin anlamlarından biri olan “açık” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁶

إِنَّ الْجَوَادَ قَدْ يَعْثُرُ (80)

Asil at da tökezleyebilir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جَاد” kelimesinin anlamlarından biri olan “at soylu oldu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁷

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَكُونُ الْغَالِبُ عَلَيْهِ فَعَلَ الْجَمِيلُ ثُمَّ تَكُونُ مِنْهُ الزَّلَّةُ” Bu mesel sürekli güzel işler yapıp sonrada hata işleyen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

إِيَّاكَ أَغْنِي وَاسْمَعِي يَا جَارَهُ (81)

¹⁸⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/141; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, 1/407.

¹⁸⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/141.

¹⁸⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/142; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/233.

¹⁸⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/145; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/417.

Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجار” kelimesinin anlamlarından biri olan “komşu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁸

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَتَكَلَّمُ بِكَلَامٍ وَ يَرِيدُ بِهِ شَيْئًا آخَرَ” Bu mesel, bir kişiye söylenen sözden diğerine kinaye çıktığında söylenir.

تَجُوعُ الْحُرَّةُ وَلَا تَأْكُلُ تَدْيِيهَا (82)

Hür kadın aç kalır, doymak için iffetini bozmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جاع” kelimesinin anlamlarından biri olan “acıkmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁸⁹

جَوْعُ كَلْبِكَ يَتْبَعُكَ (83)

Köpeğini aç bırak ki peşinden gelsin.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جوعه” kelimesinin anlamlarından biri olan “aç bırakmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁰

رُبَّ جُوعٍ مَرِيءٍ (84)

Bazen açlık da güzel olur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الجوع” kelimesinin anlamlarından biri olan “midenin yemekten boş olması” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹¹

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي تَرْكِ الظُّلْمِ لَا تَظْلِمُ أَحَدًا فَتَتَخَمُّ” Bu mesel zulmü terk etmek üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

لِلْبَاطِلِ جَوْلَةٌ ثُمَّ يَضْمَحِلُّ (85)

Batılın bir yükselme süresi vardır, sonra yok olur.

¹⁸⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/146; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV/104.

¹⁸⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/147; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIX/9; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/419.

¹⁹⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/147; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XX/475.

¹⁹¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/147.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “جال” kelimesinin anlamlarından biri olan “yükselmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹²

شَرُّ مَا يُجِئُكَ إِلَى مُحَّةِ عُرْفُوبٍ (86)

Şer, (fakirlik) öyle bir haldir ki seni ökçe sekirinin iliğine bile muhtaç eder.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أجاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “getirdi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹³

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

يَضْرِبُ لِلْمُضْطَرِّ Bu mesel zor durumda kalanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

اِخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّابِلِ (87)

Her şey birbirine karıştı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الحابل” kelimesinin anlamlarından biri olan “karışmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁴

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

يَضْرِبُ فِي انْتِشَارِ الشَّرِّ Bu mesel şerrin yayılması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

إِنْ أَرَدْتَ الْمُحَاجَزَةَ فَقَبْلِ الْمُنَاجَزَةِ (88)

Barışmak istiyorsan savaşmadan önce iste.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “حاجزه” kelimesinin anlamlarından biri olan “husumetten vazgeçmeyi talep etmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁵

تَلَوَّنَ تَلَوُّنَ الْحَرِّبَاءِ (89)

Bukalemun gibi renk değiştirdi.

¹⁹² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/148; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/131; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/219.

¹⁹³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/149; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/52; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/430; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, II/1235;

¹⁹⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/153.

¹⁹⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/157; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, IV/76; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/872; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/872.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الحرباء” kelimesinin anlamlarından biri olan “bukelamun” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁶

وَلَّ حَارَّهَا مَنْ تَوَلَّى قَارَّهَا (90)

Soğuğu üstlenen sığağı da üstlenir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الحار” kelimesinin anlamlarından biri olan “sıcak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁷

أَحْشُكِ وَتَرُوثِنِي (91)

Ben önüne yem atıyorum, sen önüme tezek atıyorsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “حش” kelimesinin anlamlarından biri olan “hayvanlara ot attı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁸

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“لمن يقابل الحسنة بالسيئة” Bu mesel İyiliği kötülükle karşılayan için söylendiği ifade edilmiştir.

إِحْدَى خُطَيَّاتِ لُقْمَانَ (92)

Lokmanın oklarından birisidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخطوة” kelimesinin anlamlarından biri olan “küçük ok” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.¹⁹⁹

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“بالتصغير يضرب لمن عرف بالشر ثم ظهر منه الصلاح” Bu mesel Şerli kimseden bazen küçük de olsa iyilik görüldüğünde söylendiği ifade edilmiştir.

لَيْسَ أَمِيرُ الْقَوْمِ بِالْخَبِّ الْخَدِيعِ (93)

Bir kavmin emiri hile ile aldatmaz.

¹⁹⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/164;

¹⁹⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/165; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, V/21; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/125; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, VIII/224; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/ 83.

¹⁹⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/166 el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, IV/2681; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVII/45.

¹⁹⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/183; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, IV/8; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, V/131; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, VI/2316; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/185; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/442 ; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhîl*, I/1275.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خب” kelimesinin anlamlarından biri olan “aldatmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁰

مَنْ تَجَنَّبَ الْخَبَارَ أَمِنَ الْعَثَارَ (94)

Balçıktan uzak duran tökezlemez.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخبار” kelimesinin anlamlarından biri olan “yumuşak toprak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰¹

عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ (95)

Tam da işi bilene rastladın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخبير” kelimesinin anlamlarından biri olan “deneyimli” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰²

مَا يَدْرِي أَيُحْتَرُّ أَمْ يُذِيبُ (96)

Yağı katı mı bırakacak yoksa eritecek mi bilemiyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أختر” kelimesinin anlamlarından biri olan “yağı katı yapmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰³

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمُتَحِيرِ الْمَتَرَدِّدِ” Bu mesel hayret eden ve şaşırان kimseler için söylendiğı ifade edilmiştir.

تَرَكَتُهُ عَلَى مِثْلِ حَدِّ الْفَرَسِ (97)

Onu atın yanağı gibi düzlüğe bıraktım.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخد” kelimesinin anlamlarından biri olan “yüzün yanı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁴

Mesel örneğı verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²⁰⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/214.

²⁰¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/215; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/228; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/287; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VI/27; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/382.

²⁰² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/215.

²⁰³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/219; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luğa ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/129; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/397; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, II/447.

²⁰⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/220; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/617.

”تركته على طريق واضح مستقيم” Bu mesel açık ve düz yol üzere bırakılması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

كالمَمْهُورَةِ إِحْدَى خَدَمَتَيْهَا (98)

Kadına, mehir olarak iki halhalından birini vermesi gibi.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الخدمة” kelimesinin anlamlarından biri olan “halhal” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁵

”يضرب في الحمق” Bu meselin, ahmaklık üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

أَنَا عَذْلَةٌ، وَأَخِي خُذْلَةٌ، وَكِلَانَا لَيْسَ بِأَبْنِ أُمَةٍ (99)

Ben ve kardeşim birbirimize uzağız.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “لخذلة” kelimesinin anlamlarından biri olan “çokça yalnız bırakılan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁶

إِذَا اصْطَلَحَ الْفَأْرَةُ وَالسَّنُورُ خَرِبَ دُكَّانُ الْعَطَّارِ (100)

Fare ile kedi barışırsa bakkalın dükkânı harap olur.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “خرب” kelimesinin anlamlarından biri olan “yıkı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرب في تظاهر الخائنين” Bu mesel hainlerin birbirine yarar gibi görünmesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁰⁷

مَا عِنْدِي خَرْدَلَةٌ مِنْ كَذَا (101)

Bundan, bende bir hardal kadar dahi yok.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الخردل” kelimesinin anlamlarından biri olan “otsu bitki” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁸

جَمَعَ بَيْنَ سَيَرَيْنِ فِي خُرْزَةٍ (102)

²⁰⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/221; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/821; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 14/156; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/356.

²⁰⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/222; el-Mürsi, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A‘zam*, II/81; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/437; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXIX/457.

²⁰⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/223; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/623.

²⁰⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/225; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/629.

İki ayağını bir pabuca soktu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخرزة” kelimesinin anlamlarından biri olan “dikişde iki delik arası” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁰⁹

تَخَرَّسِي يَا نَفْسُ لَا مُخَرَّسَةَ لَكَ (103)

Ey nefsim, sana yapan yok, sen kendine yap.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تخرست” kelimesinin anlamlarından biri olan “kadının kendisine yüzük yapması” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ فِي قِيَامِ الْمَرْءِ بِحَاجَتِهِ حِينَ لَا يَجِدُ مَنْ يَقُومُ لَهُ بِهَا Bu mesel kişi kendisine yardım edecek birini bulamadığı zaman kendi işini kendisinin yapması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²¹⁰

دُونَ ذَلِكَ خَرَطُ الْقِتَادِ (104)

Gevenin dikenlerini sıyırmaktan daha zor

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خرطت” kelimesinin anlamlarından biri olan “ağacı soydu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²¹¹

كَالْخُرُوفِ، أَيْنَمَا أَتَا أَتَا عَلَى الصُّوفِ (105)

Koyun gibi, nereye yaslansa yün üzerine yaslaniyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخروف” kelimesinin anlamlarından biri olan “koyunun erkeği” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ لَذِي الرِّفَاهِيَةِ Bu mesel refah içinde olanlar, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²¹²

تَحْسِبُهَا خَرْقَاءَ وَهِيَ صَنَاعُ (106)

O kadını acemi sanırsın ama o işinde mahirdir.

²⁰⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/226.

²¹⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/226; ez-Zebidî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XI/16; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/540.

²¹¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/227; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/587; s. ; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/342.

²¹² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/229; ez-Zebidî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXIII/197.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخرقاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “acemi kadın” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²¹³

107) إِنَّهُ أَنْفَذُ مِنْ حَازِقٍ

Şüphesiz ki o mızraktan daha etkilidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخازق” kelimesinin anlamlarından biri olan “delip geçen mızrak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²¹⁴

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُوصَفُ بِهِ النَّافِذُ فِي الْأُمُورِ” Bu meselin etkili kişiler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

108) شَيْشَنَةٌ أَعْرَفُهَا مِنْ أَحْزَمٍ

Bu davranışı ahzemden biliyorum.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الأخزم” kelimesinin anlamlarından biri olan “kabilede tanınan kişi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ أَشْبَهَ أَبَاهُ فِي خُلُقِهِ السَّيِّئِ”

Bu mesel kişi kötü ahlakıyla babasına çektiği zaman söylendiği ifade edilmiştir.²¹⁵

109) لِسَانٌ مِنْ رُطْبٍ، وَيَدٌ مِنْ خَشَبٍ

Dili yumuşak, eli tahta gibi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخشب” kelimesinin anlamlarından biri olan “tahta” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²¹³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/525.

²¹⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/232; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXV/237; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/638.

²¹⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/232; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, IV/213; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/596 ; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VII/100; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, IV/1713; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyîsi’l-luga*, III/176.

”يضرِب فيمن يلين في قوله و يشند في فعله” Bu mesel, sözlerinde yumuşak olup, hal ve hareketlerinde sert olanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²¹⁶

إِنَّمَا أَخْشَى سَيْلَ تَلْعَتِي (110)

Kendi toprağımdaki selden korkarım.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خشي” kelimesinin anlamlarından biri olan “korkmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²¹⁷

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب في شكوى الأقرباء أي أخاف شر أقاربي” Bu mesel akrabalarından şikayet edenler için söylenir. Akrabalarımın şerrinden korkarım şeklinde ifade edilmiştir.

لَقَدْ كُنْتُ وَمَا أَخْشَى بِالذَّنْبِ (111)

Kurtla korkutulanlardan değilim.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خشاه” kelimesinin anlamlarından biri olan “korkuttu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²¹⁸

مَعَ الْخَوَاطِيءِ سَهْمٌ صَائِبٌ (112)

Her ok ıskalamaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خطئ” kelimesinin anlamlarından biri olan “hata etti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب للذي يخطئ مرارا و يصيب مرة” Bu mesel her defasında hata edip br defa isabet edenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²¹⁹

أَخْطَأَ نَوْءُكَ (113)

Direnmen hataydı.

²¹⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/235; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/644.

²¹⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/237.

²¹⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/237.

²¹⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/239; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, X/101; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/212.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أخطأ” kelimesinin anlamlarından biri olan “hata yaptı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب لمن طلب حاجة فلم يقدر عليها

Bu meselin ihtiyacı olan bir şeyi talep edip de elde edemeyenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²⁰

114) ذَهَبَ خَاطِبًا فَتَزَوَّجَ

Kızı istemeye gitti, kendisi evlendi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خطب” kelimesinin anlamlarından biri olan “nişanlandı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²²¹

115) جَاءَ فُلَانٌ وَفِي رَأْسِهِ خُطَّةٌ

Falanca kafasındaki planla geldi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخطة” kelimesinin anlamlarından biri olan “plan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”أمر قد عزم عليه “ Bu meselin azmettiği bir durum üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²²

116) رَجَعَ بِخُفْيٍ حُنَيْنٍ

Elleri boş döndü.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخف” kelimesinin anlamlarından biri olan “başarısızlıkla dönmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرِب عند اليأس من الحاجة و الرجوع بالخيبة “ Bu meselin Ümidini keserek ihtiyacını elde edemeden dönen kimseler, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²³

²²⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/242.

²²¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/659; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabîyyeti’l-Muâsıra*, I/243.

²²² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/244; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/290.

²²³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/247; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/133

أَنْتَ بَيْنَ كَيْدِي وَخَلْبِي (117)

Sen benim canım ciğerimsin.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الخب” kelimesinin anlamlarından biri olan “kalp ile ciğer arasındaki zar” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْعَزِيزِ الَّذِي يَشْفُقُ” Bu mesel kendisine şefkatle yaklaşılan değerli biri üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²⁴

اخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالرُّبَادِ (118)

Hayırla şer birbirine karıştı.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “اختلط” kelimesinin anlamlarından biri olan “bir şey bir şeye karıştı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْقَوْمِ يَقْعُونَ فِي التَّخْلِيطِ مِنْ أَمْرِهِمْ” Bu meselin, bir kavmin işlerinde karışıklığa düşmeleri üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²⁵

سَكَتَ أَلْفًا وَنَطَقَ خَلْفًا (119)

Sustu sustu, sonunda boş konuştu.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الخلف” kelimesinin anlamlarından biri olan “kötü söz” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلرَّجُلِ يَطِيلُ الصَّمْتُ فَإِذَا تَكَلَّمَ تَكَلَّمَ بِالْخَطَا” Bu mesel uzun bir süre sonra konuştuğunda yanlış konuşan üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²²⁶

لَا جَدِيدَ لِمَنْ لَا خَلْقَ لَهُ (120)

Eskisi olmayanın yenisi olmaz.

²²⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/248.

²²⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/250; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XIII/128; Cevherî, *es-Sihâh*, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye, II/480; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/192; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/133; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/615.

²²⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/251; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/686.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخلق” kelimesinin anlamlarından biri olan “yıpranmış elbise ve deri” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²²⁷

جاءوا مُخْلِينَ فَلَاقُوا حَمَضًا (121)

Tehdit ederek geldiler, karşısındakileri daha güçlü buldular.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أخل” kelimesinin anlamlarından biri olan “tehdit etmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²²⁸

الدِّبُّ خَالِيًا أَسَدٌ (122)

Kurt, yalnız kaldığında kendini aslan sanır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخالِي” kelimesinin anlamlarından biri olan “yanlız” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمُتَوَحِّدِ بَرَأْيَهُ أَوْ بَدِينَهُ أَوْ بِسَفَرِهِ” Bu mesel görüşünde, dininde, yolculuğunda ayrı olan için söylendiği ifade edilmiştir.²²⁹

وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ (123)

Boş yere kederlenene yazıklar olsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخلي” kelimesinin anlamlarından biri olan “gamsız” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁰

خمر أبي الروقاء ليست تسكر (124)

“Babamın içkisi saf içkidir. Sarhoş etmez.”

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخمِر” kelimesinin anlamlarından biri olan “içki” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²²⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/252; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/689.

²²⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/253; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, IV/132; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVIII/36.

²²⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/308.

²³⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/474; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VI/156; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VII/233.

“يضرب للغني الذي لا فضل له على أحد و لا إحسان” Bu mesel, kimseye bir iyiliği dokunmayan zengin üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²³¹

125) إِنَّ الْعَوَانَ لَا تُعَلَّمُ الْخِمْرَةَ

Tecrübeli kadına ne yapacağı öğretilmez.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخمرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “baş örtüsü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب للرجل المجرب” Bu mesel tecrübeli kişiler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²³²

126) هُوَ السَّمْنُ لَا يَخْمُ

O bozulmayan bir yağdır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “خم” kelimesinin anlamlarından biri olan “bozulmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب للرجل إذا ذكر بخير و أثني عليه” Bu meselin övgü ve hayırla anılan kişiler, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²³³

127) الْخُنْفَاءُ إِذَا مَسَّتْ نَنَّتْ

Pislikle uğraşan pis kokar.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخنفاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “pis kokulu böcek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁴

128) أَرْضَ مِنَ الْعُشْبِ بِالْخُوصَةِ

Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.

²³¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/255.

²³² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/255; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/259. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/257; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, II/214.

²³³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/257; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, V/1915; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/406; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, II/479.

²³⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/259; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/702.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الخص” kelimesinin anlamlarından biri olan “yaprak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي الْقَنَاعَةِ بِالْقَلِيلِ مِنَ الْكَثِيرِ” Bu mesel bolluk içinde aza kanaat eden ,için söylendiği ifade edilmiştir.²³⁵

أَعْيَيْتَنِي مِنْ شُبِّ إِلَى دُبِّ (129)

Küçüklüğünde ne ise büyüklüğündede odur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “دب” kelimesinin anlamlarından biri olan “yavaş yavaş yürüdü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁶

أَكْذَبُ مَنْ دَبَّ وَدَرَجَ (130)

Diri ve ölü herkesten daha yalancıdır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “درج” kelimesinin anlamlarından biri olan “öldü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁷

أَعْيَيْتَنِي بِأَشْرٍ فَكَيْفَ أَرْجُوكَ بِدُرْدُرٍ (131)

Genç iken beni dinlemezdin, yaşıtyken mi dinleyeceksin.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, “الدردر” kelimesinin anlamlarından biri olan “ağızda diş kalmamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁸

شَمَّرَ ذَيْلًا وَادَّرَعَ لَيْلًا (132)

Alacağıma alana kadar geceledi..

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “ادرع” kelimesinin anlamlarından biri olan “zırhlandı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²³⁹

لَا تُطْعِمِ الْعَبْدَ الْكُرَاعَ، فَيَطْمَعَ فِي الدِّرَاعِ (133)

²³⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/262.

²³⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/268; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/66; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XII/77; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/151; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/370; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, II/395.

²³⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/268; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/370.

²³⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/302; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VIII/7; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XI/281; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/21; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XI/54.

²³⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/280; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XI/250; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/428; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XII/237.

Köleye elini verme kolunu kaptırırsın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذراع” kelimesinin anlamlarından biri olan “kol” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁴⁰

مُنْقَلَّ استَعَانَ بِذَقْنِهِ (134)

Kendisinden daha beterinden yardım istedi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذقن” kelimesinin anlamlarından biri olan “çene” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَسْتَعِينُ بِمَنْ لَا دَفْعَ عِنْدَهُ أَوْ بِمَنْ هُوَ أَدْلُ مِنْهُ” Bu mesel kendisinden daha zayıf birinden yardım isteyen ,üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁴¹

جَزِي الْمُدَكِّيَاتِ غَلَابٌ (135)

Yaşı küçük atlar, her zaman yarışta galip gelirler.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “ذكى” kelimesinin anlamlarından biri olan “övmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يُوَصِّفُ بِالتَّبْرِيزِ عَلَى أَقْرَانِهِ” Bu mesel, akranlarına göre, daha gözde olanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁴²

أَطُولُ دِمَاءٍ مِنَ الضَّبِّ (136)

Nefesi kelerin nefesinden daha uzundur..

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذماء” kelimesinin anlamlarından biri olan “nefes” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁴³

الدَّوْدُ إِلَى الدَّوْدِ إِبْلٌ (137)

²⁴⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/334; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/716; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXI/6; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/1921.

²⁴¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/336; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, V/219; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/172; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, V/63; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/1198; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/12.

²⁴² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/314; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, V/399; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, IV/185; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VIII/133; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/88; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/96.

²⁴³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/339; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/101.

Arta arta deve olur. (Damlaya damlaya göl olur.)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذود” kelimesinin anlamlarından biri olan “üç ile on arasındaki deve sürüsü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

“يضرِبُ فِي اجْتِمَاعِ الْقَلِيلِ إِلَى الْقَلِيلِ حَتَّى يُوْدِيَ إِلَى الْكَثِيرِ” Bu mesel, az şeylerin bir araya gelerek çok olması, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁴⁴

138) لَا تَعْدَمُ الْحَسَنَاءُ دَامًا

Kusursuz güzel olmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذام” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayıp” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁴⁵

139) ظَنُرُ رَوْومٍ خَيْرٌ مِنْ أُمِّ سَوُومٍ

Sevecen süt annesi çocuğundan bezmiş anneden daha hayırlıdır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رئ” kelimesinin anlamlarından biri olan “sevecen olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرِبُ فِي عَدَمِ الشَّفَقَةِ وَ قِلَّةِ الْإِهْتِمَامِ” Bu mesel şefkatin gösterilmemesi ve önemsenmemesi, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁴⁶

140) تُكُلُّ أَرْأَمَهَا وَلَدًا

Kalan çocuğu annesine teselli oldu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أرأمها” kelimesinin anlamlarından biri olan, “acıdı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁴⁷

141) تُخْبِرُ عَنْ مَجْهُولِهِ مَرَأَتُهُ

Dışt içini gösteriyor.

²⁴⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/317; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/168.

²⁴⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/318; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, IV/2313.

²⁴⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/320.

²⁴⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/320.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “المرأة” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayna” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“ظاهره يدل على باطنه” Bu mesel dışı içini gösteriyor şeklinde açıklanmıştır.²⁴⁸

كَلْبٌ جَوَّالٌ خَيْرٌ مِنْ أَسَدٍ رَابِضٍ (142)

Gezen köpek, oturan arslandan yeğdir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel, “الرابض” kelimesinin anlamlarından biri olan “oturan aslan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁴⁹

رَبْضُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ سَمَارًا (143)

Kötü de olsa akraba senin akrabandır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الربض” kelimesinin anlamlarından biri olan “akraba” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“مَنْ أَهْلَكَ وَمَنْ تَأْوِي إِلَيْهِ وَإِنْ كَانُوا مَقْصَرِينَ” Bu mesel kusurlu da olsalar akrabaların senin yakınındır şeklinde açıklanmıştır.²⁵⁰

عَرَّثَانُ فَارِبُكُوا لَهُ (144)

Karnı aç, ona rebike hazırlayın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رَبِكْ” kelimesinin anlamlarından biri olan “rebike (yemek adı)” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁵¹

عَشَ رَجَبًا تَرِ عَجَبًا (145)

Yaşayan görür.

²⁴⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/320; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, VI/2349; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 115; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/295; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XI/29.

²⁴⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/323; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVI/35; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, 2/845.

²⁵⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/323.

²⁵¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/325; Zemahşerî, *Esâsu’l-belâğa*, s. 233. Ebû Amr eş-Şeybânî, *Kitâbü’l-Cim*, Kahire 1974, s. 184

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رجب” kelimesinin anlamlarından biri olan “kelimesi, Şaban ve Cemaziye’l-ahir ayları arasında , Hicri ve haram aylardan biridir.” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁵²

لَا تَمْشِ بِرَجْلٍ مِّنْ أَبِي (146)

Seninle olmayanın ayağıyla yürüme.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرجل” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: لَا تَسْتَعِنَ

لا تَسْتَعِنَ: Senin işinle ilgilenmeyen kişiden yardım dileme.²⁵³

لَا خَيْرَ فِي رَزْمَةٍ لَا دِرَّةَ مَعَهَا (147)

Bir şeyi söyleyipte yapmayanda hayır yoktur. (Lafla peynir gemisi yürümez.)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرزمة” kelimesinin anlamlarından biri olan “ses” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir: يضرب لمن

يضرب لمن: Sevgi gösterip de gerçekleştirmeyen için söylenir.²⁵⁴

الْجَرْغُ أَرْوَى وَالرَّشِيفُ أَشْرَبُ (148)

Hızlı yudumlamak susuzluğu azaltır, yavaş yudumlarla içmekse susuzluğu keser.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رشف” kelimesinin anlamlarından biri olan

“su ve benzerini dudaklarıyla emerek içmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁵⁵

رُبَّ صَلَفٍ تَحْتَ الرَّاعِدَةِ (149)

Nice atıp tutanlar vardır ki kimseye faydası olmaz.

²⁵² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/329; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/857.

²⁵³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/332; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, III/1290; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/267; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/865.

²⁵⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/342; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyîsi’l-luga*, II/390.

²⁵⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/347; Abbâd, *el-Muhîd fî’l-luğa*, II/164.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الراعد” kelimesinin anlamlarından biri olan “gürültü sahibi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“لمن يكثر الكلام و لا خير عنده” Bu meselin çok konuşup boş konuşanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁵⁶

إِنَّهُ لَيُكْسِرُ عَلَيْكَ أَرْعَاطُ النَّبْلِ غَضَبًا (150)

Öfkesinden dolayı sana diş biliyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرَّعْطُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “diş bilemek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

يَضْرِبُ لِلرَّجُلِ الَّذِي يَشْتَدُّ غَضَبُهُ Bu mesel gittikçe öfkesi artan kimseler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁵⁷

كُلَّمَا أَزْدَدْتُ مَثَالَةَ زَادَكَ اللَّهُ رَعَالَةً (151)

Faziletin arttıkça, Allah ahmaklığını fazlalaştırdı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رَعْلٌ” kelimesinin anlamlarından biri olan “ahmak oldu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يُقَالُ لِلْأَحْمَقِ كُلَّمَا أَزْدَادَ غَنَى أَزْدَادَ حَقًّا” Bu mesel ahmak için söylenir. Zenginleştikçe ahmaklığı artar, şeklinde açıklanmıştır.²⁵⁸

مَنْ اسْتَرْعَى الدُّنْبَ ظَلَمَ (152)

Kim kurd’u güderse zulmetmiş olur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “استرعاه” kelimesinin anlamlarından biri olan “gütmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

²⁵⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/353; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, XII/134;.

²⁵⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/354. el-Mürsi, *el-Muhkem ve’l-Muhit el-A‘zam*, II/64; el-Himyârî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ‘ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, IV/2536; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/444.

²⁵⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/355; Abbâd, *el-Muhît fî’l-luğa*, II/413.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يُولِي غَيْرَ الْأَمِينِ” Bu meselin güvenilir olmayan kişiyi dost edinen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁵⁹

مَرَعَى وَلَا كَالسَّعْدَانِ (153)

Hoş otlaktır, ama sa'dan kadar değil.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel “المرعى” kelimesinin anlamlarından biri olan “mera” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لَشَيْءٍ يُفْضَلُ عَلَى أَقْرَانِهِ” Bu mesel, bir şeyin kendine has bir meziyeti olan şeyden daha meziyetli olduğunu ifade etmesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶⁰

أَكَلُ مَنْ بِرَذْوَنَةٍ رَغَوْتِ (154)

Başını yemlikten kaldırmayan kısıraktan daha çok yiyor.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel “الرغوت” kelimesinin anlamlarından biri olan “süt emen” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁶¹

يُسِرُّ حَسَوًا فِي ارْتِغَاءِ (155)

Sütün köpüğünü içeceğini söyledi ama sütü içti.

el-Mu'cemü'l-vasî'te bu mesel “ارتغى” kelimesinin anlamlarından biri olan “süt köpüğünü içti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَظْهَرُ أَمْرًا وَيُرِيدُ خِلَافَهُ” Bu meselin bir şeyi yapacağını söyleyip tersini yapan üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶²

أَغْنَى مِنَ التُّقَّةِ عَنِ الرُّقَّةِ (156)

Karakulak samana doyduğundan yemez oldu.

²⁵⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/359; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye*, VI/359

²⁶⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/388; el-Ferâhidî, *Kitâbü'l-Ayn*, I/323; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu'l-luğa*, III/111.

²⁶¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/357; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu'l-luğa*, I/421.

²⁶² Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemü'l-vasî't*, I/358; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu'l-luğa*, II/782; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu'l-luga ve sıhâhu'l-Arabiyye*, VI/2360.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرفة” kelimesinin anlamlarından biri olan “saman” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلنِّيمِ إِذَا شَبِعَ” Bu meselin kınayanın bir şeye doyması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶³

تَرَى الْفَتْيَانَ كَالرَّقْلِ وَمَا يُدْرِيكَ بِالذَّخْلِ (157)

Görüntüleri hurma ağacı gibi delikanlılar, içlerini nerden bileceksin.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرقلة” kelimesinin anlamlarından biri olan “uzun hurma ağacı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁶⁴

وَجَدَانُ الرَّقَيْنِ يُعْطِي أَفْنَ الْأَفِينِ (158)

Zenginlik ahmağın ahmaklığını örter.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرقين” kelimesinin anlamlarından biri olan “ziynet” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي فَضْلِ الْغَنَى وَ الْجَدَةِ” Bu meselin zenginliğin üstünlüğü üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶⁵

شَوَى أَخُوكَ حَتَّى إِذَا أَنْضَجَ رَمَدَ (159)

Kardeşin ateşteki yemeği kızarttıktan sonra yakıp kül etti. (Güvendiği dağa kar yağdı.)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رمد” kelimesinin anlamlarından biri olan “Bir şeyi kül etti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²⁶³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/399; Abbâd, *el-Muhîr fî’l-luğa*, II/382.

²⁶⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/366; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/293; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIV/94.

²⁶⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/367; Hattâbî, *Garîbü’l-hadis*, I/320. Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/125.

“يضرب مثلا للرجل يعود بالفساد على ما كان أصله” Bu mesel, yaptığı iyiliğin sonunu berbat eden kimseler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶⁶

كالمُسْتَجِيرِ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ (160)

Kızgın kumdan kaçıp ateşe sığınan gibidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “لرمضاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “aşırı sıcaklık” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب مثلا في الخلتين من الإساءة تجتمعان على الرج” Bu mesel bir beladan kaçarken daha beterine düşen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶⁷

قَبْلَ الرَّمَاءِ ثَمَلًا الْكَتَائُنُ (161)

Atmadan önce ok torbası doldurulur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “راماه” kelimesinin anlamlarından biri olan “arkadaşıyla atışmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب في تهيئة الآلة قبل الحاجة إليها” Bu mesel bir işe kalkışmadan evvel hazırlanmak gerektiğini tembih etmek üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁶⁸

رُبَّ رَمِيَةٍ مِنْ غَيْرِ رَامٍ (162)

Atışların bazısı isabet etmeyebilir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الرمية” kelimesinin anlamlarından biri olan “atış” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁶⁹

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب لمن يصيب و عادته أن يخطئ” Bu mesel genelde hata yapıp isabet edenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

²⁶⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/371; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VI/36.

²⁶⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/373; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, I/418; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVII/580.

²⁶⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/375; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/1068.

²⁶⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/375; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VIII/27.

هُمَا كَفَرَسَي رَهَانٍ (163)

İkisi yarış atı gibiler.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الرّهان” kelimesinin anlamlarından biri olan “yarış atı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمَتَسَاوِيَيْنِ فِي الْفَضْلِ” Bu mesel fazilette eşit olanlar üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁷⁰

أَحْشَكَ وَتَرَوْتُني (164)

Ben sana iyilik yapıyorum sen bana kötülük yapıyorsun.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “رَاثٍ” kelimesinin anlamlarından biri olan “tırnaklı hayvanların dışkılarını atması” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَكْفُرُ إِحْسَانَكَ إِلَيْهِ” Bu mesel yaptığın iyiliği inkar eden için söylendiği ifade edilmiştir.²⁷¹

الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلَهُ (165)

Komutan, ehline yalan söylemez.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الرّائد” kelimesinin anlamlarından biri olan “komutan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁷²

كَالْتَّوْرِ يَحْمِي أَنْفَهُ بِرَوْقِهِ (166)

Öküz gibi burnunu boynuzuyla korur.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “الروق” kelimesinin anlamlarından biri olan “hayvanın boynuzu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁷³

²⁷⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/378; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XII/282; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VI/160.

²⁷¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/379; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, III/253; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, III/1284.

²⁷² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/854; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VIII/63; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/642.

²⁷³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/383; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/176; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXIII/41; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, X/131.

تَسْأَلُنِي بِرَامَتَيْنِ سَلْجَمًا (167)

Çölde bana şalgam mı soruyorsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “رامه” kelimesinin anlamlarından biri olan “çölde bir yer” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَطْلُبُ الشَّيْءَ حَيْثُ لَا يُوْجَدُ” Bu mesel” Bir yerde olmayan bir şeyi isteyen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁷⁴

رُبَّ عَجَلَةٍ تَهْبُ رَيْثًا (168)

Acele yapılan iş noksanlık getirir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الريث” kelimesinin anlamlarından biri olan “eksiklik” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁷⁵

تَزَبَّبَ قَبْلَ أَنْ يَتَحَصَّرَمَ (169)

Üzüm olgunlaşmadan kuru üzüm oldu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تَزَبَّبَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “kuru üzüm oldu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁷⁶

اخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالرُّبَادِ (170)

Hayır ile şer birbirine karıştı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الزباد” kelimesinin anlamlarından biri olan “yoğurt” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي اخْتِلَاطِ الْأَمْرِ” Bu mesel, bir iş karışık olduğu zaman söylenir.²⁷⁷

قَدْ صَرَخَ الْمُخَضُّ عَنِ الرَّبْدِ (171)

Sütün altından kaymak çıktı.

²⁷⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/383.

²⁷⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/385; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, X/304.

²⁷⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/387; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, II/970; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/5.

²⁷⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/388; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XIII/128; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/480; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/192; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/615.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الزبد” kelimesinin anlamlarından biri olan “kaymak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلأَمْرِ إِذَا انْكَشَفَ وَ تَبَيَّنَ” Bu meselin bir durumun açıklığa çıkması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁷⁸

بَلَغَ السَّيْلُ الزُّبَى (172)

Sel, sınırı aştı (ış çığırından çıktı).

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الزبية” kelimesinin anlamlarından biri olan “suyun aşamadığı tümsek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir

“يَضْرِبُ لِلأَمْرِ إِذَا اشْتَدَّ حَتَّى جَاوَزَ الْحَدَّ” Bu mesel kişinin artık sabrının kalmadığını, sıkıntının had safhaya ulaştığını ifade etmek üzere söylendiği ifade edilmiştir.²⁷⁹

الزَّمُّ مِنْ زَرٍّ لَعْرَوَةٍ (173)

Düğme deliğinden daha elzemli.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الزر” kelimesinin anlamlarından biri olan “düğme” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁸⁰

هُوَ كَالزَّرِّ يُزْفُونُ يُزْهَرُ وَلَا يُثْمَرُ (174)

İhlamur gibi çiçek açar, meyve vermez. (Sözverir yerine getirmez)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الزيفون” kelimesinin anlamlarından biri olan “ıhlamur ağacı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²⁷⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/388; Rıza, *Mu‘cemu Metnu’l-Lüğa*, III/10; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/192. .

²⁷⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/389; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, II/392; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/1022; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, VI/2366; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XIII/184; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, 5/2748; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/208; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV/4.

²⁸⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/391; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/980.

“يعدو ولا ينجز” Bu mesel bir şeye hazırlanıp uygulamayan kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁸¹

ظَنُّ رَعُومٍ خَيْرٌ مِنْ أَمِّ سَتُومٍ (175)

Çocucuğa şefkattle bakan süit anne çocuğundan bezmiş anneden daha hayırlıdır..

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السؤوم” kelimesinin anlamlarından biri olan “bizar olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁸²

تَقَرَّقُوا أَيِّدِي سَبَأً (176)

Sebe kavmi gibi dağılıp gittiler.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “سَبَأً” kelimesinin anlamlarından biri olan “ismi bütün kabileye verilen adamın ismi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁸³

عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السَّرَى (177)

Gece yolculuğa çıkanlar, sabah olunca hamdederler.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السرى” kelimesinin anlamlarından biri olan “gecenin ilerlemesi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي احْتِمَالِ الْمَشَقَّةِ وَالْحَثِّ عَلَى الصَّبْرِ حَتَّى تَحْمَدَ الْعَاقِبَةُ” Bu mesel, meşakkatlere tahammül edip sabra teşvik ederek işin sonunun güzel olması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁸⁴

مَرْعَى وَلَا كَالسَّعْدَانِ (178)

Hoş otlaktır, ama sa’dan denen otlağa denk olamaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السعدان” kelimesinin anlamlarından biri olan “dikenli ot” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

²⁸¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/409. Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, II/1016.

²⁸² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/411; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, II/1413.

²⁸³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/411..

²⁸⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/428; el-Himyêrî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, II/975; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/635; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1063.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ مِثْلًا لِلشَّيْءِ يُفْضِلُ عَلَى أَقْرَانِهِ” Bu mesel emsallerine göre daha güzel olanlar, üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁸⁵

سَقَطَ الْعِشَاءُ بِهِ عَلَى مُتَقَمِّرٍ (179)

Hayır beklerken şerle karşılaştı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “سقط” kelimesinin anlamlarından biri olan “üzerine düşmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَبْغِي الْبَغْيَةَ فَيَقَعُ فِي مَهْلَكَةٍ” Bu mesel, bir şeyi isteyip sonra tehlikeye düşen kişi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁸⁶

اسْقِ رَقَاشَ إِنَّهَا سَقَايَةٌ (180)

Rekâşî'ye su ver çünkü o, aslen herkese bolca su verendir. (İyiliğe karşı iyilik yapın.)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السقاء” kelimesinin anlamlarından biri olan “su dağıtmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلْمَحْسَنِ أَيْ أَحْسَنُوا إِلَيْهِ لِإِحْسَانِهِ” Bu mesel, iyilik yapanlara iyilik yapılması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁸⁷

أَسْمَعُ مِنْ سَمْعٍ (181)

Köpekten daha çok işitiyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السمع” kelimesinin anlamlarından biri olan “işitmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁸⁸

²⁸⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/430; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, I/323; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/645; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/488 ;El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, II/45,

²⁸⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/432; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, II/791; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/798;

²⁸⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/437; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, VIV/183; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VI/306; ez-Zebidî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/290..

²⁸⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/449; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, III/1232. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII/167; ez-Zebidî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXI/233.

سَمِّنْ كُتْبَكَ يَا كُتْلَكَ (182)

İyilik yaptığın kişinin şerrinden kork.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “سمنه” kelimesinin anlamlarından biri olan “beslemek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَلْقَى شَرًّا مِمَّنْ يَحْسَنُ إِلَيْهِ” Bu meselin, iyilik yaptığın arkadaşların sana kötülük yapabilirler anlamında söylendiği ifade edilmiştir.²⁸⁹

قَدْ اسْتَسَمَّنْتَ ذَا وَرَمٍ (183)

Verem sahibi şişmanladı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “استسمن” kelimesinin anlamlarından biri olan “şişmanladı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁹⁰

سَمْنُكُمْ هُرَيْقٌ فِي أَدِيمِكُمْ (184)

Yağınız, sizin ununuza dökülüyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السمن” kelimesinin anlamlarından biri olan “tereyağı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“مَالِكُمْ يَنْفَقُ عَلَيْكُمْ” Bu mesel, malınız sizin için infak ediliyor şeklinde ifade edilmiştir.²⁹¹

صَدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ (185)

Devenin kaç yaşında olduğunu doğru söyledi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “السن” kelimesinin anlamlarından biri olan “yaş” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁹²

سَيَّرُ السَّوَانِي سَفَرًا لَا يَنْقَطِعُ (186)

²⁸⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/451; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 154; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/219.

²⁹⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/451.

²⁹¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/453; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XIV/152; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/9; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXXI/191.

²⁹² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/456; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VIII/198; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XII/214.

Kuyudan su çıkaran devenin yolculuğu, bitmeyen bir seferdir.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “السانية” kelimesinin anlamlarından biri olan “kuyudan su çıkaran deve” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁹³

187) إِذَا طَلَعَ سُهَيْلٌ، رُفِعَ كَيْلٌ وَوُضِعَ كَيْلٌ

Süheyl yıldızı doğduğunda sıcak gider soğuk gelir..

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “سهيل” kelimesinin anlamlarından biri olan “yıldız” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي تَبَدُّلِ الْأَحْكَامِ” Bu mesel hükümlerde değişiklik yapıldığı zaman söylendiği ifade edilmiştir.²⁹⁴

188) إِنَّ الْمُوصِّينَ بَنُو سَهْوَانَ

Nasihat gaflettekiler içindir.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “سها” kelimesinin anlamlarından biri olan “gafil oldu” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“إِنَّكَ لَا تَحْتَاجُ أَنْ تَوْصِيَ إِلَّا مَنْ كَانَ غَافِلًا نَاسِيًا” Bu mesel, nasihatın ancak gaflette olanlara yapılacağı üzerine söylendiği ifade edilmiştir.²⁹⁵

189) أُرِيهَا السُّهَاءَ وَتُرِينِي الْقَمَرَ

Ben ona Süha Yıldızını gösteriyorum, o bana Ay’ı gösteriyor.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “السها” kelimesinin anlamlarından biri olan “süha yıldızı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

²⁹³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/457; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, VI/2384; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/404.

²⁹⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/459; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1125.

²⁹⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/459.

”يضرب للمدهوش الذي يسأل عن شيء فيجيب جوابا بعيدا“ Bu meselin, sorduğu soruya uzak bir cevap alarak dehşete düştüğü kişi için söylendiği ifade edilmiştir.²⁹⁶

ما أُكْرِكَ من سوءٍ (190)

Senden gördüğüm kötülüğü inkar edemem.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “السوء” kelimesinin anlamlarından biri olan “kötülük” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”لم يكن إنكاري إياك من سوء رأيته بك و إنما هو لقلة المعرفة بك“ Bu meselin açıklaması benim inkarım senden bir kötülük görmemden dolayı değildir. Sebebi seni az tanımamdır.²⁹⁷

الْخَيْلُ تَجْرِي عَلَى مَسَاوِيهَا (191)

Atlar kusurluda olsa koşar.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “المساوي” kelimesinin anlamlarından biri olan “kusurlar” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يضرب للرجل يستمتع به و فيه الخصال المكروهة“ Bu meselin, kötü davranışları olsa da kendisinden faydalanılan kişi için örnek verilmiştir.²⁹⁸

أَسَافَ حَتَّى مَا يَنْتَشِكِي السَّوَافَ (192)

Kötü durumda olanı kötü durum etkilemez, o bu duruma alışmıştır.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أساف” kelimesinin anlamlarından biri olan “alıştı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.²⁹⁹

كَشَفَ عَنْ سَاقِهِ (193)

Paçayı sıvadı.

²⁹⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/485; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, IV/72; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VI/195; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, VI/2386; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/343.

²⁹⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/485; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/56.

²⁹⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/460.

²⁹⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, I/463; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIV/165,

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الساق” kelimesinin anlamlarından biri olan “diz” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي شِدَّةِ الْأَمْرِ” Bu meselin, zor durumlarda söylendiği ifade edilmiştir.³⁰⁰

أَسَائِرُ الْيَوْمِ وَقَدْ زَالَ الظُّهْرُ (194)

Öğle vakti geçince iş işten geçti

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “سار” kelimesinin anlamlarından biri olan “geçti” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي الْيَأْسِ مِنَ الْحَاجَةِ” Bu mesel, ihtiyaç anında kendisinden umut kesilen için söylendiği ifade edilmiştir.³⁰¹

الْحَدِيثُ ذُو شُجُونٍ (195)

Konuşma çok hazin.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الشجن” kelimesinin anlamlarından biri olan “dal” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰²

وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ (196)

Kaygısız olup üzülmeyene yazıklar olsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الشجي” kelimesinin anlamlarından biri olan “üzülmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰³

شُحْبٌ فِي الْإِنَاءِ وَشُحْبٌ فِي الْأَرْضِ (197)

Bir sıklım (süt) kapta, bir sıklım yerde.

³⁰⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/493; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/168; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XII/237.

³⁰¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/473; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/233; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XI/486.

³⁰² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/467; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/478; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, X/286; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, V/2143; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII/233; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VI/263.

³⁰³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/55; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VI/156; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VII/235; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, XIV/152; ez-Zebîdî, İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/239.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الشَّخْب” kelimesinin anlamlarından biri olan “hayvan sağılırken bir sıkımda çıkan süt”³⁰⁴ anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَصِيبُ مَرَّةً وَ يَخْطِئُ أُخْرَى” Bu mesel, bir doğru, bir hata eden kimse üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³⁰⁴

أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبَ (198)

Eş’ab’dan daha tamahkâr.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أشْعَب” kelimesinin anlamlarından biri olan “Medinede tamahkârlığıyla tanınmış Hz. Osmanın kölesi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰⁵

إِنَّ الشَّفِيقَ بِسُوءِ ظَنِّ مُوَلَعٍ (199)

Şefkat sahibi yeri gelmedikçe su’i zanda bulunmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الشَّفِيقَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “şefkatli” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰⁶

الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ قَلْبِهِ وَلِسَانِهِ (200)

Kişinin insanlığı iki şeydedir, biri kalp diğeri lisandır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الأَصْغَرُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “iki küçük, kalp ve dil” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰⁷

يَدٌ وَخُذَهَا لَا تُصَفَّقُ (201)

Tek elle alkış çalınmaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “صَفَّقَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “alkış çalmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

³⁰⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/475; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VII/45; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/152.

³⁰⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/483; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/177; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VI/3477; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/144; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/503.

³⁰⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/487; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXIII/509.

³⁰⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/515. El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VIII/60; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/458; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/364; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/4286.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”المثل لفضل التعاون و الحث عليه“ Bu meselin, yardımlaşmanın fazileti ve yardımlaşmaya teşvik amacıyla söylendiği ifade edilmiştir.³⁰⁸

تَحْسِبُهَا خَرْقَاءَ وَهِيَ صَنَاعٌ (202)

O kadını acemi sanırsın ama o işinde mahirdir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الصناع” kelimesinin anlamlarından biri olan “mahir” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁰⁹

قَدْ يَضْرُطُّ الْعَيْرُ وَالْمَكْوَاةُ فِي النَّارِ (203)

Başına gelecekleri tahmin ediyor. (Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “ضرط” kelimesinin anlamlarından biri olan “yellenmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹⁰

ضِغْتُ عَلَى إِبَالَةٍ (204)

Dert üstüne dert.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الضغت” kelimesinin anlamlarından biri olan “dert” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹¹

أَطْرِي فَإِنَّكَ نَاعِلَةٌ (205)

Ayağında ayakkabı olduğu için yolu sen göster.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أطر” kelimesinin anlamlarından biri olan “yürümek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”ومعناه اركب الأمر الشديد وانت قوي عليه“ Bu mesel, zor olan bir duruma gücünün yeteceğini hatırlatma üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³¹²

³⁰⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/517; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1305.

³⁰⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/19.

³¹⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/538; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIV/23; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV/235.

³¹¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/540; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, V/90; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luğa ve sihâhu’l-Arabiyye*, IV/1619; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/6; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/960.

³¹² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/554; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/122; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XIII/200; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-*

الطَّشَّاشُ وَلَا الْعَمَى (206)

Biraz görmek körlükten iyidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الطَّشَّاش” kelimesinin anlamlarından biri olan “görme zayıflığı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹³

بِهِ دَاءٌ ظَبِّي (207)

Omun bir hastalığı yoktur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الظبي” kelimesinin anlamlarından biri olan “geyik” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹⁴

لَا يُدْرِكُ الظَّالِعُ شَأْوَ الضَّلِيلِ (208)

Topal, sağlam kişinin hedefine ulaşamaz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “ظلع” kelimesinin anlamlarından biri olan “topallamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹⁵

ارْبَعٌ عَلَى ظَلْعِكَ (209)

Kaldıramayacağın yükün altına girme.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الظلع” kelimesinin anlamlarından biri olan “yük” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹⁶

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“أَيُّ أَنْكَ ضَعِيفٌ فَارْفُقْ عَلَى نَفْسِكَ وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِمَّا تَطِيقُ” Bu meselin, kişinin zayıf olduğu, kaldıramayacağı yükün altına girmemesi üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

مَنْ أَشْبَهَ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ (210)

Kim babasına benzerse zulmetmemiştir.

kulûm, II/725; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XI/668; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XII/424; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/430.

³¹³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/557; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVII/45; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1400.

³¹⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/603.

³¹⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/576; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, XIV/36.

³¹⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/576.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “ظلم” kelimesinin anlamlarından biri olan “zulüm” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“ما وضع الشبه في غير موضعه” Bu meselin, benzerliğin olması gereken yerin dışına konulmamıştır şeklinde açıklandığı ifade edilmiştir.³¹⁷

لم يبق منه إلا قدر ظمء الحمار (211)

Eşşeğin susuzluğu kadar ömrü kalmış.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الظمء” kelimesinin anlamlarından biri olan “susamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³¹⁸

لَكَ مَا أَبْكِي وَلَا عِبْرَةٌ بِي (212)

Kendim için değil, senin için ağlıyorum.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العبرة” kelimesinin anlamlarından biri olan “gözyaşı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب للرجل يشد اهتمامه بشأن أخيه وإيثاره” Bu mesel, kardeşine düşkün olup kardeşini kendine tercih edenler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³¹⁹

مَا مُسِيءٌ مَنْ أَعْتَبَ (213)

Azarladıktan sonra gönül alan kötülük etmemiştir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أعتبه” kelimesinin anlamlarından biri olan “azarladıktan sonra gönlünü aldı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁰

عَادَتْ لِعِثْرِهَا لَمِيسُ (214)

Lemîs, eski adetine döndü.

³¹⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/577; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XIV/274; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, V/1977; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, III/468; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 197; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/373; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/33.

³¹⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/577.

³¹⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/580; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, II/230; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XII/504; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/532.

³²⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/581; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/311; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/578.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العتر” kelimesinin anlamlarından biri olan “asıl” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَرْجِعُ إِلَى عَادَةِ سُوءِ تَرْكِهَا” Bu mesel, terk ettiği kötü bir adete dönen kişi için söylendiği ifade edilmiştir.³²¹

عُنَيْتُهُ تَقْرُمُ جِلْدًا أَمْلَسًا (215)

Tırtıl pürüzsüz yerde yürüyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العنيفة” kelimesinin anlamlarından biri olan “tırtıl” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِلرَّجُلِ يُرِيدُ أَنْ يُؤْثِرَ فِي الشَّيْءِ فَلَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ” Bu mesel, bir şeyi etkilemek isteyipte yapamayan üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³²²

مَنْ سَلَكَ الْجَدَدَ أَمِنَ الْعِثَارَ (216)

Düz yolda yürüyen sendelemez.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “عثر” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayağı kaymak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²³

عَجَجَ لَمَّا عَضَّهُ الظِّعَانُ (217)

Canı yanınca güürültü kopardı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “عجعج” kelimesinin anlamlarından biri olan “gürültü kopardı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁴

³²¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/582; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğâ*, II/157; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/735; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1453.

³²² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/583; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/287; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, IV/27; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/4278; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/168; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, V/299.

³²³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/110; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğâ*, XVII/287; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/452; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, I/408; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, II/935; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/109; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/482; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/382.

³²⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/585; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, II/487.

رُبَّ عَجَلَةٍ تَهْبُ رَيْثًا (218)

Nice acele işler gecikmeye neden olur.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “العجلة” kelimesinin anlamlarından biri olan “acele” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁵

عَدَّ عَنْ هَذَا وَخَلَاكَ ذِم (219)

Bu ayıptan vazgeç, sana göre değil.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “عدى” kelimesinin anlamlarından biri olan “vazgeçmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁶

أَعْذَرَ مَنْ أَنْذَرَ (220)

Uyarıldığı için özür diledi..

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أعذر” kelimesinin anlamlarından biri olan “mazor görmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁷

سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدْلَ (221)

İş işten geçti.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “عدله” kelimesinin anlamlarından biri olan “kınamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَا قَدْ فَاتَ وَلَا يَسْتَدْرِكُ” Bu meselin, kaybedilen fırsatın elde edilemeyeceği şeklinde açıklandığı ifade edilmiştir.³²⁸

إِنْ كُنْتَ رِيحًا فَقَدْ لَاقَيْتَ إِعْصَارًا (222)

Kendini rüzgar sanırsan, kasırgayla karşılaşırın.

³²⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/586; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/157; Abdulhamid, *Mu‘cem’ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, II/965.

³²⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/589.

³²⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/590; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, II/84; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/740; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/545; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 203; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XII/541; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/4440.

³²⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/590; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/233; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIV/459; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/2449; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1149.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الإعصار” kelimesinin anlamlarından biri olan “kasırğa” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³²⁹

223) مَا وَرَأَيْكَ يَا عَصَامُ؟

Ne haberler getirdin isam?

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العصام” kelimesinin anlamlarından biri olan “İsam Hacıp Numan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³⁰

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب مثلا في الاستخبار وخطب به في الأصل عصام حاجب النعمان”

Bu mesel, evlenmek istediği kızıdan haber almaya giden İsam Hacıp Numan için söylenilir. İsam Hacıp Numana hitaben söylendiği ifade edilmiştir.³³¹

224) إِنَّ الْعَصَا فُرَعَتْ لِذِي الْحِلْمِ

Sopayla uyardığımda dikkatli ol.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العصا” kelimesinin anlamlarından biri olan “sopa” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³²

225) إِنَّ الْعَصَا مِنَ الْعُصَيَّةِ

Büyük işler küçük işlerle olur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العصية” kelimesinin anlamlarından biri olan “sopanın küçüğü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir.

“الأمر العظيم يهيجه الأمر الصغير” Bu mesel, büyük şeylerin küçük şeylerin desteğiyle olduğunu ifade etmek için söylendiği belirtilmiştir.³³³

³²⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/604; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, II/12; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IV/578; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1507.

³³⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/635.

³³¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/605; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, XIX/1987. İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, IV/334; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/408; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/102.

³³² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/606; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, III/51; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/1261; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII/263; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXI/535; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, I/749.

³³³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/606; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIV/55; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1510.

إِنَّ الْحَاجَةَ لِيُعْضِبُهَا طَلَبُهَا قَبْلَ وَقْتِهَا (226)

İhtiyaç, yapman gerekeni vaktinden önceye alır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “عُضِبَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “istemek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³⁴

بَاتَ عَلَى قَرْنٍ أَغْفَرَ (227)

Ceylanın boynuzu üzerinde uyudu. (diken üstünde)

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الْأَغْفَرُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “beyazımsı ceylan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَبِيتُ لَيْلَهُ فِي شِدَّةٍ مَقْلَقَةٍ” Bu meselin, geceyi aşırı kaygıyla geçiren kimse için söylendiği ifade edilmiştir.³³⁵

أَبْصَرَ مِنْ عُقَابٍ (228)

Kartaldan daha iyi görüyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العُقَابُ” kelimesinin anlamlarından biri olan “kartal” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³⁶

لَيْسَ الْمُتَعَلِّقُ كَالْمُتَأَتِّقِ (229)

Aza kanaat eden, dilediği kadar çok yiyen gibi değildir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تَعَلَّقَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “çok yemek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³⁷

لَا أَفْعَلُ كَذَا حَتَّى يَوْوبَ الْقَارِظَ الْعَنْزِيَّ (230)

Kariz el Anzi dönmedikçe bunu yapmayacağım.

³³⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/ 606; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, I/307; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/392; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/609.

³³⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/610.

³³⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/613; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1525.

³³⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/622; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, VIV/244; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, IV/532; İbn Fâris, *Mu‘cemu mekâyisi’l-luga*, IV/129; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, X/10; Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VI/4746; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhîr*, s. 911.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العنزي” kelimesinin anlamlarından biri olan “Beni Anza kabilesinden gidip bir daha dönmeyen adam” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“لا أفعله أبدا” Bu meselin açıklaması hiçbir zaman yapmayacağım şeklinde ifade edilmiştir.³³⁸

العَوْدُ أَحْمَدُ (231)

Geri adım atmak daha faziletlidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العود” kelimesinin anlamlarından biri olan “tekrar başa döndü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³³⁹

سِدَادٌ مِنْ عَوَزٍ (232)

Azda olsa ihtiyacını giderdi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العوز” kelimesinin anlamlarından biri olan “ihtiyaç” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁰

إِنْ ذَهَبَ عَيْرٌ فَعَيْرٌ فِي الرِّبَاطِ (233)

Bir kervan giderse yerine başka kervan gelir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العير” kelimesinin anlamlarından biri olan “kervan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب في الرضا بالحاضر وترك الغائب وملتقى” Bu meselin açıklaması geçmişi bırakıp hâlihazıra razı olmak şeklinde ifade edilmiştir.³⁴¹

فَلَانٌ لَا فِي الْعِيرِ وَلَا فِي النَّفِيرِ (234)

Ne kervanda (ticarette), ne de seferde.

³³⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/631; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XX/257.

³³⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/35; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve shâhu’l-Arabiyye*, II/467; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 80; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/42; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/315; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 278.

³⁴⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/668; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VII/183.

³⁴¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/639; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, III/105; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1582.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العير” kelimesinin anlamlarından biri olan “üzerinde yük olan kervan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴²

عَيْصُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَشْبَا (235)

Karmaşıktaysa senin aslın senindir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العيص” kelimesinin anlamlarından biri olan “kök” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴³

لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْعَيَانِ (236)

Haber, görmek gibi değildir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “عاينه” kelimesinin anlamlarından biri olan “görmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁴

لَا تَطْلُبْ أَثَرًا بَعْدَ عَيْنٍ (237)

Bir şeyi açıkça gördükten sonra izlerini takip etme.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “العين” kelimesinin anlamlarından biri olan “göz” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁵

بَكَرَ بُكُورَ الْغُرَابِ (238)

Kargadan daha erkenci.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الغراب” kelimesinin anlamlarından biri olan “karga” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁶

عَزَّائُنْ فَارْبُكُوا لَهُ (239)

Karnı aç, ona rebike yemeği hazırlayın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “غرث” kelimesinin anlamlarından biri olan “acıktı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁷

أَتَمَّنْ مِنْ غُرَيْرٍ (240)

³⁴² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/640.

³⁴³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/640; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/214.

³⁴⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/641.

³⁴⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/641.

³⁴⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/647; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, II/1602.

³⁴⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/325; Zemahşerî, *Esâsu’l-belâğa*, s. 233.

Porsuktan daha kilolu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الغريز” kelimesinin anlamlarından biri olan “porsuk hayvanı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁸

طَوَيْتُ الثَّوْبَ عَلَى غُرُوضِهِ (241)

Elbiseyi olduğu gibi topladım.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الغرض” kelimesinin anlamlarından biri olan “olduğu gibi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁴⁹

غَمَرَاتٍ تَمَّ يَنْجَلِينَ (242)

Taşkınlığın sonu güzel olşacak.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الغمره” kelimesinin anlamlarından biri olan “taşkınlık” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵⁰

كُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَأِ (243)

Yaban eşiğini avlayan bütün hayvanları avlamış gibidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الفرأ” kelimesinin anlamlarından biri olan “yaban eşiği” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَفْضِلُ عَلَى أَقْوَامٍ وَلَمَّا يَغْنِي عَنْ غَيْرِهِ” Bu meselin, akranlarına nisbetle daha üstün olan kimseler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³⁵¹

إِنَّ الْجَوَادَ عَيْنُهُ فُرَاؤُهُ (244)

Atın gözü, onu anlatmaya kafidir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “فر” kelimesinin anlamlarından biri olan “bakarak anlamak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

³⁴⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/649.

³⁴⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/650; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/152; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, III/429; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, 18/456; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/19.

³⁵⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/671.

³⁵¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/678; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, XV/73; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, I/62; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, I/121; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 236; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, I/346..

“يَضْرِبُ لِمَنْ يَغْنِي مَظْهَرُهُ عَنْ مَخْبَرٍ” Bu meselin, bir nesnenin dışı içine delalet eden yerde söylendiği ifade edilmiştir.³⁵²

أَطِيشٌ مِنْ فَرَّاشَةٍ (245)

Kendini ateşe atan kelebekten daha cahil.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الفرّاش” kelimesinin anlamlarından biri olan “kelebek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵³

لَمْ يُحْرَمِ الْقَرَى مَنْ قُصِدَتْ لَهُ (246)

Az bir şeye kanaat eden, ziyefetten mahrum edilmez.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “فصد” kelimesinin anlamlarından biri olan “Az bir şeye kanaat eden” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵⁴

فَقْعَةٌ بِقَرْقَرٍ (247)

Karkarda kıymetsiz mantar biter.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الفقع” kelimesinin anlamlarından biri olan “adi mantar” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵⁵

فَلَانٌ أَسْأَلُ مَنْ فَلَحَسَ (248)

Felhastan daha dilenci.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الفاحس” kelimesinin anlamlarından biri olan “ihtiraslı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

³⁵² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/680; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğâ*, XV/127; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, VI/2170; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VIII/63; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/306; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, I/591.

³⁵³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/682; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/015; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VIII/5148; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 237; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/330; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/40.

³⁵⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/690; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/336; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIII/499; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 306.

³⁵⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/698; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, I/176; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğâ*, II/936; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğâ*, I/78; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, IV/1503; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VI/3334; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/54; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/340.

“وفلحس رجل من بني شيبان يضرب به المثل في الإلحاح في السؤال” Bu mesel, Beni Şeyban kabilesinden olan Felhasın ısrarla dilenmesinden dolayı söylenmiştir.³⁵⁶

249) هو أنوم من فهد

Leopardan daha uykucu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الفهد” kelimesinin anlamlarından biri olan “leopard” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب به المثل في كثرة النوم والاستغراق فيه” Bu meselin, uykuya çok düşkün ve derin uykusu olanların üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³⁵⁷

250) من دونه خرط القتاد

Gevenin dikenlerini sıyırmaktan daha zor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “القتاد” kelimesinin anlamlarından biri olan “geven” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵⁸

251) قد أنصف القارة من رامها

Kare kabilesi, kendisiyle atışana insaf etti.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “القارة” kelimesinin anlamlarından biri olan “cahiliye döneminde atışla tanınan kabile” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁵⁹

252) لكل جواد كنوة

Ayağı sürçmeyen at yoktur.

³⁵⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/700; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, V/21; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VI/166; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XVI/343; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsü’l-muhît*, s. 563.

³⁵⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/704; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VIII/5267.

³⁵⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/714; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VII/284.

³⁵⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/766; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, II/205; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, III/795; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, III/212; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luğa ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/800; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/123; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIII/490.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الكوبة” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayağı sürçmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶⁰

كَدَمَ فِي غَيْرِ مَكْدَمٍ (253)

İstenmeyecek şeyi istedi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “كدم” kelimesinin anlamlarından biri olan “istedi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶¹

إِنْ كُنْتَ كَذُوبًا فَكُنْ ذَكُورًا (254)

Yalancı isen hafızan güçlü olsun.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الذوب” kelimesinin anlamlarından biri olan “yalancı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶²

لَا تُطْعِمِ الْعَبْدَ الْكُرَاعَ، فَيَطْمَعَ فِي الدِّرَاعِ (255)

Köleye elini verme, kolunu kaptırırsın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الكراع” kelimesinin anlamlarından biri olan “el” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶³

مَا لِفُلَانٍ كِفْلٌ وَالضَّعْفُ (256)

Falanca hem nasipli hem nasipsiz.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الكفل” kelimesinin anlamlarından biri olan “nasip” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶⁴

أَحْتَنَفًا وَسُوءَ كَيْلَةٍ (257)

Hem kötü hurma, hem hileli terazi mi?!

³⁶⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/774; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VIV/5746; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/292; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VIV/373; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/417.

³⁶¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/780; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/1914.

³⁶² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/781; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/1916.

³⁶³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/783; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXI/6; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/1921.

³⁶⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/293.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الكيلة” kelimesinin anlamlarından biri olan “tartı şekli” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶⁵

هُوَ أَمْنَعُ مِنْ لَيْدَةِ الْأَسَدِ (258)

Ona ulaşmak, aslanın yelesine ulaşmaktan daha zordur.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “اللبدية” kelimesinin anlamlarından biri olan “aslanın omuzları arasındaki tüyler” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶⁶

رُبَّ لَائِمٍ مُلِيمٍ (259)

Belki azarlananın suçu yoktur, azarlayan azarlamayı hak etmiştir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الأم” kelimesinin anlamlarından biri olan “ayıpladı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁶⁷

لُكِّلَ شَجَرٍ نَارٌ وَاسْتَمَجَدَ الْمَرْخُ وَالْعَفَّارُ (260)

Her ağaçta ateş var. el-Merh ve el-A ‘fâr bu hususta övülmüştür.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “استمجد” kelimesinin anlamlarından biri olan “öne çıkan” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي تَفْضِيلِ بَعْضِ الشَّيْءِ عَلَى بَعْضٍ” Bu meselin, bazı şeylerin bazı şeylere üstün olduğu durumlarda söylendiği ifade edilmiştir.³⁶⁸

تَمَحَّضَ الْجَبَلُ فَوَلَدَ فَأْرًا (261)

Dağ sallandı, fare doğurdu.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “تمحض” kelimesinin anlamlarından biri olan “sallandı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

³⁶⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/808; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/537; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, II/62; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, III/1452; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, IX/47; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXIII/143; Abdulhamid, *Mu‘cem ‘ül-luğati’l-Arabiyye el-Muâsıra*, I/502.

³⁶⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, I/812; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, I/301; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, II/533; İbn Fâris, *Mu‘cemü mekâyisi’l-luga*, II/229; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, IX/5983; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, III/387; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IX/127.

³⁶⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/847; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, V/2034. İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/558; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, III/445.

³⁶⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/854.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ لِلْكَبِيرِ يَأْتِي بِأَمْرِ صَغِيرٍ“ Bu meselin büyük bir işin sonunda ehemmiyetsiz bir işle sonuçlanması durumunda söylendiği ifade edilmiştir.³⁶⁹

أَمْرَعْتَ فَانْزِلْ (262)

Otu bulduğun yere yerleş. (Aradığını bulduğunda in.)

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أمرع” kelimesinin anlamlarından biri olan “mera olan vadi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁰

رُوِيَ الْعَزْوُ يَنْمَرُقُ (263)

Gazve için acele etmeyin, çocuk doğsun.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أمرق و أنمرق” kelimesinin anlamlarından biri olan “ok hedefi deldi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ فِي التَّمَكُّثِ وَانْتِظَارِ الْعَاقِبَةِ“ Bu mesel, bir şeyin sonucunu beklemenin gerekli olduğu yerde söylendiği ifade edilmiştir.³⁷¹

خُذْهُ وَلَوْ بِقُرْطِي مَارِيَّةَ (264)

Mariyenin iki küpesi kadar kıymetli olsa bile onu al.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “المارية” kelimesinin anlamlarından biri olan “Mariye Binti Erkam” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ لِلشَّيْءِ يُؤْمَرُ بِأَخْذِهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ مَهْمَا يَكُنْ غَالِيَا“

Bu meselin, bir şeyi ne pahasına olursa olsun onu almaya teşvik için söylendiği ifade edilmiştir.³⁷²

إِنَّ الْعَجْزَ وَالتَّوَانِي تَزَاوُجَا فَأَنْتَجَا الْفَقْرَ (265)

³⁶⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/857; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, I/342.

³⁷⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/864; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/1284; Râzî, *Muhtârü’s-Sihâh*, s. 293; ez-Zebîdî, *Tâcu’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XXII/196; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VIII/334. .

³⁷¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/865; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, IV/1554.

³⁷² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/876; ez-Zebîdî, İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XV/279.

Acziyet ile yılgınlık evlenmişler, fakirlik doğmuş.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أَنْتَجَتْ” kelimesinin anlamlarından biri olan “üretmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷³

أَنْجَزَ حُرٌّ مَا وَعَدَ (266)

Samimi olan, va’ad ettiği zaman, sözünü yerine getirir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أَنْجَزَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “yerine getirdi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁴

اسْتَنْسَرَ الْبُغَاثُ (267)

Akbaba kuşu kartallaştı.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “استنسر” kelimesinin anlamlarından biri olan “kartal gibi güçlü olan kuş” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁵

إِنَّ غَدًا لَّنَاظِرَهُ قَرِيبٌ (268)

Yarın, bekleyen için yakındır.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “نَظَرَ” kelimesinin anlamlarından biri olan “bekleyen” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁶

أَسْرَى مِنْ أَتَقَدَّ (269)

Kirpi gibi geceyi uyumadan geçirdi.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الْأَتَقَدَّ” kelimesinin anlamlarından biri olan “kirpi” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

³⁷³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/938; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VI/92; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/374; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/2163.

³⁷⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/ 903; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, III/ 898; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, X/6506; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V/414; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XV/344; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/2170.

³⁷⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/917; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, X/6590; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIV/210; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/2202.

³⁷⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/932.

”لأن القنفذ لا ينامل كلة“ Bu meselin açıklaması kirpi gece boyunca uyumaz şeklinde ifade edilmiştir.³⁷⁷

أَرْنِيهَا نَمْرَةً أَرْكَهَا مَطَرَةً (270)

Sen bana kaplan görünümlü siyah bulutu göster, bende sana sağanak halinde yağmur yağdıracağını göstereyim.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “نمر” kelimesinin anlamlarından biri olan “kaplan gibi siyah bulut” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁸

كَالْمُهَدَّرِ فِي الْعَتَةِ (271)

Etkisi olmadığı halde boşuna böğüren deve gibidir.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “هدر” kelimesinin anlamlarından biri olan “böğüren deve” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁷⁹

شَرُّ أَهَرٍّ ذَا نَابٍ (272)

Şer, azı dişlileri hırıldattı.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “أهر” kelimesinin anlamlarından biri olan “hırıldattı” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

”يَضْرِبُ فِي ظُهُورِ أَمَارَاتِ الشَّرِّ وَمَخَايِلِهِ“ Bu meselin, şer alametlerinin ortaya çıkması üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³⁸⁰

اهْتَزَمُوا ذَبِيحَتَكُمْ مَا دَامَ بِهَا طَرِقُ (273)

Kurbanlarınız semizken, kesmekte acele ediniz.

el-Mu‘cemü’l-vasî’t’te bu mesel “اهتزم” kelimesinin anlamlarından biri olan “kesmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

³⁷⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/944; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, IX/51; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, VI/3427; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IX/233.

³⁷⁸ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/954; el-Ferâhidî, *Kitâbü’l-Ayn*, VIII/271.

³⁷⁹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/976; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, VII/4279; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, XIV/413.

³⁸⁰ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasî’t*, II/978.

“اذبحوها ما دامت سمينه قبل هزالها” Bu mesel, kurbanlarınız şişman iken zayıflamadan kesiniz şeklinde açıklanmıştır.³⁸¹

الليل وأهضام الوادي (274)

Gece karanlığında gelecek tehlikelerden sakın.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الهضم” kelimesinin anlamlarından biri olan “vadinin derinlikleri” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“لا تسر فيهما لا ينالك مكروه” Bu meselin, gece ve vadinin derinliklerinde ilerlemeyin ki size bir kötülük dokunmasın şeklinde açıklanmıştır.³⁸²

أينما أوجه ألق سغداً (275)

Nereye yönelsem Sa’d ile karşılaşıyorum.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “وجه” kelimesinin anlamlarından biri olan “yönelmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁸³

بعلة الورشان يؤكل رطب المشان (276)

Güvercinleri bahane ederek taze hurmaları yiyor.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الورشان” kelimesinin anlamlarından biri olan “güvercin cinsinden, güvercinden daha büyük kuş türü” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يضرب لمن يظهر شيئاً والمراد منه شيء” Bu mesel, bir şey söyleyip başka bir şey yapmak isteyen üzerine söylendiği ifade edilmiştir.³⁸⁴

أبصرَ وسم قنحك (277)

Haddini bil.

³⁸¹ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/988; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IV/ 95; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/611; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 1170.

³⁸² Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1029; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sıhâhu’l-Arabiyye*, V/2059, ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IV/109; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XII/615.

³⁸³ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1015; El-Ezherî, *Tehzîbü’l-luğa*, VI/187; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIII/557; ez-Zebîdî, *Tâcû’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VI/542; Abdulhamid, *Mu‘cemu’l-Luğati’l-Arabiyyeti’l-Muâsıra*, III/2406.

³⁸⁴ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1025; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, IX/6306.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الوسم” kelimesinin anlamlarından biri olan “Haddini bilmek” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁸⁵

يَدَاكَ أَوْكْنَا وَفُوكَ نَفَخَ (278)

Ellerinle bağladın, ağzınla üfledin.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “أوكى” kelimesinin anlamlarından biri olan “cimri olmak” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁸⁶

وُلْدُكَ مِنْ دَمِي عَقِبَيْكَ (279)

Senin çocuğun doğurup acısını çektiğindir.

el-Mu‘cemü’l-vasît’te bu mesel “الولد” kelimesinin anlamlarından biri olan “evlat” anlamını belirtmek için kullanılmıştır.³⁸⁷

Mesel örneği verildikten sonra meselle ilgili açıklama da verilmiştir:

“يَضْرِبُ فِي ادِّعَاءِ الْمَرْءِ مَا لَيْسَ لَهُ”

Bu mesel kendisine ait olmayan bir şeyin kendisinin olduğunu iddia eden kişiler üzerine söylendiği ifade edilmiştir.

³⁸⁵ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1032; Ebu Bekr b. Muhammed b. el-Hasan, *Cemheretu’l-luğa*, III/1287; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, IV/22; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, II/555; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, VII/42.

³⁸⁶ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1055; El-Ezherî, *Tehzibü’l-luğa*, XIV/170; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XVI/ 425; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IV/354.

³⁸⁷ Mustafa v.dğr., *el-Mu‘cemü’l-vasît*, II/1056; Cevherî, *es-Sihâh, tâcu’l-luga ve sihâhu’l-Arabiyye*, II/553; el-Himyerî, *Şemsü’l-ulûm ve devâ’ü kelâmi’l-Arab mine’l-kulûm*, XI/7277 ; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, XIV/269; ez-Zebîdî, *Tâcü’l-arûs min cevâhiri’l-kâmûs*, IX/322; Firuzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-muhît*, s. 327.

2.2. El-Mu'cemü'l-vasî'te Geçen Mesel Tablosu

Meselin Arapçası	Türkçe Tercümesi
طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لُبْدٍ	Lübed'in ömrü uzadı.
ضِغْتُ عَلَى إِبَالَةٍ	Dert üstüne dert.
رَضِيَ الْخَصْمَانِ وَأَبَى الْقَاضِي	Hasımlar barıştı kadı razı olmadı.
مِنْ مَأْمَنِهِ يُؤْتَى الْحَذَرُ	Kişi, emin olduğu yönden zarar görür.
لَا تَطْلُبْ أَثَرًا بَعْدَ عَيْنٍ	Bir şeyi açıkça gördükten sonra onu kaybedip, izlerini takip etme.
إِنَّ أَخَاكَ مِنْ أَسَاكَ	Gerçek kardeş derdine ortak olandır.
سَمِنَ فَارِنٌ	Şişmanlayınca şımardı.
إِنْ كُنْتُ بِي تَشْدُ أَرْكَ فَارْخِه	Bana güvenirsen mahrum olursun.
إِنَّ أَخَاكَ مِنْ أَسَاكَ	Gerçek kardeş derdine ortak olandır.
أَكَلَ مِنَ السُّوسِ	Güveden daha fazla yiyor.
أَكَلَ عَلَيْهِ الدَّهْرُ وَشَرِبَ	Zaman onu yedi, içti.
هُوَ أَلْفٌ مِنَ الْكَلْبِ	O köpekten daha evcildir.
إِلَّا حَظِيَّةً فَلَا أَلِيَّةَ	Pay sahibi olana kadar mücadelemden vazgeçmeyeceğim.
فِي التَّجَارِبِ عِلْمٌ مُسْتَأْنَفٌ جَدِيدٌ	Her tecrübe yeni bir bilgidir.
أَنْفُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعُ	Burnun kesik de olsa, yine senin burnundur.
الْكَيْدُ أَبْلَغُ مِنَ الْأَيْدِ	Tuzak kurmak güçten daha etkilidir.
عَسَى الْغَوِيرُ أَبْوَسَا	Belki de bu küçük mağara sizin helakiniz olacaktır.
كَبَاحَتُهُ عَنْ حَقِّهَا بِظُلُفِهَا	Tırnağıyla Ecelini arayan gibi.
مَا عَدَا مِمَّا بَدَا	Sana görünüpde seni döndüren neydi?

إِنَّ الشَّقِيَّ وَاَفْدُ الْبَرَّاجِمِ	Şaki olan kimse beracimin (kavim) temsilcisidir.
مَا أَشْبَهَ اللَّيْلَةَ بِالْبَارِحَةِ	Bu gece, dün geceye ne kadar da benziyor.
بَرَقَ لِمَنْ لَا يَعْرِفُكَ	Tanımadığına karşı (gözlerini) parlat (kaşlarını) çat.
عَلَى أَهْلِهَا جَنَّتْ بَرَاقِشُ	Berâkiş kendi ailesini işaret etti.
أَبْرَمًا فُرُونًا	Hem cimriliğinden insanlar arasına girmez hemde hurmayı ikişer ikişer yer.
أَعْطِ الْقَوْسَ بَارِيهَا	Yayı, ustasına ver.
مَنْ عَزَّ بَرٌّ	Üstün gelen zorla alır.
الْإِنْسَانُ قَبْلَ الْإِنْسَانِ	Bes bes demeden önce alıştır.
أَشْأَمُ مِنَ الْبُسُوسِ	Besustan daha uğursuz.
إِنَّمَا يُعَاتَبُ الْأَدِيمُ ذُو الْبَشَرَةِ	Umut bağlanan kişi eleştirilir.
الْبُغَاثُ بِأَرْضِنَا يَسْتَنْسِرُ	Küçük av kuşları topraklarımızda kartallaşır.
جَاؤُوا عَلَى بَكْرَةِ آبِيهِمْ	Hepsi beraber geldiler.
أَنْتَ تَنْقُ وَأَنَا مَنُوقٌ فَكَيْفَ نَنْقُ	Sen çabuk kızarsın ben ise çabuk ağlarım, biz nasıl bir araya geliriz.
تَعَسَتِ الْعَجَلَةُ	Acele ne kötü bir şeydir.
أَحْمَقُ لَا يَجَايَ مَرْغُهُ	Ahmak insan ağzında su (sır)tutmaz.
بَيْنَ الرَّغِيفِ وَجَاحِ التُّورِ	Ekmek ile tandır ateşi arasında kalasın.
عَجَبٌ مِنْ أَنْ يَجِيءَ مِنْ جَحْنٍ خَيْرٌ	Cüceden gelen hayra hayret ederim.
مَنْ أَجْدَبَ انْتَجَعَ	Yoksulluk insanı üretmeye sevk eder.
جَدَحَ جُوَيْنٌ مِنْ سَوِيْقٍ غَيْرِهِ	Cüveyn başkasının unuyla cömertlik yaptı.

جَدُّكَ يَرَى عَى نَعْمَكَ	Ceddin sendeki nimetleri hakkaniyetle korur.
مَنْ سَلَكَ الْجَدَدَ أَمِنَ الْعِثَارَ	Düzeltilmiş yola giren düşmekten korkmaz.
لَأَمْرٍ مَا جَدَعَ قَصِيرٌ أَنْفَهُ	Kısa boylu, öldürülmemek için burnunu kesti.
أَنْفُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَجْدَعُ	Burnun kesik de olsa senin burnundur.
شَغَلْتُ شِعَابِي جَدَوَايَ	Harcamam hep başkalarına oldu.
مَا أَدْرِي أَيُّ الْجَرَادِ عَارُهُ	Çekirgelerden hangisini alıp götürdüğünü bilmiyorum.
لَا تَجْعَلْ شِمَالَكَ جَرْدَبَانًا	Sofradan yemeği engelleyecek kadar hırslı olma.
جَرَّ النَّارَ إِلَى قُرْصِهِ	Ateşi avucuna aldı.
نَاوَصَ الْجُرَّةَ ثُمَّ سَأَلَهَا	Testiyi çekti kırmadan bıraktı.
فِي الْجَرِيرَةِ تَشْتَرِكُ الْعَشِيرَةُ	Kabilede bir kişinin işlediği günaha bütün kabile ortak oldu.
حَالُ الْجَرِيضِ دُونَ الْقَرِيضِ	İş işten geçtikten sonra pişman olmanın bir anlamı yoktur.
جَرَى الْوَادِي فَطَمَّ عَلَى الْقَرِيِّ	Vadi taşı köyü aştı.
رُبَّ جِرَّةٍ عَلَى شَاةٍ سَوْءٍ	Belki bir yıllık yün kötü koyunun üstünde olabilir.
مَنْ جَزَعَ الْيَوْمَ مِنَ الشَّرِّ ظَلَمَ	Şerre sabretmeyen zulmetmiş olur.
إِنَّمَا يَجْزِي الْفَتَى لَيْسَ الْجَمَلُ	Genç yarar sağlar deve değil.
جَزَاءُ سِنِمَارٍ	Sinimmar'ın cezasıyla cezalandırdı.
أَفْوَاهُهَا مَجَاسُهَا	Dışı ne ise içi odur.
تَجَسَّأَ لُقْمَانُ مِنْ غَيْرِ شَبَعٍ	Lokman doymadan geçirdi.

أَسْمَعُ جَعَجَعَةً وَلَا أَرَى طَحْنًا	Değirmen taşının gürültüsünü duyuyorum fakat unu göremiyorum.
لَيْسَ فِي جَفِيرِهِ غَيْرَ زَنْدَيْنِ	Heybesinde ateşten başka bir şey yok.
إِنَّهُ لَشَدِيدُ جَفْنِ الْعَيْنِ	Göz kapakları çok güçlüdür. (uykuya çok dayanıklıdır)
ادْعُ إِلَى طِعَانِكَ مَنْ تَدْعُو إِلَى جَفَانِكَ	Sofrana çağırdıklarıyla ihtiyaçlarını gider.
رُبَّ أُمْنِيَّةٍ، جَلَبَتْ مِنْيَّةَ	Aşırı arzu, istek ölüme götürebilir.
النُّقَاضُ يُقَطِّرُ الْجَلَبَ	Kıtlık deve sürüsünün pazara götürülmesine sebep olur.
لَوْلَا جِلَادِي غَنِمَ تِلَادِي	Kılıcım keskin olmasaydı malıma el koyardı.
جُلُوفُ زَادٍ لَيْسَ فِيهَا مَشْبَعٌ	Yolcunun heybesindeki azık kimseyi doyurmaz.
لَا يُدْعَى لِلْجُلَى إِلَّا أَخُوهَا	Büyük işler büyüklere bırakılır.
شَهْرًا رَبِيعٍ كَجُمَادَى الْبُوسِ	Baharı kış gibi.
لَوْ قُلْتُ تَمْرَةً لَقَالَ جَمْرَةً	Ben hurma desem o çakıl taşı diyor.
جُمَارَةٌ تُؤْكَلُ بِالْهَلَالِيسِ	Yemeyenin malını yerler.
تَجْمَعِينَ خِلَابَةً وَصُنُودًا	Aldatmakla geri dönmeyi birleştiriyorsun.
مَا اسْتَتَرَ مَنْ قَادَ الْجَمَلَ	Deveyi süren gizlenemez.
عِنْدَ النَّطَاحِ يُغْلَبُ الْكَبِشُ الْأَجْمُ	Koçların kavgasında boynuzsuz koç mağlup olur.
قَدْ جَانَبَ الرَّوْضَ وَأَهْوَى لِلْجَرَلِ	Bahçeden kaçındı, taşlığa düştü.
إِنْ جَانِبَ أَغْيَاكَ فَالْحَقَّ بِجَانِبِ	Bir taraf seniyorarsa diğer tarafa bak.
صَرَ الْجُنْدُبُ	Çekirge öttü.

جَنْدَلَتَانِ اصْطَقَّتَا	İki sert kaya tokuştu.
إِذَا قَرَحَ الْجَنَانُ بَكَتِ الْعَيْنَانِ	Kalp yaralandığında gözler ağlar.
هَذَا جَنَائِي وَخِيَارُهُ فِيهِ	Bu topladıklarımın en güzelidir.
مُجَاهِرَةٌ إِذَا لَمْ أَجِدْ مُخْتَلَى	Bir yol bulamazsam apaçık söylerim.
إِنَّ الْجَوَادَ قَدْ يَعْثُرُ	Asil at da tökezleyebilir.
إِيَّاكَ أَغْنِي وَاسْمَعِي يَا جَارَهُ	Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla.
تَجُوعُ الْحُرَّةُ وَلَا تَأْكُلُ تُذَيِّبُهَا	Hür kadın aç kalır, doymak için iffetini bozmaz.
جَوْعُ كُلِّكَ يَتْبَعُكَ	Köpeğini aç bırak ki peşinden gelsin.
رُبَّ جُوعٍ مَرِيءٍ	Bazen açlık da güzel olur.
لِلْبَاطِلِ جَوْلَةٌ ثُمَّ يَضْمَحِلُ	Batılın bir yükselme süresi vardır, sonra yok olur.
شَرُّ مَا يُجِينُكَ إِلَى مُحَّةِ عَرْفُوبٍ	Şer, (fakirlik) öyle bir haldir ki seni ökçe sekirinin iliğine bile muhtaç eder.
اِخْتَلَطَ الْحَابِلُ بِالنَّابِلِ	Her şey birbirine karıştı.
إِنْ أَرَدْتَ الْمُحَاجَزَةَ فَقَبْلِ الْمُنَاجَزَةِ	Barışmak istiyorsan savaşmadan önce iste.
تَلَوْنَ تَلَوْنَ الْحَرَبَاءِ	Bukalemun gibi renk değiştirdi.
وَلَّ حَارًّا مَنْ تَوَلَّى قَارًّا	Soğuğu üstlenen sıcaklığı da üstlenir.
أَحْشُكُ وَتَرَوْثِنِي	Ben önüne yem atıyorum, sen önüme tezek atıyorsun.
إِخْدَى حُظَيَّاتِ لُقْمَانَ	Lokmanın oklarından birisidir.
لَيْسَ أَمِيرُ الْقَوْمِ بِالْخَبِّ الْخَدَعِ	Bir kavmin emiri hile ile aldatmaz.
مَنْ تَجَنَّبَ الْخَبَارَ أَمِنَ الْعَثَارَ	Balçıktan uzak duran tökezlemez.

عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ	Tam da işi bilene rastladın.
مَا يَدْرِي أَيُخْثِرُ أَمْ يُذِيبُ	Yağı katı mı bırakacak yoksa eritecek mi bilemiyor.
تَرَكْتُهُ عَلَى مِثْلِ خَدِّ الْفَرَسِ	Onu atın yanağı gibi düzlüğe bıraktım.
كَالْمَمْهُورَةِ إِحْدَى خَدَمَتَيْهَا	Kadına, mehir olarak iki halhalından birini vermesi gibi.
أَنَا عَذْلَةٌ، وَأُخِي خُدْلَةٌ، وَكِلَانَا لَيْسَ بَابِنِ أَمَةٍ	Ben ve kardeşim birbirimize uzağız.
إِذَا اصْطَلَحَ الْفَأْرَةُ وَالسَّنُورُ خَرِبَ دُكَّانُ الْعَطَّارِ	Fare ile kedi barışırsa bakkalın dükkânı harap olur.
مَا عِنْدِي خَرْدَلَةٌ مِنْ كَذَا	Bundan, bende bir hardal kadar dahi yok.
تَخَرَّسِي يَا نَفْسُ لَا مُحَرَّسَةَ لَكَ	Ey nefsim, sana yapan yok, sen kendine yap.
دُونَ ذَلِكَ خَرُطُ الْقَتَادِ	Gevenin dikenlerini sıyırmaktan daha zor.
كَالْخُرُوفِ، أَيُّنَمَا أَتَيْتُكَ أَتَيْتُكَ عَلَى الصُّوفِ	Koyun gibi, nereye yaslansam yün üzerine yaslanıyorum.
تَحْسَبُهَا خَرْقَاءَ وَهِيَ صَنَاعُ	O kadını acemi sanırsın ama o işinde mahirdir.
إِنَّهُ أَنْفَدُ مِنْ خَارِقِ	Muhakkak ki o mızraktan daha etkilidir.
شَيْئُهُنَّ أَعْرِفُهَا مِنْ أَحْزَمِ	Kişi soyuna çeker.
لِسَانٌ مِنْ رُطْبٍ، وَيَدٌ مِنْ خَشَبِ	Dili yumuşak, eli tahta gibi.
إِنَّمَا أَخْشَى سَيْلَ تَلْعَتِي	Kendi toprağımdaki selden korkarım.
لَقَدْ كُنْتُ وَمَا أَخْشَى بِالذَّنْبِ	Kurttan korkar gibi korkardım.
مَعَ الْخَوَاطِيءِ سَهْمٌ صَائِبٌ	Her ok ıskalamaz.
أَخْطَأُ نَوْءَكَ	Direnmen hataydı.
ذَهَبَ خَاطِبًا فَنَزَّجَ	Nişanlanmak için gitti, evlendi.

جاء فلانٌ وفي رأسه حُطَّةٌ	Falanca kafasındaki planla geldi.
رَجَعَ بِخُفْيِ حُنَيْنٍ	Elleri boş döndü.
أَنْتَ بَيْنَ كَيْدِي وَخِلْبِي	Sen benim ciğerimle kalbimin arasındasın.
اخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالرُّبَادِ	Hayırla şer birbirine karıştı.
سَكَتَ أَلْفًا وَنَطَقَ خَلْفًا	Sustu sustu, sonunda boş konuştu.
لَا جَدِيدَ لِمَنْ لَا خَلْقَ لَهُ	Eskisi olmayanın yenisi olmaz.
جَاءُوا مُخْلِينَ فَلَاقُوا حَمَضًا	Tehdit ederek geldiler, karşısındakileri daha güçlü buldular.
الدُّنْبُ خَالِيًا أَسَدٌ	Kurt, yalnız kaldığında kendini aslan sanır.
وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ	Boş yere kederlenene yazıklar olsun.
خمر أبي الروقاء ليست تسكر	Babamın içkisi saf içkidir. Sarhoş etmez.
إِنَّ الْعَوَانَ لَا تُعَلَّمُ الْخِمْرَةَ	Tecrübeli kadına ne yapacağı öğretilmez.
هُوَ السَّمْنُ لَا يَخْمُ	O bozulmayan bir yağdır.
الْخُنْفُسَاءُ إِذَا مَسَّتْ نَتْنَتْ	Pislikle uğraşan pis kokar.
أَرْضَ مِنَ الْعُشْبِ بِالْخُوصَةِ	Aza kanaat etmeyen çoğu bulamaz.
أَعْيَيْتَنِي مِنْ شُبِّ إِلَى دُبِّ	Küçüklüğünde ne ise büyüklüğündede odur.
أَكْذَبُ مَنْ دَبَّ وَدَرَجَ	Diri ve ölü herkesten daha yalancıdır.
أَعْيَيْتَنِي بِأُشْرٍ فَكَيْفَ أَرْجُوكَ بِدُرْدُرٍ	Genç iken beni dinlemezdin, yaşlıyken mi dinleyeceksin.
شَمَّرَ ذَيْلًا وَادَّرَغَ لَيْلًا	Alacağını alana kadar geceledi..
مَنْ اسْتَرْعَى الدُّنْبَ ظَلَمَ	Kurdu güden zulmeder.

لَا تُطْعِمِ الْعَبْدَ الْكُرَاعَ، فَيَطْمَعَ فِي الدَّرَاعِ	Köleye elini verme kolunu kaptırırsın.
مُنْقَلَّ استَعَانَ بِذَقْنِهِ	Kendisinden daha beterinden yardım istedi.
جَرِي الْمَذَكِّيَّاتِ غَلَابٌ	Yaşı küçük atlar, her zaman yarışta galip gelirler.
أَطُولَ دَمَاءٍ مِنَ الضَّبِّ	Nefesi kelerin nefesinden daha uzundur.
الدَّوْدُ إِلَى الدَّوْدِ إِبِلٌ	Arta arta deve olur. (Damlaya damlaya göl olur.)
لَا تَعْدَمُ الْحَسَنَاءُ دَامًا	Kusursuz güzel olmaz
ظَنُرَ رُؤُومَ خَيْرٍ مِنْ أُمِّ سَوُومٍ	Sevecen süt annesi çocuğundan bezmiş anneden daha hayırlıdır.
تُكَلِّ أَرْأَمَهَا وَلَدًا	Kalan çocuğu annesine teselli oldu.
تُخْبِرُ عَنْ مَجْهُولِهِ مَرَاتُهُ	Dışı içini gösteriyor.
كَلْبٌ جَوَّالٌ خَيْرٌ مِنْ أَسَدٍ رَابِضٍ	Gezen köpek, oturan arslandan yeğdir.
رَبْضُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ سَمَارًا	Kötü de olsa akraba senin akrabandır.
غَرْنَانُ فَارُبُكُوا لَهُ	Karnı aç, ona rebike hazırlayın.
عِشَ رَجَبًا تَرِ عَجَبًا	Yaşayan görür.
لَا تَمْشِ بِرَجُلٍ مِنْ أَبِي	Seninle olmayanın ayağıyla yürüme.
لَا خَيْرَ فِي رَزْمَةٍ لَا دِرَّةَ مَعَهَا	Bir şeyi söyleyipte yapmayanda hayır yoktur. (Lafla peynir gemisi yürümez.)
الْجَرْعُ أَرْوَى وَالرَّشِيفُ أَشْرَبُ	Hızlı yudumlamak susuzluğu azaltır, yavaş yudumlarla içmekse susuzluğu keser.
رُبَّ صَلَفٍ تَحْتَ الرَّاعِدَةِ	Nice atıp tutanlar vardır ki kimseye faydası olmaz.

إِنَّهُ لِيَكْسِرُ عَلَيْكَ أَرْعَاطَ النَّبْلِ غَضَبًا	Öfkesinden dolayı sana diş biliyor.
كُلَّمَا ازْدَدْتَ مَثَالَةً زَادَكَ اللَّهُ رَعَالَةً	Faziletin arttıkça, Allah ahmaklığını fazlalaştırdı.
مَنْ اسْتَرْعَى الدُّنْبَ ظَلَمَ	Kim kurd'u güderse zulmetmiş olur.
مَرْعَى وَلَا كَالسَّعْدَانِ	Hoş otlaktır, ama sa'dan kadar değil.
أَكُلُ مِنْ بَرْدُونَةٍ رَغُوثِ	Başını yemlikten kaldırmayan kısıraktan daha çok yiyor.
يُسِرُّ حَسَوًا فِي ارْتِغَاءِ	Sütün köpüğünü içeceğini söyledi ama sütü içti.
أَغْنَى مِنَ التَّقَةِ عَنِ الرَّقَّةِ	Karakulak samana doyduğundan yemez oldu.
تَرَى الْفَتْيَانَ كَالرَّقْلِ وَمَا يُدْرِيكَ بِالذَّخْلِ	Görüntüleri hurma ağacı gibi delikanlılar, içlerini nerden bileceksin.
وَجِدَانُ الرَّقِيقِ يُعْطِي أَفْنَ الْأَفِينِ	Zenginlik ahmağın ahmaklığını örter.
شَوَى أَخُوكَ حَتَّى إِذَا أَنْصَجَ رَمَدَ	Kardeşin ateşteki yemeği kızarttıktan sonra yakıp kül etti.
كَالْمُسْتَجِيرِ مِنَ الرَّمْضَاءِ بِالنَّارِ	Kızgın kumdan kaçıp ateşe sığınan gibidir.
قَبْلَ الرَّمَاءِ تُمْلَأُ الْكَنَائِنُ	Atmadan önce ok torbası doldurulur.
رُبَّ رَمِيَةٍ مِنْ غَيْرِ رَامٍ	Atışların bazıları isabet etmeyebilir.
هُمَا كَفَرَسَيَّ رَهَانٍ	İkisi yarış atı gibiler.
أَحْسُنْكَ وَتَرُوْنِي	Ben sana iyilik yapıyorum sen bana kötülük yapıyorsun.
الرَّائِدُ لَا يَكْذِبُ أَهْلُهُ	Komutan ehline yalan söylemez.
كَالتَّوْرِ يَحْمِي أَنْفَهُ بِرَوْقِهِ	Öküz gibi burnunu boynuzuyla korur.
تَسْأَلْنِي بِرَامَتَيْنِ سَلْجَمًا	Çölde bana şalgam mı soruyorsun.

رُبَّ عَجَلَةٍ تَهَبُ رَيْثًا	Acele yapılan iş noksanlık getirir.
تَزَبَّبَ قَبْلَ أَنْ يَتَحَصَّرَمَ	Üzüm olgunlaşmadan kuru üzüm oldu.
اخْتَلَطَ الْخَائِرُ بِالزُّبَادِ	Hayır ile şer birbirine karıştı.
قَدْ صَرَاحَ الْمُحْضُ عَنِ الزَّبَدِ	Sütün altından kaymak çıktı.
بَلَغَ السَّيْلُ الزُّبَى	Sel, sınırı aştı (iş çıkırından çıktı).
أَلَزَمَ مِنْ زِرِّ لَعْرَوَةٍ	Düğme deliğinden daha elzemli.
هُوَ كَالزَّرِّيْفُونِ يُزْهِرُ وَلَا يُثْمِرُ	İhlamur gibi çiçek açar, meyve vermez.(Sözverir yerine getirmez)
ظِلُّ رِعَومٍ خَيْرٌ مِنْ أُمِّ سَنُومٍ	Çocucuğa şefkattle bakan süt anne çocuğundan bezmiş anneden daha hayırlıdır..
تَفَرَّقُوا أَيَّدي سَبَا	Sebe kavmi gibi dağılıp gittiler.
عِنْدَ الصَّبَاحِ يَحْمَدُ الْقَوْمُ السُّرَى	Gece yolculuga çıkanlar, sabah olunca hamdederler.
مَرْعَى وَلَا كَالسَّعْدَانِ	Hoş otlaktır, ama sa'dan denen otlağa denk olamaz.
سَقَطَ الْعِشَاءُ بِهِ عَلَى مُتَقَمِّرٍ	Hayır beklerken şerle karşılaştı.
اسْقِ رَقَاشٍ إِنَّهَا سَقَايَةٌ	Rekâşi'ye su ver çünkü o, aslen herkese bolca su verendir.(İyiliğe karşı iyilik yapın)
أَسْمَعُ مِنْ سِمْعٍ	Köpekten daha çok işitiyor.
سَمِنَ كَلْبُكَ يَا كَلْبُكَ	Beslediğin köpek, seni yer.
قَدْ اسْتَسَمَّنَتْ ذَا وَرَمٍ	Verem sahibi şişmanladı.
سَمْنُكُمْ هُرَيْقٌ فِي أَدِيمِكُمْ	Yağınız, sizin ununuza dökülüyor.
صَدَّقَنِي سِنَّ بَكْرِهِ	Devenin kaç yaşında olduğunu doğru söyledi.

سَيْرُ السَّوَانِي سَفَرٌ لَا يَنْقَطِعُ	Kuyudan su çıkaran devenin yolculuğu, bitmeyen bir seferdir.
إِذَا طَلَعَ سُهَيْلٌ، رُفِعَ كَيْلٌ وَوُضِعَ كَيْلٌ	Süheyl yıldızı doğduğunda sıcak gider soğuk gelir..
إِنَّ الْمُوصِّينَ بَنُو سَهْوَانَ	Nasihat gaflettekiler içindir.
أَرِيهَا السُّهَا وَثَرِينِي الْقَمَرَ	Ben ona Süha Yıldızını gösteriyorum, o bana Ay'ı gösteriyor.
مَا أَنْكَرَكَ مِنْ سُوءٍ	Senden gördüğüm kötülüğü inkar edemem.
الْخَيْلُ تَجْرِي عَلَى مَسَاوِيهَا	Atlar kusurluda olsa koşarlar koşarlar.
أَسَافَ حَتَّى مَا يَتَشَكَّى السَّوَافَ	Kötü durumda olanı kötü durum etkilemez, o bu duruma alışmıştır.
كَشَفَ عَنْ سَاقِهِ	Paçayı sıvadı.
أَسَاوَرُ الْيَوْمِ وَقَدْ زَالَ الظُّهْرُ	Öğle vakti geçince iş işten geçti
الْحَدِيثُ دُو شُجُونٍ	Laf lafi açar.
وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ	Kaygısız olup üzülmezene yazıklar olsun.
شُخْبٌ فِي الْإِنَاءِ وَشُخْبٌ فِي الْأَرْضِ	Bir sıkım (süt) kapta, bir sıkım yerde.
أَطْمَعُ مِنْ أَشْعَبَ	Eş'ab'dan daha tamahkâr.
إِنَّ الشَّقِيقَ بِسُوءِ ظَنِّ مُوَلَعٍ	Şefkat sahibi yeri gelmedikçe su'i zanda bulunmaz.
شَيْشِنَةٌ أَعْرَفُهَا مِنْ أَخْزَمَ	Kişi soyuna çeker.
الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ قَلْبِهِ وَلِسَانِهِ	Kişinin insanlığı iki şeydedir, biri kalp diğeri lisandır.
يَدٌ وَخِذَاهَا لَا تُصَفَّقُ	Tek elle alkış çalınmaz.
تَحْسَبُهَا حَرْقَاءَ وَهِيَ صَنَاعُ	O kadını acemi sanırsın ama o işinde mahirdir.

قَدْ يَضْرِبُ الْعَيْرُ وَالْمَكْوَاهُ فِي النَّارِ	Başına gelecekleri tahmin ediyor. (Perşembenin gelişi çarşambadan bellidir.)
ضِغْتُ عَلَى إِبَالَةٍ	Dert üstüne dert.
أَطْرِي فَإِنَّكَ نَاعِلَةٌ	Ayağında ayakkabı olduğu için yolu sen göster.
الطَّشَاشُ وَلَا الْعَمَى	Biraz görmek körlükten iyidir.
بِهِ دَاءٌ ظَبِّي	Onda geyiğin hastalığı var.
لَا يُدْرِكُ الظَّالِعُ شَأْوَ الضَّالِّعِ	Topal, sağlam kişinin hedefine ulaşamaz.
ارْبَعٌ عَلَى ظَلْعِكَ	Kaldıramayacağın yükün altına girme.
مَنْ أَشْبَهَ أَبَاهُ فَمَا ظَلَمَ	Kim babasına benzerse zulmetmemiştir.
لَمْ يَبْقَ مِنْهُ إِلَّا قَدْرُ ظَمِّ الْحِمَارِ	Eşşegin susuzluğu kadar ömrü kalmış.
لَكَ مَا أَبْكِي وَلَا عِزَّةٌ بِي	Kendim için değil, senin için ağlıyorum.
مَا مُسِيءٌ مَنْ أَعْتَبَ	Dönüş yaptıktan sonra kötülüğe bulaşmadı.
عَادَتْ لِعِثْرِهَا لَمِيسُ	Lemîs, eski adetine döndü.
عُنَيْتُهُ تَقْرُمُ جِلْدًا أَمْلَسًا	Tırtıl yumuşak deriyi kemirir.
مَنْ سَلَكَ الْجَدَدَ أَمِنَ الْعَثَارَ	Kumlu yolda yürüyen sendelemez.
عَجَّعَ لَمَّا عَضَّهُ الظِّعَانُ	Deveyi ipini çekince gürültü kopardı.
رُبَّ عَجَلَةٍ تَهْبُ رَيْثًا	Acele yapılan iş geciktirir..
عَدَّ عَنْ هَذَا وَخَلَكَ ذِمَّ	Bu ayıptan vazgeç, sana göre değil.
أَعْدَرُ مَنْ أُنْدَرُ	Uyarıldığı için özür diledi..
سَبَقَ السَّيْفُ الْعَدْلَ	İş işten geçti.
إِنْ كُنْتَ رِيحًا فَقَدْ لَاقَيْتَ إِعْصَارًا	Kendini rüzgar sanırsan, kasırgayla karşılaşsın.

مَا وَرَأَيْكَ يَا عِصَامُ؟	Ne haberler getirdin isam?
إِنَّ الْعَصَا قُرِعَتْ لِذِي الْحِلْمِ	Halim selim kişi sopayla kendine gelir.
إِنَّ الْعَصَا مِنَ الْعُصْيَةِ	Büyük işler küçük işlerle olur.
إِنَّ الْحَاجَةَ لَيُعْضِبُهَا طَلُبُهَا قَبْلَ وَقْتِهَا	İhtiyaç, yapman gerekeni vaktinden önceye alır.
بَاتَ عَلَى قَرْنٍ أَغْفَرِ	Ceylanın boynuzu üzerinde uyudu.(diken üstünde)
أَبْصَرُ مِنْ عُقَابٍ	Kartaldan daha iyi görüyor.
لَيْسَ الْمُتَعَلِّقُ كَالْمُتَأَنِّقِ	Aza kanaat eden, dilediği kadar çok yiyen gibi değildir.
لَا أَفْعَلُ كَذَا حَتَّى يَوُوبَ الْقَارِظُ الْعَنْزِيَّ	Kariz el Anzi dönmeyene kadar böyle yapmayacağım.
الْعَوْدُ أَحْمَدُ	Allaha çok hamdedendir.
سِدَادٌ مِنْ عَوَزٍ	Az da olsa ihtiyacını giderdi.
إِنْ ذَهَبَ عَيْرٌ فَعَيْرٌ فِي الرِّبَاطِ	Bir kervan giderse yerine başka kervan gelir.
فَلَانٌ لَا فِي الْعِيرِ وَلَا فِي النَّفِيرِ	Ne kervanda (ticarete), ne de seferde.
عَيْصُكَ مِنْكَ وَإِنْ كَانَ أَشْبَا	Karmaşıktaysa senin aslın senindir.
لَيْسَ الْخَبَرُ كَالْعَيَانِ	Haber, görmek gibi değildir.
لَا تَطْلُبْ أَثَرًا بَعْدَ عَيْنٍ	Bir şeyi açıkça gördükten sonra izlerini takip etme.
بَكَرَ بُكُورَ الْغُرَابِ	Kargadan daha erkenci.
مَنْ عَزَبَلَ النَّاسَ نَحْلُوهُ	İnsanları çekiştireni terkederiz.
عَزَّائُنْ فَارُبُّكُوا لَهُ	Karnı aç, ona rebike yemeği hazırlayın.

أَتَمُّنُ مِنْ غُرَيْرٍ	Porsuktan daha kilolu.
طَوَيْتُ النَّوْبَ عَلَى غُرُوضِهِ	Elbiseyi olduğu gibi topladım.
غَمَرَاتٍ ثُمَّ يَنْجَلِينَ	Taşkınlığın sonu güzel olacak.
كُلُّ الصَّيِّدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا	Yaban eşeğini avlayan bütün hayvanları avlamış gibidir.
إِنَّ الْجَوَادَ عَيْنُهُ فُرَارُهُ	Atın gözü, onu anlatmaya kafidir.
هُمَا كَفَرَسَيَّ رَهَانٍ	İkisi yarış atı gibiler.
أَطِيشُ مِنْ فَرَّاشَةٍ	Kendini ateşe atan kelebekten daha cahil.
لَمْ يُحَرِّمِ الْقَرَى مَنْ فُصِدَتْ لَهُ	Az bir şeye kanaat eden, ziyefetten mahrum edilmez.
فَقْعَةٌ بِقَرَقِرٍ	Adi mantar mideyi bozar.
فَلَانُ أَسْأَلُ مَنْ فَلَحَسَ	Felhastan daha dilenci.
هُوَ أَنْوَمُ مِنْ فَهْدٍ	Leopardan daha uykucu.
مِنْ دُونِهِ خَرَطُ الْقَتَادِ	Gevenin dikenlerini sıyırmaktan daha zor.
إِنَّ الْعَصَا قُرَعَتْ لِذِي الْحِلْمِ	Muhakkak ki Âsa hilim sahibini dövdü.
قَدْ أَنْصَفَ الْقَارَةَ مَنْ رَامَاهَا	Kare kabilesi, kendisiyle atışana insaf etti.
لِكُلِّ جَوَادٍ كِبْوَةٌ	Ayağı sürçmeyen at yoktur.
كَدَمٍ فِي غَيْرِ مَكْدَمٍ	İstenmeyecek şeyi istedi.
إِنْ كُنْتُ كَنُوبًا فَكُنْ ذَكُورًا	Yalancı isen hafızan güçlü olsun.
لَا تُطْعِمِ الْعَبْدَ الْكُرَاعَ، فَيَطْمَعُ فِي الدِّرَاعِ	Köleye elini verme, kolunu kaptırırsın.
مَا لِفُلَانٍ كِفْلٌ وَالضَّعْفُ	Falanca hem nasipli hem nasipsiz.
أَحْشَقًا وَسُوءَ كَيْلَةٍ	Hem kötü hurma, hem hileli terazi mi?!

هُوَ أَمْنَعُ مِنْ لِبْدَةِ الْأَسَدِ	Ona ulaşmak, aslanın yelesine ulaşmaktan daha zordur.
رُبَّ لَائِمٍ مُلِيمٍ	Belki azarlananın suçu yoktur, azarlayan azarlamayı hak etmiştir.
لِكُلِّ شَجَرٍ نَارٌ وَاسْتَمَجَدَ الْمَرْخُ وَالْعَفَّارُ	Her ağaçta ateş var. el-Merh ve el-A'fâr bu hususta övülmüştür.
تَمَخَّضَ الْجِبَلُ فَوَلَدَ فَأْرًا	Dağ sallandı, fare doğurdu.
أَمَرَعْتُ فَأَنْزِلْ	Otu bulduğun yere yerleş. (Aradığını bulduğunda in.)
رُوَيْدَ الْغُرُوِّ يَنْمِرُقُ	Gazve için acele etmeyin, çocuk doğsun.
خُذْهُ وَلَوْ بِقُرْطَيِ مَارِيَةَ	Mariyenin iki küpesi kadar kıymetli olsa bile onu al.
إِنْ الْعَجَزَ وَالْتَوَانِي تَزَاوَجَا فَأَنْتَجَا الْفَقْرَ	Acziyet ile yılgınlık evlenmişler, fakirlik doğmuş.
أَنْجَزَ حُرٌّ مَا وَعَدَ	Samimi olan, va'ad ettiği zaman, sözünü yerine getirir.
اسْتَنْسَرَ الْبُغَاثُ	Akbaba kuşu kartallaştı.
إِنَّ غَدًا لَنَاظِرَهُ قَرِيبُ	Yarın, bekleyen için yakındır.
أَسْرَى مِنْ أَنْقَدَ	Kirpi gibi geceyi uyumadan geçirdi.
أَرْنِيهَا نَمْرَةً أَرْكَهَا مَطِرَةً	Sen bana kaplan gibi siyah bulutu göster, bende sana sağanak halinde yağmur yağdıracağını göstereyim.
كَالْمُهَدَّرِ فِي الْغَنَّةِ	Etkisi olmadığı halde boşuna böğüren deve gibidir.
شَرُّ أَهْرَ دَا نَابِ	Şer, azı dişlileri hırıldattı.

اهْتَرِمُوا ذَبِيحَتَكُمْ مَا دَامَ بِهَا طَرِقُ	Kurbanlarınız semizken, kesmekte acele ediniz.
الليلَ وَأَهْضَامَ الْوَادِي	Gece karanlığında gelecek tehlikelerden sakın.
أَيْنَمَا أُوَجِّهُ أَلْقَ سَعْدًا	Nereye yönelsem Sa'd ile karşılaşıyorum.
بِعِلَّةِ الْوَرِثَانِ يُوَكِّلُ رُطْبُ الْمُسَانِ	Güvercinleri bahane ederek taze hurmaları yiyor.
أَبْصِرْ وَسَمِ قَدْ حَكَّ	Haddini bil.
يَدَاكَ أَوْكَتَا وَفُوكَ نَفَخَ	Ellerinle bağladın, ağzınla üfledin.
وَلَدُكَ مَنْ دَمَّى عَقِبَيْكَ	Evlat edindiğin kimse, senin öz çocuğun olmaz.

SONUÇ

el-Mu'cemü'l-vasît'te Mesel Örnekleri adlı çalışmamızda öncelikle mesel konusunu açıklayıp kullanım şekillerini örneklerle anlatmaya çalıştık. Arap dilinde meselin tanımını yaparak mesel çeşitlerine değindik. Mesel türlerini açıklayarak yapılarına, dönemlerine göre mesel türlerini açıkladık. Dönemlerine göre mesel çeşitlerini açıklarken İslami dönem ve Cahiliye dönemi meselleri hakkında bilgi verdik. Şiir mesellerine değinerek Arap şiirindeki meselleri örneklerle açıkladık. Çalışmamızın ikinci bölümünde ise el-Mu'cemü'l-vasitteki mesel örneklerini ele alarak açıklamaya çalıştık. Bu çalışmamızın sonucunda elde ettiğimiz bilgiler özetle şu şekildedir:

- 1- Arapçada mesel kelime olarak “misl” kökünden türemiş; benzetme, bir şeyin benzerini nakletme, kısaca benzeme denilerek sıfat, kısas, hüccet gibi anlamlara da gelmektedir. Kelimenin çoğulu “emsâl”dir.
- 2- Dil alimleri, meselle ilgili birçok tanım yapmıştır. Bu tanımlardan yola çıkarak meselin, anlatılmak istenen şeyin doğrudan değil dolaylı bir şekilde ifade edilmesi olarak tanımlayabiliriz.
- 3- Meseller yapılarına ve dönemlere göre sınıflandırılmakta olup Cahiliye dönemi meselleri dönemin sosyokültürel ve siyasi hayatını yansıtmaları itibarıyla Arap tarihi için önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir.
- 4- Kur'an-ı Kerim'deki meseller “emsalü'l Kur'an” adıyla zikredilmiş, Kur'an ayetlerinin mana ve amacı kısa ve özlü bir biçimde açıklanmıştır. İmam Şafii, mesel ilminin müçtehitler tarafından bilinmesi gerektiğini ve mesellerin Kur'an ilimlerinin vazgeçilmezlerinden olduğunu belirtmiştir.
- 5- Kur'an-ı Kerim'de mesellerle alakalı sınıflandırmalar yapılmış İbn Kayyım el-Cevziyye meselleri yapıları bakımından sair, kıyasi ve hurafî meseller olarak üçe ayırmıştır. Emsalü'l-Kur'an konusunda birçok müstakil eser yazılmıştır.
- 6- Meseller, hadis kaynakları arasında da çokça zikredilmiş, Hz. Peygamber'in söylediği meseller Emsalu'l-Hadis şeklinde ifade edilmiştir. Hadis meselleri iki çeşit olarak ele alınmış, bunlardan birincisi Hz. Peygamber'in “cevamiu'l-kelim” özelliğiyle söylediği veciz sözler olup diğeri ise “mufassal meseller” olarak ifade edilmiştir. Hz. Peygamber'e ait mesellerle ilgili “emsalü'l-hadis” adıyla birçok çalışma yapılmıştır.
- 7- Cahiliye dönemi ve İslami dönemde mesellerin gelişip çoğalmasında Arap şiirinin büyük katkısı olmuştur. Arap şairlerinden bazıları mesellerden

esinlenerek kasideler yazmıştır. Bu şiirlerin birçoğunda hikmetli sözler bulunmaktadır.

- 8- Son dönem Arapça-Arapça yazılan mu'cemlerden biri de *el-Mu'cemü'l-vasît* olmuştur. Mısır Milli Eğitim Bakanlığı'nın talebi üzerine Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye 1940'ta hazırlamaya başladığı sözlük, yirmi yıllık bir çalışmanın sonunda tamamlanmıştır. Sözlükte 300'e yakın mesel örneği verilmiş olup mesellerin tercüme ve açıklaması yapılmıştır.
- 9- el-Mu'cemü'l-vasît'te geçen mesellerin kullanıldığı diğer sözlükler de tespit edilerek bu kaynaklar dipnotta gösterilmiştir.
- 10- Çalışmamızın neticesinde mesellerin, hem Cahiliye döneminde hem İslami dönemde önemli bir konuma sahip olduğunu söyleyebiliriz. Çalışmamızda kullandığımız el-Mu'cemü'l-vasît adlı eser de mesellerin önemini ortaya koyması açısından önemli bir eserdir.

KAYNAKÇA

- ABBÂD, Ebu'l-Kâsım es-Sâhib İsmâîl, *el-Muhît fi'l-luga*, Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1994.
- ABDULHAMİD, Ömer Ahmed Muhtar, *Mu'cemu'l-Lugati'Arabiyyeti'l-Muâsıra*, Beyrut: Mu'cemu'l-Lugati'Arabiyyeti'l-Muâsıra, 2008.
- ABDURREZZAK, Ebû Bekr, *Musannefu Abdurrezzâk*, 11 cilt, Beyrut: Mektebetu'l-İslami, 1989.
- ÂBÎ, Ebû Sa'd Mansûr b. el-Huseyn, *Nesru'd-durr fi'l-muhâdarât*, 7 cilt, Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2004.
- ADALAR, Subaşı, Derya, Araplarda Sözlükçülük Çalışmaları ve el-Mu'cemu'l-'Arabiyyu'l-Esâsî Adlı Sözlüğün Eleştirisi, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, Yaz 2011.
- AKALIN, Şükrü Haluk, *Sözcük Bilimi ve Sözlükçülük*, Türk Dili, Cilt: 98, TDK Yayınları 2001.
- AKÇAY, Yusuf, “Doğu’da ve Batı’da Sözlükçülüğün Gelişimi ve Osmanlı Dönemi Sözlük Metinlerine Genel Bir Bakış”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 4, 2011.
- AKDAĞ, Hasan, *Arap Dilinde Deyimler ve Atasözleri*, Konya: Tekin Kitabevi, 1999.
- ALEBÎ, Ebû Mansûr ‘Abdumelîk b. Muhammed b. İsmâ‘il’, *et-Temsîl ve'l-Muhâdara*, Tunus: Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kuttâb, 1981.
- ALPAK, Mehmet Nuri, *Arap Dilinde Sözlük Çalışmaları ve Nazım Efendi'nin “Tercümanı'l-lugat” Adlı Eserinin İncelenmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl, 2006.
- ASIM, Efendi, Ebu'l-Kemal, Kâmûs Tercümesi, *el-Okyanûsu'l-Basît fi Tercemeti Kâmusi'l-Muhît*, I-IV, İstanbul.
- ASKERÎ, Ebû Hilâl, *Cemheretü'l-Emsâl*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988.
- AVCI, Hüseyin, *Arapça Lügatlarda Hadislerle İstişhad (Lisânu'l-Arab Özelinde)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2014.
- AYDIN, Cemal Abdullah, *Zebîdî'nin Tâcu'l-Arûs Adlı Eserindeki Hadislerin Tahriri ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.
- AYDIN, Tahirhan, Arapçada Yapılan Yaygın Dil Hatalarının Tashihinde Kur'ân'a Müracaat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010.

- BAĞDADI, Muhammed b. Hasan EL-, *Tezkiretu'l-Hamudaniyye*, 10 cilt, Beyrut: Darus-Sadr, 1417.
- BEYHAKÎ, Ebû Bekir, “Şuabu'l-îmân”, *Nşr. Abdülalî Abdühamîd Hâmid*, C. 14, 1991.
- BROCKELMANN, Carl, “Mesel” , *İslam Ansiklopedisi*, 8, MEB Basımevi, İstanbul, 1979.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl (v. 256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, IIX, Mısır, ts.
- BUHARÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâîl, *el-Câmi'u's-Sahîh*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1987.
- BULUT, Ahmet, *Arap Dili ve Edebiyatında Emsal*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 1984.
- BULUT, Ali, “Ebu Ubeyde'nin Mecazü'l-Kur'an'ına Yönelik Bazı Eleştiriler”, *Nüşa*, S. 15, 2004.
- CÂHİZ, Ebü Osmân Amr b. Baht EL-, *Kitâbu'l-Hayavân*, Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1975.
- CÂHİZ, Ebû Osman Amr b. Bahr EL-, *Kitâbu'l-Buhalâ*, Beyrut: Mektebetü Hilal, 1419.
- CEBEL, Muhammed Hasen, *Mu'cemu'l-İştikaki el-Muassel el-fazî'l-Kur'ani'l-Kerim*, Mısır: Mektebetü'l-Âdâb, 2010.
- CEVHERÎ, İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh, tâcu'l-luga ve sihâhu'l-Arabiyye*, 6 cilt, Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- ÇETİNER, Bedrettin, “Mesel”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2004.
- DEMEGÂNÎ, Hüseyin b. Muhammed ED-, *Kamusu'l-Kur'ân*, Beyrut: Daru'l-İlm li'l-Melayin, 1983.
- DEMİRAYAK, Kenan, “el-Mu'cemü'l-vasît”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, 2005.
- DEMİRAYAK, Kenan, M. Sadi ÇÖĞENLİ, *Arap Edebiyatında Kaynaklar*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi. Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1994.
- DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI, *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, , Ankara, 2011.
- DUREYD, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen, *Cemheratu'l-luga*, tah. Remzi Munîr Ba'lebekî, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1987.
- DURMUŞ, İsmail, “Mesel”, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2004.

- DURMUŞ, İsmail, “Sözlük”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2009.
- EL-ASKERÎ, Ebû Hilâl Hasan b. Abdullah b. Sehl, *Cemheretü'l-Emsâl*, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Abdülmecid Katameş, El-Müessesetü'l-Arabiyye, Kahire, 1964.
- EL-BAĞDÂDÎ, Abdülkâdir b. Ömer, *Hizânetü'l-Edeb*, 1-13, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, Kahire, 1, 9.
- EL-EFGÂNÎ, Sa'îd, *Fî usûli'n-nahv*, 1383/1964.
- EL-FERÂHIDÎ, EBÛ ABDURRAHMÂN, Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, 8 cilt, Beyrut: Müessesetü dâri'l-hicre, 1410.
- EL-FERÂHÎDÎ, Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-ayn*, 1-8, Beyrut, 1408/1988.
- EL-FEYYÛMÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ali, *el-Misbâhu'l-Munîr fî Garîbi Şerhi'l-Kebîr*, Lübnan, Mektebetu Lübnân, 1978.
- EL-FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakub, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1995.
- EL-İSFEHÂNÎ, Râgıb, *el-Müfredât fî meâri'l-Kur'ân*, nşr. Mektebetu Nezzâr Mustafa el-Bâz.
- EL-LAHMÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Hişâm, *El-Medhal ila Takvimi'l-Lisan*, Beyrut: Daru'l-Beşair, 2003.
- ELMALI, Hüseyin-Şükrü Arslan, Garîb maddesi, *DİA*, c. 13.
- EL-MALİKÎ, Mutîr b. Huseyn, *Mevkifu 'İlm li lugati'l-hadîs min usûli'n-nahvi'l-Arabî*, câmi'ati ummi'l-kurâ, 1997.
- EL-MUKAFFA, Abdullah bin, *el-Edebü's-Sağîr*, Matbaatü'l-Cemaliyye, Kahire, 1330.
- EMİNOĞLU, Emin, Sözlükçülük Geleneği İçinde Temel Türkçe Sözlük Düzenleme Yöntemleri, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı. 4, Yaz 2011.
- ENBARÎ, Ebu'l-Berekat Abdurrahman b. Muhammed b. Ebi Said EL-, *Esraru'l-Arabiyye*, Beyrut: Daru'l-Erkam, 1999.

- EN-NESÂÎ, Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan b. Bahr el-Horasâni, *Sunemu'n-Nesâî*, Beyrut, Dâru'l-Fikr, 2005.
- ES-SUYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-İktirâh fî 'İlmi Usûli'n-Nahv*, nşr: Abdulhakîm 'Atiyye, Dimeşk, 1427/2006.
- ES-SUYÛTÎ, Celâlüddîn Abdurrahmân, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, nşr: Mustafâ Dîb el-Bugâ, Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, c.1, 2006.
- EZ- ZERKEŞÎ, *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Hadis, 2006.
- EZHERÎ, Muhammed b. Ahmet b. el-Herevî -, *Tehzîbu'l-luga*, 8 cilt, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabiyye, 2001.
- FEHMÎ, Mehmet, *Tarih-i Edebiyat -ı Arabiye*, 1 cilt, istanbul: Matbaa-i Amire, 1332.
- FIRUZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakub, *el-Kamusu'l-Muhît*, 1995.
- GÛLTEKÎN, Aladdin, "Ravzatu'l-Ukûl Adlı Eserde Geçen Mesel Örneklerine Dair Bir İnceleme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2017.
- GÜNEŞ, Kadir, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Mektep Yayınları, İstanbul, 2000.
- HARB, Muhammed, "Mecmau'l-Lugati'l-Arabiyye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, Ankara, 2003, C. 28, s. 260.
- HÂŞİMÎ, Ebû'l-Hayr Zeyd b. 'Abdullah b. Mesûd b. Rifâ'a EL-, *el-Emsâl*, Dimeşk: Dâru Sa'duddîn, 1423.
- HATTÂBÎ, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed, *Garîbü'l-hadis*, Şam: Dâru'l-Fikr, 1402.
- HEREVÎ, Ebû Ubeyd EL- Kâsım b. Sellâm, *el-Emsâl*, Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-türâs, 1980.
- HUSEYN, Muhammed el-Hadîr, "Arapçada Kelime ve Kuralların Doğrulanması İçin Hadislerin Kullanılması", çev. Hasan Taşdelen, UÜİFD, c. , 13, sy. 1, 2004, 210-225.
- İBN ABDÛRABBÎH, Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed El-Kurtubî, "el-Ikdu" l-ferîd", *Lecnetü't-Telif Ve't-Terceme*, C. 3, 1942.
- İBN ASIM, Ebû Tâlib el-Mufaddal b. Seleme, *el-Fâhir*, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabiyye, 1380.
- İBN CİNNÎ, Ebu'l-Feth 'Osmân, *el-Muhteseb*, nşr. 'Al'i en-Necdî Nasîf – 'Abdu'l-Fettâh İsmâ'il Şiblî, I-II, Kahire, 1386/1966.

- İBN FÂRİS, Ebu'l-Hasen Ahmed, *es-Sâhibî fî Fikhi'l-Luga*, Kahire: Mektebetu Îsâ el-Bâbî el-Halebî, 1977.
- İBN FÂRİS, Ebû'l-Huseyn Ahmed b., *Mu'cemu mekâyisi'l-luga*, Beyrut: Daru'l-Fikr, 1979.
- İBN HANBEL, Ahmed, *Müsned*, Kahire: Matbaatu'l-Meymeniyye, 1313.
- İBN KAYYIM, el- Cevziyye, *el'Emsâl'ü fî Kur'ânî'l-Kerîm*, 1 cilt, Beyrut: Dâru'l-Marife, 1981.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali b., *Lisan'ul-Arab*, 15 cilt, Beyrut: Darus-Sadr, 1414.
- İBN MANZUR, Ebu'l-Fazl, *Lisânu'l-Arab*, Dâru'l-Meârif, Kahire, Tarihsiz.
- İBNÜ'L-MUKAFFA, Abdullah, “el-Edebü's-sagîr”, *Matbaatü'l-Cemaliyye, Kahire*, 1911.
- İPEK Muhammet Selim, “Türk Atasözleri ve Deyimleri İle Eşanlımlı Arap Meselleri”, *Ekev Akademi Dergisi*, 2014.
- KÂLİ, İsmâil b. El-Kâsım Ebu Ali EL-, *El-Maksur ve'l-Memdud*, Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 1999.
- KANDEMİR, M. Yaşar, “Garîbü'l-Hadis”, *DİA*, c: 13.
- KARSLI, İbrahim, “Kur'ân Tefsiri Açısından İlk Arap Lügati 'Kitâbu'l-Ayn'ın Değerlendirilmesi”, *Nüşa dergisi*, 2004.
- KARSLI, İlyas, “Arapça-Türkçe Temel Sözlük”, *İstanbul: Damla Yayınevi*, 1997.
- KATAMIŞ, Abdülmecid, “el-Emsâlü'l-Arabiyye”, *Dâru'l-Fikr, Dimaşk*, 1988.
- KATTÂN, Mennâ Halil EL-, *Mebâhis fî Ulumi'l-Kur'ân*, Kahire: Mektebetü Vehbe, 1995.
- KAYA, Süleyman, “Emsâlü'l-Kur'an Bağlamında Hakîm et-Tirmizî'nin el-Emsâl mine'l-kitâb ve's-sünne Adlı Eserinin Değerlendirilmesi”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2016.
- KAYSÎ, Ebu'l-Hasen b. Abdillâh EL-, *Îzâhu şevâhidi'l izâh*, Beyrut: Daru'l-Ğarbu'l-İslami, 1408.
- LÜBNÂNÎ, İbrâhim el-Yazıcı, “Nec'atü'r-râid ve Şer'atü'l-vârid fî'l-müterâdif ve'l-mütevârid”, Mısır: Matba'atü'l-ma'ârif, 1905.
- MERZÜBÂNÎ, İbn Dürüsteveyh Ebû Muhammed Abdullâh b. Ca'fer b. Dürüsteveyh, *Tashihu'l-Fasih*, Kahire: Vezâratu'l-Evkâf, 1998.

- MEYDÂNÎ, Ebu'l-Fazl Ahmed b. Muhammed EL-, *Mecmau'l-Emsâl*, Kahire: Matba'atu's-Sünneti'l-Muhammediyye, 1959.
- MUBERRED, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezid, *el-Kâmil fi'l- Lugati ve'l-Edeb*, Kahire: Daru'l-Fikr el- Arabi, 1997.
- MUCEMMA'U'L-LUGATİ'L-ARABİYYE, *el-Mu'cemu'l-Vasît*, Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye, 4. Baskı, Kahire, 2004.
- MUHİTTİN Uysal, "Hadis Meselleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, 2007.
- MUHTAR, Cemal, "İslâm'da Sözlük Çalışmaları", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı:4, 1986.
- MURSI, Ebû Hasen Ali b. İsmail EL-, *el-Muhkem ve'l-Muhit el-A'zam*, 11 cilt, Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 2000.
- MUSEVÎ, Zeynelabidin *Kitâbü'l-Emsâl*, Der., Dâiretü'l-Maârifî'n-Nizamiye, Haydarabad 1932.
- MUSTAFA V.DĞR, İbrahim, *el-Mu'cemü'l-vasît*, Kahire: Daru'd-Da'va, 2004.
- NÂCÎ, Muallim, *Sânihatu'l-Arab*, İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları, 2002.
- NIHAD, M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul, 1973.
- NİSABURÎ, İsmail b.Ahmed Darir hayri EL, *Vucuhu'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Dımeşk: Daru'l-siga, 1995.
- NURİYEV, Tehran, *Maverdi'nin Edebü'd-Dünya Ve'd-Din'inde Geçen Arap Atasözlerinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara, 2008.
- NÜVEYRÎ, Şihâbuddin Ahmed b. Abdulvehâb EN-, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb*, Kahire: Daru'l-Kutub ve'l-vesaiki'l-ilmiyye, 1423.
- ÖBEK, Ali İhsan, Tarihi Türk Sözlükçülüğünde Dönüm Noktası (Büyük Türk Lügati), *Turkish Studies, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 4/4 Summer 2009
- ÖMER, Ahmed Muhtar, *Mu'cem es-Savâb el-Lugavî*, Kahire: Alem el-Kutub, 2008.
- ÖZBALIKÇI, Mehmet Reşit, Kur'ân ve Hadis'in Arap Gramerindeki Rolü, s: 41, Yeni Akademi Yay. İzmir, 2006.

- ÖZDOĞAN, Mehmet Akif, Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yeri Bir Bakış, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* V, Sayı: 4, 2005.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1983.
- PULLU, İdris, *Arap Dili ve Edebiyatında Meseller, Dil ve Belâğat Yönünden Özellikleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi, 2007.
- RABABA, Rabba, "Arapça Mesellerin Bir Tercümesi: Kudsi'nin Terceme-i Durûb-ı Emsâl-i Arabiyye'si", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 22 (2019), ss. 669-88.
- RÂMHURMÛZÎ, Abdurrahmân b. Hallâd ER-, *Kitâbu 'l-Emsâli 'l-Hadis*, Beyrut, 1988.
- RÂZÎ, Abdülkâdir, *Muhtârü's-sihâh*, Kahire: Dâru'l-Meârif, 1999.
- RIZA, Ahmet, *Mu'cemu Metnu 'l-Luga*, Beyrut: Daru'l-Mektebetu'l-Hayat, 1958.
- SAHAVÎ, Ebu'l-Münzir ES- Seleme b. Müslim b. İbrahim, *el-İbâne fi 'l-Lugati 'l-Arabiyye*, Amman: Vizareti't- Turasi'l-Kavmî, 1999.
- SAMÎ, Şemseddin, *Kâmûs-i Türkî*, 1317.
- SELLÂM, Ebû Ubeyd el-Kâsım BIN, *Kitâbu 'l-Emsâl*, Mekke: Abdulmecîd Katâmîş, 1980.
- SİRAC, Muhammed Ali, *el-Lübab fi Kavaidi 'l-Luga*, Dimeşk: Daru'l-Fikr, 10403.
- SUBAŞI, Derya Adalar, "Araplarda Sözlükçülük Çalışmaları ve El-Mu'cemu'l-'Arabiyyu'l-Esâsî Adlı Sözlüğün Eleştirisi", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, S. 4 (2011), ss. 237-50, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/diledeara/564856>.
- SUYÛTÎ, Abdurrahmân b. Ebî Bekr Celâleddîn ES-, *el-Muzhir fi 'Ulûmi 'l-Lugati ve Envâihâ*, Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1998.
- SUYUTÎ, Celaleddin Abdurrahman ibn Ebu bekr, *el-İtkan fi Ulumi 'l- Kur'ân*, Beşinci Baskı, Beyrut: Daru'l -İbn Kesir, 2002.
- ŞEYBÂNÎ, Ebû Amr EŞ-, *Kitâbü 'l-Cîm*, Kahire, 1974.
- ŞEYHO, Rızkullah Luvîs b. Yûsuf, *Mecani 'l-Edeb fi Hadaiki 'l-Edeb*, Beyrut: Matbaatu'l-Âbâi'l-Yesû'îyyîn, 1913.

- TAŞDELEN, Hasan, Arapça'da kelime ve kuralların doğrulanması için Hadislerin kullanılması, Muhammed el-Hadr Huseyn, çev. Hasan Taşdelen, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi*, Cilt:13, Sayı:1, 2004.
- TEVHİDİ, Ebu Hayyan, *el-İm-tina' ve'l-Muanese*, Beyrut: Mektebetu'l-Unsuriyye, 1424.
- TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, (ö 279/892), *el-Câmiu'l-Kebîr*, I-VI, Beyrut 1998.
- TİRMİZÎ, Muhammed b. İsâ ET-, *Sunenu't-Tirmîzî*, Kahire: Matbaatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1937.
- TÜRCAN, Zişan, *Hadis Literatüründe Şerh Geleneği ve Özellikleri*, Doktora Tezi, , Ankara, 2008.
- TÜRK DİL KURUMU, Türkçe Sözlük, *Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğü*, <http://tdkterim.gov.tr>
- ULUTÜRK, Veli, “Kur'an-ı Kerim'de meseller (Emsâlü'l-Kur'an)”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993.S.
- UZUN, Tacettin, “Arap Dilinde Meseller (Atasözleri)”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003.
- YAVUZ, Galip, “Sözlükbilim ve Arapça Sözlük Çalışmalarına Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002.
- YILDIZ, Asiye, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim'de Tebliğ Metodu Olarak Mesellerle Anlatım*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi, 2006.
- YÛSÎ, Ebû Ali el-Hasen b. Mes'ûd EL-, *Zehru'l-ekem fî'l-emsâl ve'l-hikem*, Mağrib: Dâru's-sekâfe, 1401.
- YÜCETÜRK, Gamze, *Arapça Yazılmış Dört Çağdaş Sözlüğün Yöntem ve İçerik Açısından Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, 2011, Ankara.
- ZEBİDİ, Muhammed Murtaza el-Hüseyni EZ-, *Tacu'l-Arus min Cevahiri'lKamus*, Daru'l-Hidaye, 1972.
- ZEKERİYYÂ, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Fâris , *Mu'cemu Mekâyîsu'l-luga*, tah. Abdusselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, 1979.

- ZEKÎ SAFVET, Ahmed, *Cemheretu Hutabi'l-Arab fî 'Usûri'l-Arabiyyeti'z-Zâhira*, Beyrut: Mektebetu'l-İlmiyye, t.y.
- ZEMAHŞERÎ Ebu'l Kâsım Cârullah Mahmud, “Esâsu'l-belâğa”, *Dâru Sâdır, Beyrut*, 1965.
- ZEMAHŞERÎ, Ebû'l- Kâsım Mahmûd b. Ömer Cârullâh EZ-, *el-Müstaksâ fî emsâli'l-Arab*, Beyrut: Kütübü'l-‘İlmiyye, 1987.